

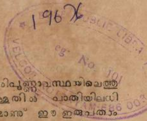
വേണീസംഹാരം.

ഭാഷാനാടകം.

പന്തളത്തു കേരളവൎമ്മതമ്പുരാൻ

---

൧ മുതൽ ൧൩൨ വരെ വശങ്ങൾ "ഭാസ്കര"പ്രസ്സിലും,
ശേഷം ഭാഗങ്ങൾ "ശ്രീധര"പ്രസ്സിലും,
അച്ചടിക്കപ്പെട്ടതു്.
൧൦൬൨.

പീഠിക.

ഭാഷാസാഹിത്യമണ്ഡലം പരിപൂർണ്ണാവസ്ഥയിലെത്തുന്നതിനു അനേക സോപാനങ്ങളുള്ളതിൽ പാതിയിലധികം കടന്നുകേറിയിരിക്കുന്ന ഒരു കാലമാണു് ഈ ഇരുപതാം ശതവർഷം. പലകവനകുശലന്മാരും അതിന്റെ ഉയർത്തുന്നതിനു സവിശേഷം ശ്രമിക്കുന്നുണ്ടു്. ആ കൂട്ടത്തിൽ ഒരു പദാതിപരമാണുപൂരകനായിട്ടു് ഞാനും കുറച്ചുകാലമായി ചിലതൊക്കെ ശ്രമിച്ചുവരികയാണു്. 'നാടകാന്തം കവിത്വം' എന്നുള്ള പേരിനെ മോഹിച്ചിട്ടല്ല എന്നു വരികിലും ഒരു നാടകം എഴുതണമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കയും അതു് ഒരു സ്വതന്ത്രകൃതിയായാൽ സഹൃദയഹൃദയസ്പൃക്കായിത്തീരുമോ എന്നു സംശയിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണു് സാഹിത്യകലാകുശലനും ചിരസുഹൃത്തുമായ ഉള്ളൂർ എസ്സ്. പരമേശ്വരയ്യർ എം. ഏ. ബി. എൽ. എം. ആർ. ഏ. എസ്സ്. അഭിപ്രായപ്പെട്ടതനുസരിച്ചു് വീരരസപ്രധാനമായ വേണീസംഹാരം നാടകം തർജ്ജമ ചെയ്യാമെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തിയതു്. ഉടനെ തർജ്ജമ തുടങ്ങിയെങ്കിലും നിരന്തരമായി എഴുതുന്നതിനു സൗകര്യം കിട്ടാഴികയാൽ രണ്ടു കൊല്ലംകൊണ്ടാണു് ഇപ്പോൾ ഇങ്ങനെ ഇപ്പുസ്തകം വെളിക്കിറക്കാനിടയായതു്. ഇതിലെ കഥാവസ്തു വിഖ്യാതമായ ഭാരതയുദ്ധമാണെന്നുവരികിലും ശ്രോതാക്കൾക്കു് ജിജ്ഞാസ ഉണ്ടാകത്തക്കവിധത്തിൽ അശ്വത്ഥാമാവിന്റെ വീര്യാതിശയപ്രകടനം ദ്രൗണികർണ്ണന്മാരുടെ കലഹം ഗാന്ധാരീധൃതരാഷ്ട്രന്മാരുടെ സന്നിധിയിൽ ഭീമാർജ്ജുനദുഃശ്ശാസനന്മാരുടെ സമ്മേളനം ചാർവാകരാക്ഷസന്റെ ചതി ഇത്യാദികളെക്കൊണ്ടു് കഥയ്ക്കു് നവ്യത്വം വരുത്തിവർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ളതിനാൽ ഇതിൽ വിശേഷപ്രതിപത്തി ജനങ്ങൾക്കു് ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല. തർജ്ജമയിൽ മൂലകവിയെ അനുസരിക്കയല്ലാതെ വിശേഷസ്വാതന്ത്ര്യമൊന്നും ഞാൻ ചെയ്തിട്ടില്ല. പ്രായേണ പദ്യങ്ങളിൽ പ്രതിപദതർജ്ജമ എന്ന നിയമം സ്വീകരിച്ചിട്ടുമില്ല. ഈ ഭാഷാവിവർത്തനം എത്രകണ്ടു് വിജയകരമായിരിക്കുന്നു എന്നു മഹാജനങ്ങളുടെ ശിരഃകമ്പനമൊ ലലാടസങ്കോചനമൊ കണ്ടുതന്നെ തീർച്ചപ്പെടുത്തേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഈ പരിശ്രമത്തിൽ സഹൃദയന്മാരുടെ സമ്മതിലേശം സിദ്ധിക്കുന്നപക്ഷം അടുത്ത അവസരത്തിൽതന്നെ മുദ്രാരാക്ഷസം തർജ്ജമചെയ്യണമെന്നാണു് ഞാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്.

പണ്ഡിതമണ്ഡലാഖണ്ഡലനും സകലകലാസമ്പന്നനുമായ പ്രൊഫ്സർ ഏ. ആർ. രാജരാജവർമ്മ കോയിത്തമ്പുരാൻ എം. ഏ. എം. ആർ. എസ്സ്. അവിടന്നു് ഗുരുതരങ്ങളായ അനേക കാര്യങ്ങൾ നടത്തുന്നതിനിടക്കു് പ്രൗഢരമണീയമായ (ഒരുവിമർശത്തെ) ഈ തർജ്ജമക്കു് ശിരോമകുടമാക്കി ചേർത്തിട്ടുള്ളതിനു് എനിക്കു് അവിട്ടത്തെപേരിൽ അകൈതവമായ ഹാർദ്ദാതിശയമുണ്ടെന്നു കൂടി പ്രസ്താവിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

പി. കേരളവർമ്മാ.

9th class
U. H. School
Quilon

ഒരു വിമർശനം

വേണീസംഹാരം ഭാഷാനാടകം പ്രസിദ്ധീകരിക്കുമുമ്പു് തൽകർത്താവിന്റെ ക്ഷണനപ്രകാരം ഞാൻ അതു് കൃതി മുഴുവനും ഒരാവൎത്തി വായിക്കയുണ്ടായി. ആ സംഗതിയുടെ ഓൎമ്മക്കായി അഞ്ചാറുവരി താഴെ ചേൎക്കുന്നു.

സംസ്കൃതത്തിൽ വീരരസപ്രധാനങ്ങളായ നാടകങ്ങളിൽ പ്രഥമഗണനീയമാണു് വേണീസംഹാരം. വേണി എന്നാൽ അഴിച്ചിട്ട തലമുടി. അതിന്റെ സംഹാരം കൂട്ടിപ്പിടിച്ചുകെട്ടുക. ദ്യൂതസഭയിൽ ദുശ്ശാസനൻ പിടിച്ചു വലിച്ചഴിച്ച പാഞ്ചാലിയുടെ തലമുടി ഭീമൻ തൽക്കാരണഭൂതരായ കൌരവരെ സംഹരിച്ചു് കെട്ടിക്കുന്നതുവരെ വേണിയായിതന്നെ കിടക്കയേ ഉള്ളൂവെന്നു് ഒരു പ്രതിജ്ഞ നടന്നതു് ഏതുവിധം നിറവേറി എന്നാണു് ഈ നാടകത്തിൽ പ്രതിപാദ്യം. അതിനാൽ ഭാരതയുദ്ധമാണു് നാടകത്തിലെ കഥാവസ്തു. യുദ്ധം രംഗപ്രയോഗാർഹങ്ങളല്ലാത്ത സംഗതികളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അങ്ങിനെയുള്ള ഇതിവൃത്തംകൊണ്ടു് നാടകം ചമച്ചതിലാണു് കവിസ്വചാതുൎയ്യം കാണിക്കുന്നതു്.

ഭാരതയുദ്ധത്തിൽ പഞ്ചപാണ്ഡവന്മാരും ഒന്നുപോലെ നായകസ്ഥാനത്തെ അർഹിക്കുന്നുവെങ്കിലും നൂററവരെ ഓരോരുത്തരേയും വധിച്ചതു് ഭീമനാകയാൽ നാടകത്തിൽ ഭീമൻതന്നെ നായകൻ. പാഞ്ചാലി നായിക. ദുൎയ്യോധനൻ പ്രതിനായകൻ. ഭീമനെ ആലംബിച്ചിരിക്കുന്ന രണോത്സാഹം പ്രഥമാങ്കത്തിൽ ഉൽബുദ്ധമായി ക്രമേണ പോഷിച്ചു് ഒടുവിൽ ദുൎയ്യോധനവധത്തിൽ പരമകാഷ്ഠയെ പ്രാപിച്ചു് സഫലമായി പരിണമിക്കുന്നതിനാൽ വീരരസം അംഗി. അശ്വത്ഥാമാദികളെ ആലംബിച്ച രൌദ്രവും ഗാന്ധാരീധൃതരാഷ്ട്രന്മാരെ ആലംബിച്ചുള്ള കരുണവും അംഗങ്ങളായിനിന്നു് വീരരസത്തെ ഉത്തേജിപ്പിക്കുന്നു. നിൎവ്വഹണത്തിൽ അത്ഭുതംവേണമെന്നുള്ള വിധിയേയും കവി രാക്ഷസവൃത്താന്തംകൊണ്ടു് സരസമായി ഫ

ടിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. രണ്ടാമങ്കത്തിൽ യുദ്ധാരംഭേ ദുര്യോധനനേയും ഭാനുമതിയേയും ഉദ്യാനത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചു് ശൃംഗാരം ഉണ്ടാക്കിതീർത്തതു മാത്രം ആവശ്യമില്ലായിരുന്നു. ദുര്യോധനൻ പ്രതിനായകനാണെങ്കിലും, അയാളെ സ്വന്തകഞ്ചുകിയായ വിനയന്ധരനെപ്പോലും ആക്ഷേപിക്കത്തക്ക നിലയിൽ കൊണ്ടുചെന്നു വിട്ടതു് നന്നായില്ല.

ജേതാരം ലോകപാലാനാം സ്വമുഖൈരർച്ചിതേശ്വരം
രാമസ്തുലിതകൈലാസമരാതിം ബഹ്വമന്യത.

എന്നാണു് കാളിദാസൻ പ്രതിനായകനെപ്പററി പ്രസ്താവിക്കുന്നതു്. അസാമാന്യനായ ശത്രുവിനെ ജയിക്കയല്ലെ നായകന്റെ മാഹാത്മ്യം. ആകെ കൂടി നോക്കിയാൽ ദുര്യോധനൻ എന്ന പാത്രത്തെ ഒന്നുകൂടി നന്നാക്കേണ്ടതാവശ്യമായിരുന്നു എന്നു് തോന്നും.

എന്നാൽ കവിയുടെ സങ്കടങ്ങളേയും നാം ഓർക്കണം. അടിമുതൽ മുടിവരെ പോരാളികളെക്കൊണ്ടു് പോരിനു് വിളിപ്പിക്കയും അവർ നടത്തുന്ന പരാക്രമങ്ങളെ മററൊരുവനെക്കൊണ്ടു് വർണ്ണിപ്പിക്കയും യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചുപോയ അവരുടെ പിതൃപുത്രബന്ധുക്കളെക്കൊണ്ടു് അനുശോചിപ്പിക്കയും വീരസ്വർഗ്ഗം പ്രാപിച്ച ശൂരന്മാരുടെ ശരീരശേഷങ്ങളെ കബളീകരിച്ചാനന്ദിക്കാനായി സമരാങ്കണത്തിൽ രാക്ഷസരെ പ്രവേശിപ്പിച്ചു് അവരെക്കൊണ്ടു് കഥാസംഘടനനിർവ്വഹിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്ന ലഹളയിൽ അല്പനേരമെങ്കിലും വൈചിത്ര്യത്തിനും വിശ്രമത്തിനും വേണ്ടി ദ്രഷ്ടാക്കളെ പ്രശാന്തരമണീയമായ വിജനപ്രദേശത്തിലേക്കു് കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകേണ്ടതും കവിയുടെ കൃത്യമല്ലയോ? അതിലേയ്ക്കാണു് രണ്ടാമങ്കത്തിലെ രംഗമുദ്യാനമാക്കിതീർത്തതു്. യുദ്ധത്തിന്റെ പര്യവസാനമിന്നതെന്നു മുൻകൂട്ടി സൂചിപ്പിക്കേണ്ടുന്ന ആവശ്യവുമുണ്ടു്.

പാത്രരചനാവിഷയത്തിൽ ഭീമൻ, ദുര്യോധനൻ, അശ്വത്ഥാമാവു്, കർണ്ണൻ ഇത്രയുംപേർ പ്രത്യേകതയോടെ തെളിഞ്ഞു് പ്രകാശിക്കുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ അവരുടെ ചിത്രം ശ്രീവേദവ്യാസമഹർഷി പഴയതോതിൽ കുറിച്ചിട്ടുള്ളതിൽ നിന്നും പറയത്തക്ക ഭേദമൊന്നും നാടകകർത്താവു ചെയ്തിട്ടില്ല. ഭാര

തയുദ്ധത്തിന്റെ ഭാരവാഹിയായ അൎജ്ജുനന് അല്പംകൂടി പ്രാധാന്യം കൊടുക്കാമായിരുന്നു. ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനേയും (ഇതിൽ കൂടുതലായി എന്തിഷ്ടത്തെയാണു് ഞാൻ സമ്പാദിക്കേണ്ടതു്) എന്നു് ഭരതവാക്യത്തിനു് പീഠികയായി യുധിഷ്ഠിരനോടു് പതിവുള്ള വാചകം ചോദിപ്പിക്കാൻ മാത്രമേ പ്രവേശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളൂ.

ശ്രീമാൻ പന്തളത്തു കേരളവൎമ്മരാജാവു് അദ്യതന ഭാഷാകവിസമുദായത്തിൽ പ്രധാനനായകന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ട ആളാണെന്നു് സൎവ്വജനസമ്മതമാണു്. സംസ്കൃതത്തിലും മലയാളത്തിലും ഒന്നുപോലെ സാഹിത്യരസികത്വം സമ്പാദിച്ചിട്ടുള്ള താദൃശമഹാകവി ചെയ്തിട്ടുള്ളതാണു് ഈ ഭാഷാന്തരം എന്നുള്ളതിൽ പരമായി തൎജ്ജമയ്ക്കു് ഒരു പ്രത്യായനപത്രമാവശ്യമല്ല. മൂലത്തിലെ പാഠഭേദങ്ങളും വ്യാഖ്യാനഭേദങ്ങളും നിഷ്കൎഷിച്ചു് നോക്കിയിട്ടാണു് ഭാഷാന്തരം ചെയ്തിട്ടുള്ളതെന്നുള്ള സംഗതി പലേ പ്രധാനഭാഗങ്ങളും സവിശേഷം ശ്രദ്ധിച്ചു് നോക്കിയതിൽ എനിക്കു് ബോധപ്പെട്ടു. തൎജ്ജമ മൂലത്തോടു് അധികം യോജിച്ചുപോയി എന്നാണു് എനിക്കു് ആവലാധി. അൎത്ഥം മാത്രമല്ല ശബ്ദവും വാക്യവും ശൈലിയുംകൂടി മൂലാനുസാരിയായി വരുന്നതു് ഭാഷാന്തരത്തിനു് ദോഷമെന്നാണെന്റെ മതം. പ്രതിപദാനുവാദം അനുവാദ്യഭാഷക്കാൎക്കു മൂലം പഠിക്കുന്നതിനുപയോഗപ്പെടുമെന്നല്ലാതെ സ്വയമേ ആ ഭാഷയുടെ സാഹിത്യാവലിയിൽ ഒരംഗമായി ചേരുകയില്ല. ഇത്രയും പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു് പ്രകൃതകൃതിയിൽ ശൈലീഭംഗദോഷം ഞാൻ ആരോപിക്കുന്നതായി വായനക്കാർ വിചാരിച്ചുപോകയരുതെന്നു് പ്രാൎത്ഥിച്ചുകൊള്ളുന്നു. ഗദ്യഭാഗങ്ങളിൽ ചിലേടത്തു് ഒരു സംസ്കൃതച്ചുവ കാണുന്നതുകൂടി നീക്കിയാൽ ഭാഷയ്ക്കു് ആസ്വാദ്യത കൂടുമെന്നുള്ള എന്റെ അനുഭവത്തെ ഞാൻ കവിയെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുന്നതുമാത്രമേയുള്ളൂ. എനിക്കു് ഈ വിധം തോന്നാനുള്ളതിന്റെ കാരണം ഈയിടെ ഞാനുണ്ടാക്കിയ 'ചാരുദത്തൻ, എന്ന നാടകത്തിൽ പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യത്തോടെ ഒരുവക തൎജ്ജമരീതി സ്വീകരിച്ചതിനാലുത്ഭവിച്ച ദുൎവ്വാസനയാണെന്നും വരാം. സംഭാഷണങ്ങൾ ചിലേടങ്ങളിൽ വളരെ നീണ്ടുപോയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതു് മൂലകവിയുടെ ദോഷമാണു്. ക്രിയാവൈചിത്ര്യം കുറയുന്നതിനാൽ വേണീസംഹാ

രം ദൃശ്യരീതിയിൽ പ്രണീതമായ ശ്രവ്യകാവ്യമെന്നേ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നുള്ളു. യൂറോപ്പുരാജ്യങ്ങളിൽ അതിഭയങ്കരമായി നടന്നുവരുന്ന മഹായുദ്ധം ലോകമാസകലം ആകുലീകരിച്ചു് അഭൂതപൂർവമായ ഒരു ക്ഷോഭം ജനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ഘട്ടത്തിൽ കുരുക്ഷേത്രയുദ്ധവർണ്ണനാരൂപമായ ഈ നാടകത്തിന്റെ അവതാരം അവസരോചിതമാകയാൽ കേരളീയൎക്കു പൊതുവേ ഇതു് കൌതുകപ്രദമായിരിക്കുമെന്നു് ഞാൻ ആശംസിക്കുന്നു.

ഏ. ആർ. രാജരാജവൎമ്മാ.

ശുദ്ധിപത്രം.

പുറം.	വരി.	അശുദ്ധം.	ശുദ്ധം.
൧൦	൧൯	നല്ല	നാല്ല
൧൩	൧൬	ബുദ്ധിമരികേ	ബുദ്ധിമതികേ
൧൭	൧൮	ങ്ങരച്ചും	ങ്ങറച്ചും
൨൧	൮	ആര്യ്യരുടെ	ആചാര്യ്യരുടെ
൨൪	൯	തെററന്തിവപര	തെററന്തിവനിലപര
,,	൧൯	ആദർശനത്താൽ	ദർശനത്താൽ
൨൬	൬	നിശ്ചമായി	നിശ്ചയമായി
,,	൨൦	തപ്പിത	തപ്പാത
൩൧	൬	ച്ചല്ലാ	ല്ലാ
,,	൨൭	യിരിക്കുന്ന	യിരിക്കുന്നു;
൩൨	൭	തിങ്ങിടം	തിങ്ങുടം
൩൩	൨	കികിണി	കിങ്കിണി
൩൭	൨൧	വരജരരിക	വരന്തജരരി
൩൫	൨൦	പണ്ഡവന്ന്	പാണ്ഡവന്ന്
൩൮	൭	ന ചെയ്തു	നീ ചെയ്തു
,,	൧൦	ആനകുതിരകളുടേയും	ഗജതുരഗങ്ങളുടേയും
൩൯	൧൧	വാസാഗന്ധേ	വസാഗന്ധേ
൪൧	൪	കാട്ടുന്നതിപ്പോഴും	കാട്ടുന്നിതിപ്പോഴും
,,	൫	യിരുന്തി	യിരുന്നി
,,	൨൯	യമടേർ	ഭയമടർ
൪൨	൩	ശ്രേഷ്ഠനാമെൻ	ശ്രേഷ്ഠനാമെൻ
൪൩	൨൫	ഭവിക്കും ?	സംഭവിക്കും ?
൪൪	൫	ഭവനോട്ട	ബ്ഭവനോട്ട
,,	൧൨	കാരണമാണപ്പിന്നെ?	കാരണമാണ്?
൪൭	൫	ദുര്യോധനൻ	ദുര്യോധനൻ
൪൬	൧൫	ശസ്ത്രമ-	ശസ്ത്രമേ!
൫൭	൩൦	വെടിഞ്ഞതല്ല	വെടിഞ്ഞതില്ല
൫൫	൨൯	രുടണനപ്പൻ	രുടനണപ്പൻ
൫൩	൨	ധാത്രരാഷ്ട്രേ	ധാർത്തരാഷ്ട്രേ
൫൪	൧൭	ചത്തിമട്ടിൽ	ചത്തീമട്ടിൽ
൬൦	൧	പറയും;	പറയുക;
൮൧	൧	സ്പശിച്ചു	സ്പർശിച്ചു

പുറം.	വരി.	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം.
൯൭	൨൨	തഷനം	പുരഷനം
൧൦൪	൨൧	നോക്ക	നോക്കി
൧൧൩	൩	ചത	ചിത
൧൧൬	൧൯	ഭവതിയോടിതാ	ഭവതിയൊടിതാ
൧൨൫	൧൩	ഭദ്രി	ഭദ്ര
൧൨൫	൧൭	പന്നെ	പിന്നെ
,,	൧൯	കൊംണ്ടുതവിൽ	കൊണ്ടുതവിൽ
൧൨൩	൭	പാണ്ഡസ്"നഷേ	പാണ്ഡുസ്'നഷേ.

വേണീസംഹാരം

ഭാഷാനാടകം.

തടഞ്ഞിട്ടും നൽത്തേൻ ഭ്രമരനിരയാലാസ്വാദിതമായ്
കടന്നിട്ടോ തിങ്കൾക്കര-മിതൾ വിടൎന്നുല്ലസിതമായ്
സ്ഫുടം കാൎവ്വൎണ്ണൻതൻ കഴലിലെഴുമീ-യൎച്ചനസുമം
പടൎത്തട്ടേ നമ്മൾക്കിഹ സഭയിലീക്ഷാരസഫലം. ൧.

അതുമല്ല,

കാളിന്ദീപുളിനത്തിൽവെച്ചു കളിയിൽ
കോപിച്ചു ബാഷ്പോൽഗമ-
ത്താലേ കണ്ണു കലങ്ങി സഭ്രസഭരം
കൈക്കൊണ്ടെഴും രാധയേ
ഫാലേവിട്ടു തിരിച്ചു തൽച്ചുവടിലായ്
കാൽവെച്ചു രോമാഞ്ചമ-
ക്കാലേ പൂണ്ടു വധൂപ്രസാദമരുളും
കണ്ണൻ കടാക്ഷിക്കണം. ൨.

അത്രയും പോര,

പ്രേമത്താൽ ഗൌരി, ദൈത്യപ്രണയിനികളിതെ-
ന്തെന്നു സംഭ്രാന്തിഭീതി-
സ്തോമത്താൽ, ശാന്തയോഗീശ്വരർ കരുണയൊടും,
കേശവൻ ഹാസമോടും,
ഓമൽകാന്താഭയം തീൎത്തസുരവരർ വഹി-
ച്ചുസ്രൂമൽഗ്ഗർവ്വമോടും,
ദേവന്മാർ മോദമോടും ത്രിപുരഹതിയിലീ-
ക്ഷിച്ച ശൎവ്വൻ സഹായം, ൩

(നാന്ദിയുടെ അവസാനത്തിൽ)

സൂത്രധാരൻ—അധികം വിസ്തരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല.

ശ്രോത്രദ്വയാഞ്ജലിപുടം വഴിയാസ്വദിക്കും
ചിത്രാർത്ഥഭാരതകഥാമൃതമാരു തീർത്തു,
ശസ്താശയൻ വിഷയസക്തി ഭവിച്ചിടാത്തോ-
രസ്താഘനാശ് ശുകപിതാവിനു കൈതൊഴുന്നേൻ. ൩.

(പുറവും നോക്കിക്കൊണ്ടു്) പൂജ്യന്മാരായ സഭാവാസികളോടു് ഞങ്ങൾക്കു് കുറച്ചു പറയേണ്ടതുണ്ടു്.

വേറേ സുമാഞ്ജലികളെക്കൊരു കാവ്യബന്ധം
ക്കൂറോടു ഞങ്ങളിടെത്തുടരാ-മിതിങ്കൽ
മാറാതെ വണ്ടുകൾ മരന്ദകണങ്ങളെപ്പോ-
ലേറെക്കുറഞ്ഞൊരു ഗുണങ്ങളെയും ഭജിപ്പിൻ.

അതിനാൽ മൃഗരാജചിഹ്നത്തോടുകൂടിയ നാരായണഭട്ടനെന്ന കവിയുടെ കൃതിയായ വേണീസംഹാരമെന്ന നാടകത്തെ അഭിനയിക്കാനായിട്ടു് ഞങ്ങൾ ആരംഭിക്കുന്നു. ഈ നാടകത്തിൽ ഗ്രന്ഥകർത്താവിന്റെ പരിശ്രമത്തെ അനുസരിച്ചോ മഹത്തായ കഥാവസ്തുവിലുള്ള ഗൌരവം കൊണ്ടോ പുത്തനായ നാടകത്തെ കാണ്മാനുള്ള കൌതുകത്താലോ ഭവാന്മാർ മനസ്സിരുത്തണമെന്നു് ഞാൻ അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നു.

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ വിദ്വൻ, വേഗത്തിലാകട്ടെ, വേഗത്തിലാകട്ടേ. ഈ പുരുഷന്മാരാകട്ടേ ആര്യനാകുന്ന വിദുരന്റെ കല്പനയാൽ എല്ലാനടന്മാരോടും പറഞ്ഞുകൊള്ളുന്നു;—"അവശ്യം വേണ്ടതായ വീണാവേണുമൃദംഗാദി വാദ്യഘോഷങ്ങൾ വേഗത്തിലാരംഭിക്കണം. പൌരവരാജാക്കന്മാരുടേ ഹിതത്തിനുവേണ്ടി താൻ തന്നെ ദൌത്യത്തെ സ്വീകരിച്ചു്, വേദവ്യാസൻ, നാരദൻ, തുംബുരു, പരശുരാമൻതുടങ്ങിയ മുനിശ്രേഷ്ഠന്മാരോടുകൂടി ദ്യോ

ധനൻെറ പടവീട്ടിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടാൻഭാവിക്കുന്ന ദേവകീപുത്രനായ ചക്രപാണിഭഗവാൻെറ യാത്ര, കാലമായി"-എന്നു്.

സൂത്രധാരൻ—കേട്ടിട്ടു് (സന്തോഷത്തോടേ)

ആശ്ചര്യം തന്നെ. സകലലോകങ്ങളുടേയും സൃഷ്ടിസ്ഥിതിസംഹാരങ്ങളിൽ ശക്തനായ വിഷ്ണുഭഗവാനാകുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻതന്നെ കുരുപാണ്ഡവരാജാക്കന്മാരുടേ യുദ്ധമാകുന്ന പ്രളയകാലാഗ്നിയേ ശമിപ്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി സന്ധിചെയ്യിപ്പിയ്ക്കുന്നതിലേയ്ക്കു് ദൂതനായി പുറപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു് ഇപ്പോൾ ഭരതകുലവും സകലരാജസംഘവും അനുഗൃഹീതമായിത്തീന്നു. അതിനാൽ എടോ, പാരിപാൎശ്വിക, നടന്മാരോടുകൂടി സംഗീതമേളം എന്തുകൊണ്ടാണു് അങ്ങു് ആരംഭിക്കാത്തതു്?

(പ്രവേശിച്ചു്) പാരിപാൎശ്വികൻ—ആകട്ടെ, തുടങ്ങിക്കളയാം. ഏതു സമയത്തെക്കുറിച്ചാണു് പാടേണ്ടതു്?

സൂത്രധാരൻ—ചന്ദ്രരശ്മി, ഗ്രഹനക്ഷത്രങ്ങൾ, ക്രൗഞ്ചഹംസപക്ഷികൾ, സപ്തച്ഛദത്തിൻെറയും- കുമുദത്തിൻേറയും- പുണ്ഡരീകത്തിൻേറയും- കാശകുസുമത്തിൻെറയും പരാഗങ്ങൾ, ഇവകൊണ്ടു് ധവളമായിത്തീൎന്ന ദിങ്മണ്ഡലത്തോടും നിൎമ്മലതടാകങ്ങളോടും കൂടിയ ഈ ശരൽക്കാലത്തേ കുറിച്ചുതന്നെ ഗാനമാരംഭിക്കൂ.

ഈ ശരൽക്കാലത്തിലാകട്ടേ,

സല്ലക്ഷത്തൊട്ടു മധുരം
ജല്പിച്ചുല്ലാസമാൎന്നു കാലവശാൽ
ഇപ്പൃഥിവിയിൽ നിപതിപ്പൂ
ദപ്പോദ്ധതമായ ധാൎത്തരാഷ്ട്രകുലം. ൩.

പാരിപാൎശ്വികൻ—(സംഭ്രമിച്ചുകൊണ്ടു്) വിഡ്ഢൻ, അങ്ങനേ പറയരുതു്. അമംഗളമില്ലാതാകട്ടേ.

സൂത്രധാരൻ—(ലജ്ജിച്ചു് അല്പം മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി.) മാരിഷാ, ശരൽക്കാലത്തേവൎണ്ണിച്ചതാകയാൽ- "ധാൎത്തരാഷ്ട്രകുല". മെന്നു് ഹംസക്കൂട്ടത്തേയാണല്ലോ ഞാൻ നിൎദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതു്-

പാരിപാർശ്വികൻ—അങ്ങനെയല്ല; അതെനിക്കറിയാം. എന്നാൽ അങ്ങയുടേ ഈ വാക്ക് അമംഗളത്തെക്കൂടി ശംസിക്കുന്നതാകയാൽ സത്യമായിട്ട് എന്റെ മനസ്സ് വല്ലാതേ പരിഭ്രമിക്കുന്നു.

സൂത്രധാരൻ—മാരിഷാ, ഇപ്പോൾ സന്ധിചെയ്യിക്കുന്നതിന്, ശ്രീകൃഷ്ണൻ തന്നെ ദൌത്യം വഹിച്ചു പുറപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു് ഏതു വിധത്തിലുള്ള അമംഗളവും ഇല്ലാതെ ആകുന്നതാണ്. ഇതാ—

വൈരാഗ്നികെട്ടു രിപു സംഹതിയാൽ പ്രമോദ-
മേൽക്കട്ടെ പാണ്ഡുസുതർ മാധവനോടുകൂടി;
രക്താഞ്ചിതക്ഷിതികളായ് ക്ഷതവിഗ്രഹന്മാർ
സ്വാസ്ഥ്യം സഭൃത്യരൊടു കൌരവരാർന്നിടട്ടെ. ൧.

(അണിയറയിൽ അധിക്ഷേപത്തോടുകൂടി.) എടാ, വൃഥാ മംഗളപാഠം ചെയ്യുന്ന നടാധമ,—

അരക്കില്ലം കത്തിച്ചു ഹഹ! വിഷമേകിക്കപടമായ്
പാരം ചൂതിൽ തോല്പിച്ചിവരിലഴൽ ചേർത്തിട്ടു സഭയിൽ
ഹരിച്ചാഹാ! കൃഷ്ണാവസന കബരീഭാരമെഴുമ-
ക്കുരുക്കൾക്കോ സ്വാസ്ഥ്യം വരുമിവിടെ ഞാൻ വാഴുമള
[വിൽ? ൨.

പാരിപാർശ്വികൻ—വിഭോ, ഇതു് എവിടേ നിന്നാകുന്നു?

സൂത്രധാരൻ—(പുറകോട്ടു നോക്കീട്ട്) ഓഹോ! വാസുദേവൻ പോയതുകൊണ്ടു് കുരുക്കളുമായി സന്ധിയുണ്ടാകുന്നതു സഹിച്ചുകൂടാതെ, വിശാലമായ നെററിയിൽ ചേർത്തുവികടമാക്കിയ പുരികക്കൊടിയോടു കൂടിയ നോട്ടത്താൽ ഞങ്ങളേയൊക്കെയും സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു് കോപിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ഭീമസേനൻ സഹദേവനോടുകൂടി ഇവിടേയ്ക്കുതന്നെ വരുന്നു. അതിനാൽ ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതു പന്തിയല്ല; നമുക്ക് ഇവിടെ നിന്നും വേറെ വഴിക്കു പോകാം.

(എന്നു് രണ്ടുപേരും പോയി.)

പ്രസ്താവന.

[അനന്തരം സഹദേവനോടുകൂടി കോപിച്ചിരിക്കുന്ന
ഭീമസേനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.]

ഭീമസേനൻ—എടാ, ദുഷ്ടാ, വൃഥാമംഗളപാഠം ചെയ്യുന്ന നടാധമ, ("അരക്കില്ലം കത്തിച്ചു-" എന്ന ശ്ലോകം പിന്നെയും ചൊല്ലുന്നു.)

സഹദേവൻ—(അനുനയിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു്) ജ്യേഷ്ഠാ, ക്ഷമിക്കണേ; ക്ഷമിക്കണേ. ഈ ഭരതപുത്രന്റെ വാക്കു് നമ്മൾക്കു് സമ്മതംതന്നേ ആകുന്നു. കണ്ടാലും—("വൈരാഗ്നികെട്ടു്-" എന്നശ്ലോകം ചൊല്ലി മറെറാരു വിധത്തിലാണു് അർത്ഥമെന്നു് അഭിനയിക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—(പരിഹാസമായി) അരുതു്; നിങ്ങൾക്കൌരവന്മാൎക്കു് അമംഗളത്തെ ചിന്തിക്കരുതു്. നിങ്ങളുടേ സഹോദരന്മാരുമായി സന്ധിചെയ്യുതന്നേയാണു വേണ്ടതു്.

സഹദേവൻ—(കോപത്തോടെ) ജ്യേഷ്ഠാ,—

അനുപദം പലതെററുകളാചരി-
ച്ചനയമാണ്ടൊരു കൌരവരേ സ്വയം
മനുജരാട്ടു ബലാൽ തടയായ്കിൽ നി-
ന്നനുജരാരയി, വീര, സഹിച്ചിടും? ൻ,

ഭീമസേനൻ— ഇതു് ഇങ്ങനെയാണെന്നുള്ളതുകൊണ്ടു തന്നേ ഞാൻ ഇപ്പോൾ മുതൽക്കു് നിങ്ങളിൽ നിന്നു് ഭേദിച്ചിരിക്കുന്നു. നോക്കുക—

ബാല്യത്തിൽതന്നെ വൈരം കരുത്തുപന വള-
ൎന്നുള്ളതെന്നോടുമാത്രം;
തെല്ലും തത്രാൎയ്യനപ്പാൎത്ഥനുമഭിമതരാം
നിങ്ങളും ഹേതുവല്ല;

കില്ലെന്ന്യപിന്നെയും ചേന്നൊരു മഗധസുതൻ
തന്റെ വൻമാറിടം പോൽ
കല്യൻഭീമൻ തകൎക്കും കലുഷതയൊടുമസ്സുസന്ധിയേ
നിങ്ങൾ ചെയ്പിൻ. ൧൦.

സഹദേവൻ—(അനുനയിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു്) ജ്യേഷ്ഠാ, അവിടന്നു് ഇങ്ങനെ അധികം കോപിക്കുന്നതായാൽ ഒരിക്കൽ ധൎമ്മജനാകുന്ന ഗുരു ഖേദിച്ചു എന്നു വരാം.

ഭീമസേനൻ—എന്തു്! ഗുരു ഒരിക്കൽ ഖേദിച്ചേക്കാമെന്നോ? അദ്ദേഹം ഖേദത്തേയും അറിയുമോ? നോക്കുക—

പണ്ടാബ്ഭൂപസദസ്സിലാവിധമെഴും-
പാഞ്ചാലിതൻ ദൈന്യവും,
തിണ്ടാടിപ്പലവേടരൊത്തടവിയിൽ,
തോൽ ചുററിനാം പാൎത്തതും,
വേണ്ടാതുള്ള വിരാടഭൂമിയിലൊളി-
ച്ചാഹന്ത! വൎത്തിച്ചതും,
കണ്ടാധിവ്യഥ പൂണ്ടു ഞാൻ; ഗുരുവിനോ
സന്താപമില്ലിപ്പൊഴും. ൧൧.

അതിനാൽ സഹദേവാ നീ തിരിച്ചുപോയി വളരെക്കാലമായി വൎദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കോപത്താൽ ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്ന ഭീമൻ പറഞ്ഞതായിട്ടു് ഇപ്രകാരം രാജാവിനെ ധരിപ്പിക്കണം.

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, എങ്ങിനെ?

ഭീമസേനൻ—

അങ്ങശ്ശാസന കൈവെടിഞ്ഞൊരു മഹാ—
പാപത്തിൽ മുങ്ങട്ടെ ഞാൻ;
തിങ്ങും ധൈൎയ്യമെഴും സഗൎവ്വരിവനെ-
പ്പുററിട്ടുഷിച്ചോട്ടെമേൽ;

എങ്ങും ചോര പിരണ്ട വൻഗദയെഴും—
കൌരവ്യഹന്താവു ഞാ-
നങ്ങേക്കിപ്പൊഴധീനനല്ല; ഗുരു വ-
ല്ലങ്ങുന്നു,-മിന്നേട്ടിനം. ൧൨.

എന്നു് ഉദ്ധതനായി ചുററിനടക്കുന്നു.

സഹദേവൻ — ഭീമനെത്തന്നെ അനുഗമിച്ചുകൊണ്ടു വിചാരിക്കുന്നു.) ഒഹോ! ജ്യേഷ്ഠൻ പാഞ്ചാലിയുടെ നാലുകെട്ടിലേയ്ക്കാണോ പോകുന്നതു്. ആകട്ടെ; ഞാനിവിടെത്തന്നെ നിന്നുകൊള്ളാം. (എന്നു നിൽക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—(തിരിഞ്ഞു നോക്കീട്ടു്) സഹദേവാ, നീ പോയി ഗുരുവിനെ അനുവർത്തിക്കുക. ഞാനും ആയുധാഗാരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു് ആയുധമെടുക്കട്ടേ.

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, ഇതായുധാഗാരമല്ല; പാഞ്ചാലിയുടെ നാലുകെട്ടാകുന്നു.

ഭീമസേനൻ—(സംശയിച്ചു്) എന്തു്?, ഇതു് ആയുധാഗാരമല്ലേ? പാഞ്ചാലിയുടെ നാലുകെട്ടാണോ? (ആലോചിച്ചു് സന്തോഷത്തോടുകൂടെ) പാഞ്ചാലിയോടു യാത്ര പറയേണ്ടതുതന്നെയാണു്. (സ്നേഹത്തോടെ സഹദേവൻെറ കൈ പിടിച്ചുകൊണ്ടു്) വത്സ, വരൂ; ആര്യൻ കുരുക്കളുമായി സന്ധിചെയ്വാനിച്ഛിച്ചുകൊണ്ടു് നമ്മളെ ഉപദ്രവിക്കുന്നതു് അന്തർജനം അറിയുന്നുണ്ടല്ലോ.

(രണ്ടുപേരും പ്രവേശത്തെ നടിക്കുന്നു; ഭീമസേനൻ കോപത്തോടുകൂടി നിലത്തു് ഇരിക്കുന്നു.)

സഹദേവൻ—(പരിഭ്രമിച്ചു്) ജ്യേഷ്ഠാ, ഇതാ ആസനം തയാറാക്കിയിരിക്കുന്നു. ജ്യേഷ്ഠൻ ഇതിലിരുന്നു് കൃഷ്ണാഗമനത്തെ കാത്തുകൊണ്ടാലും.

ഭീമസേനൻ—(ഇരുന്നിട്ടു് ആലോചിച്ചുകൊണ്ടു്) വത്സാ, കൃഷ്ണാഗമനമെന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു് ഓർമ്മവരുന്നു. ഭഗവാൻ

ശ്രീകൃഷ്ണനേ എന്തു കരാറിന്മേലാണ് സന്ധിചെയ്‌വാനായി സുയോധനൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നതു്?

സഹദേവൻ—അഞ്ചുഗ്രാമങ്ങളേക്കൊണ്ടു്.

ഭീമസേനൻ—(ചെവികൾ പൊത്തീട്ടു്) കഷ്ടം! കഷ്ടം!! അജാതശത്രുവായ രാജാവിനും തേജസ്സ് ഇത്രയും കുറഞ്ഞുപോയല്ലോ എന്നു് വാസ്തവമായി എൻെറ മനസ്സ് വിറയ്ക്കുന്നു. (തിരിഞ്ഞിരുന്നിട്ടു്) എന്നാൽ വത്സ, നീ അക്കാര്യം പറഞ്ഞതുമില്ല; ഈ ഭീമൻ അതു കേട്ടതുമില്ല.

അത്യുഗ്രമാകുമീരാട്ടിൻ ക്ഷാത്രതേജസ്സമന്നഹോ!
കള്ളച്ചൂതാടിയുട്ടിഷ്ടൻ കൊള്ളചെയ്തതാനസംശയം. ൧൬.

(അണിയറയിൽ)

(സമാശ്വസിക്കണേ, ദേവീ, സമാശ്വസിക്കണേ!)

സഹദേവൻ—(അണിയറയിലേയ്ക്കു നേരേ നോക്കീട്ടു് വിചാരിക്കുന്നു.) ഒഹോ! ധാരധാരയായി ഒഴുകി വരുന്ന കണ്ണുനീരുകളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ട മിഴികളോടുകൂടി പാഞ്ചാലി ആര്യസമീപത്തിലേയ്ക്കു വരുന്നുവല്ലോ. ഇതുവളരെ ദുഘടമായിട്ടാണ് വന്നു കൂടിയതു്.

ഇടിത്തീകണക്കേററമീയാര്യനിൽ സം-
ഘടിക്കുന്ന കോപപ്രചണ്ഡാഗ്നിയിപ്പോൾ
തടിച്ചുള്ള വർഷാമതല്ലിക്കു തുല്യം
തടിൽഗാത്രിയിക്കൃഷ്ണ പാടേ പടർത്തും, ൧൭.

(അനന്തരം മുമ്പിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ പാഞ്ചാലിയും
ചേടിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

പാഞ്ചാലി കണ്ണീരോടുകൂടി ദീഘശ്വാസം വിടുന്നു.)

ചേടി—സമാശ്വസിക്കണേ, ദേവീ, സമാശ്വസിക്കണേ! കുരുക്കളിൽ എന്നും വൈരമുള്ള കുമാരഭീമസേനൻ ഭവതിയുടെ ഖേദത്തേ ശമിപ്പിക്കും.

പാഞ്ചാലി—എടീ, ബുദ്ധിമതികേ, ഇതു് സംഭവിക്കമായി ന്നു; മഹാരാജൻ പ്രതിജ്ഞചെയ്യായിരുന്നു എങ്കിൽ. എന്നാൽ നാഥനേ കാണുന്നതിനായി എന്റെ മനസ്സ് ബദ്ധപ്പെടുന്നു. അതിനാൽ നാഥന്റെ വാസസ്ഥലത്തേയ്ക്കു് നീ വഴികാണി ക്കുക.

ചേടി—ദേവീ, എഴുന്നെള്ളുക, എഴുന്നെള്ളുക; (എന്നു് രണ്ടുപേരും ചുററി നടക്കുന്നു.)

ചേടി—ഇതാണു വാസസ്ഥലം; ഇവിടെ ദേവി പ്രവേ ശിച്ചാലും .

പഞ്ചാലി—എടീ, നീ ചെന്നു് എന്റെ വരവു് നാഥനേഅ റിയിക്കുക.

ചേടി—കല്പനപോലെ; (എന്നു് ചുററി നടന്നു് അടുത്തു ചെന്നിട്ടു്) ജയിക്കട്ടേ, കുമാരൻ ജയിക്കട്ടേ.

ഭീമസേനൻ—(അതു കേൾക്കാതെ, "അത്യുഗ്രമാകും" എ ന്നശ്ലോകത്തേ പിന്നെയും ചൊല്ലുന്നു.)

ചേടി—(തിരിച്ചു വന്നിട്ടു്) ദേവീ, അവിടത്തെ അടുക്കൽ പ്രിയത്തെ ഞാൻ അറിയിക്കുന്നു; കുമാരൻ കോപിതനെന്നപോ ലെ കാണപ്പെടുന്നു.

പാഞ്ചാലി—എടീ, അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ നാഥന്റെ ഈ അവധീരണയും എനിക്കാശ്വാസത്തെത്തരുന്നതാണു്. അതി നാൽ വിജനത്തിൽ പോയി നിന്നു് നാഥന്റേ നിശ്ചയത്തേ കേൾക്കുകതന്നേ. (രണ്ടുപേരും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—(സഹദേവനോടായിട്ടു്) എന്തു്! അഞ്ചു ഗ്രാ മങ്ങളക്കൊണ്ടാണോ സന്ധി?

പോരാടിക്കോപമോടിക്കുരുവരശത-
ത്തേയുമട്ടിക്കയില്ലേ?
ഘോരാപൽക്കാരി ദുശ്ശാസനനുടയ കട്ടം
ചോര ഭക്ഷിക്കയില്ലേ?

പോരാ ദുര്യോധനൻതൻ തുടയിണ ഗദയാൽ
ചൂർണ്ണമായ്ത്തീർക്കയില്ലേ?
പോരാളും ധർമ്മരാജൻ ചെറിയതുകയുമായ്
സന്ധിചെയ്യട്ടെ നോക്കാം. ൨൫.

പാഞ്ചാലി— (സന്തോഷത്തോടേ രഹസ്യമായിട്ട്') നാഥാ, അങ്ങയുടേ ഈ മാതിരിയുള്ള വാക്ക് കേട്ടിട്ടില്ലല്ലോ? അതിനാൽ പിന്നെയും പിന്നെയും പറഞ്ഞാലും.

ഭീമസേനൻ—(കേൾക്കാതെതന്നെ- "പോരാടിക്കോപമോട്ട്" എന്ന ശ്ലോകം പിന്നെയും ചൊല്ലുന്നു.)

സഹദേവൻ— ജ്യേഷ്ഠാ, അറിവില്ലാത്തവനേപ്പോലെയാണല്ലോ അവിടന്ന് മഹാരാജാവിന്റെ സന്ദേശത്തെ മനസ്സിലാക്കിയത്.

ഭീമസേനൻ—ഇവിടെ എന്തറിവാണ് വേണ്ടത്?

സഹദേവൻ—ഗുരു ഇങ്ങനെയാണ് സന്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളത്.

ഭീമസേനൻ—ആർക്ക്?

സഹദേവൻ—സുയോധനന്ന്.

ഭീമസേനൻ—എങ്ങനെ?

സഹദേവൻ—

"ഇന്ദ്രപ്രസ്ഥം-വൃകപ്രസ്ഥം-ജയന്തം-വാരണാവതം
ഗ്രാമങ്ങൾ നലു-തന്നാലും മറ്റെതെങ്കിലുമൊന്നുമേ." എന്നു.

ഭീമസേനൻ—അതുകൊണ്ടെന്താണ്?

സഹദേവൻ—ഇങ്ങനെ നാലു ഗ്രാമങ്ങളുടേ പേരു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടും അഞ്ചാമത്തേത് പ്രത്യേകം പറയായ്കകൊണ്ടും; വിഷഭോജനം, ജതുഗൃഹദാഹം, കള്ളച്ചൂത്, സഭാട്ടഷ്ക്കൃത്യം ഇങ്ങിനേയുള്ളവയേ പ്രകാശിപ്പിച്ചതു തന്നെയാണെന്ന് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ഭീമസേനൻ—വത്സ, അങ്ങനെ ചെയ്തതുകൊണ്ട് എന്താണ് വരാനുള്ളത്?

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, അങ്ങനെ ചെയ്തതിനാൽ തന്റെ വംശക്കാരുടെ വിനാശത്തിൽ മടിയുള്ളതാണ് മനസ്സ് എന്ന് ലോകത്തിൽ ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടുന്നു. കുരുരാജാക്കന്മാരുമായി സന്ധിയുണ്ടാവുന്നതല്ലെന്ന് അപ്പോൾ തന്നെ തെളിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഭീമസേനൻ— മൂഢാ, ഇതൊക്കെയും അർത്ഥമില്ലാത്തതാണ്. എപ്പോഴോ വനത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ട ഞങ്ങളൊക്കെക്കൂടി കുരുവംശത്തെ നശിപ്പിക്കാമെന്ന് പ്രതിജ്ഞചെയ്തു, അപ്പോൾ തന്നെ കുരുരാജന്മാരായി സന്ധിയുണ്ടാവുന്നതല്ലെന്ന് വെളിവായി. ലോകത്തിൽ ധാർത്തരാഷ്ട്രകുലക്ഷയവും നിങ്ങൾക്കു ലജ്ജാകരമാകുന്നോ? അത്രയുമല്ല—എടാ, മൂഢാ-

ലോകത്തിലിന്നധമവൈരിവധം വിശേഷി-
ച്ചേകുന്നു നിങ്ങളിലഹോ! ബഹുലജ്ജ, കൊള്ളാം;
ഹാ! കഷ്ടമാസ്സഭയിലാത്മവധൂകചത്തി-
ന്നാകർഷണം ത്രപ വളർത്തുവതില്ലതാനും. ൨൭

പാഞ്ചാലി—(രഹസ്യമായി) നാഥാ, ഇവർ ലജ്ജിക്കുന്നില്ല; അങ്ങെങ്കിലുമിതു മറക്കരുതേ.

ഭീമസേനൻ—വത്സാ, പാഞ്ചാലി എന്താണ് താമസിക്കുന്നത്?

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, ദ്രൗപദി വന്നിട്ട് എത്ര നേരമായി; ആര്യ വന്നിട്ടുള്ളതുകൂടി കോപം കേറി മറിഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ജ്യേഷ്ഠൻ കണ്ടില്ല; ഇല്ലേ?

ഭീമസേനൻ—(നോക്കീട്ട് ആദരവോടുകൂടി) ഞങ്ങൾ അധികം കോപിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ട് ഭവതി വന്നിട്ടുകൂടി കണ്ടില്ല; അതിനാൽ ദേഷ്യപ്പെടരുതേ.

പാഞ്ചാലി—നാഥാ,നിങ്ങൾ ഉദാസീനന്മാരായിരിക്കുമ്പോഴാണ് എനിക്ക് ദേഷ്യം ഉള്ളത്; അല്ലാതെ കോപിച്ചിരിക്കുമ്പോഴല്ല.

ഭീമസേനൻ—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ സ്വാത്മാവിന്റെ സങ്കടമൊക്കെപോയി എന്നു മനസ്സിലാക്കിക്കൊള്ളണം.(കൈയ്യുപിടിച്ചു് അടുക്കലിരുത്തിമുഖത്തു നോക്കീട്ടു്)എന്താണു് ഭവതി പരിഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ കാണുന്നതു്?

പഞ്ചാലി—നാഥാ, ഭവാൻ അടുത്തിരിക്കുമ്പോൾ എനിക്കു് കുറച്ചു പരിഭ്രമകാരണമില്ലാതെ ഇല്ല.

ഭീമസേനൻ—അതെന്താണു് പറയാത്തതു്?(തലമുടി നോക്കീട്ടു്) അല്ലെങ്കിൽ എന്തിനു പറയുന്നു?

ജീവിച്ചു പാണ്ഡുസുതർ വിട്ടു പിരിഞ്ഞിടാതെ
മേവുമ്പൊഴും ദ്രുപദരാജകുമാരി കഷ്ടം!
ആവിഗ്നയായ്ക്കചമതല്ലിക കെട്ടിടാതെ
യീവണ്ണമുള്ള ദശ ഹന്ത! വഹിക്കയല്ലേ? ൨൮.

പാഞ്ചാലി—എടീ, ബുദ്ധിമതികേ, നീ നാഥനോടു് പറയുക; വേറെ ആരാണു് എന്റെ പരിഭവത്തിൽ ഖേദിക്കാനുള്ളതു്?

ചേടി—(കല്പനപോലെ. എന്നു് ഭീമന്റെ അടുത്തുചെന്നു് തൊഴുതുകൊണ്ടു്) കുമാരൻ കേട്ടാലും; ഇപ്പോൾ ദേവിക്കു് ഇതിലും കൂടുതലായി സംഭ്രമകാരണമുണ്ടായി.

ഭീമസേനൻ—എന്തു്! ഇതിലും കൂടുതലായിട്ടെന്നോ? ബുദ്ധിമതികേ, പറയുക.

കെട്ടാൻ വേണ്ടിയെഴുമിപ്രിയപത്നിയാളെ-
ത്തൊട്ടോരു ധൂമശിഖയപ്പുറമെന്ന മട്ടിൽ
ഒട്ടാൻ കൌരവവനത്തിനു കാട്ടുതീതൻ
മട്ടാളുമെന്നിൽ വെറുമീയലതായ് ഭവിപ്പൂ. ൨൯.

ചേടി—കുമാരൻ കേട്ടാലും; ഇപ്പോഴാകട്ടെ ദേവി അംബയോടും സുഭദ്ര തുടങ്ങിയ സപത്നികളോടും കൂടി ആര്യയായ ഗാന്ധാരിയെ വന്ദിക്കുന്നതിനായി പോയിരുന്നു.

ഭീമസേനൻ—അതു നന്നായി; ഗുരുക്കന്മാർ വന്ദ്യന്മാരാണല്ലോ. പിന്നേ,

ചേടി—അവിടെ നിന്നു് തിരിച്ചുവരുമ്പോൾ ഭാനുമതിയെ കാണാനിടയായി.

ഭീമസേനൻ— (കോപത്തോടെ) ആഹാ! ശത്രുവിൻെറ ഭാൎയ്യ കണ്ടോ? കഷ്ടം! ദേവിയ്ക്കു് കോപമുണ്ടായതു കുററമല്ല. പിന്നെ പിന്നെ—

ചേടി—ഉടനെ അവൾ ദേവിയെ നോക്കീട്ടു് സഖീജനങ്ങളുടെ മുഖത്തുനോക്കി പുഞ്ചിരിയിട്ടും കൊണ്ടു്-"അല്ലേ, പാഞ്ചാലീ, ഇപ്പോഴും നിങ്ങളുടെ തലമുടി എന്തുകൊണ്ടാണു് കെട്ടാതെ ഇരിക്കുന്നതു്?" എന്നു് അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

ഭീമസേനൻ—സഹദേവാ, കേട്ടോ?

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, അവൾക്കതു യോജിക്കുന്നതുതന്നെ. അവൾ ദുര്യോധനൻെറ കളത്രമല്ലയോ? നോക്കുക—

ഒരുമിച്ചു വസിക്കയാൽ ഭവിക്കാം
തരുണീഹൃത്തിഹ ഭൎത്തൃതുല്യമായി;
അരുളുന്നിതു സങ്കടം വിഷാഢ്യ-
ത്തരുവിൽ ചുററിയ നല്ല വല്ലികൂടി. ൨൦.

ഭീമസേനൻ—ബുദ്ധിമതികേ, അതിന്നു് ദേവി എന്തുത്തരം പറഞ്ഞു?

ചേടി—കുമാരാ, എൻെറ വാക്കു് കുറഞ്ഞുപോയെങ്കിലല്ലേ ദേവി പറയേണ്ടതുള്ളു?

ഭീമസേനൻ—പിന്നെ, നീ എന്താണു പറഞ്ഞതു്?

ചേടി—ഉടനെ ഞാൻ ദേഷ്യത്തോടെ,—"അല്ലയോ, ഭാനുമതീ, നിങ്ങൾ തലമുടി അഴിച്ചിടാതേ ഇരിക്കുമ്പോൾ ഞങ്ങളുടെ ദേവി തലമുടി എങ്ങനെയാണു് കെട്ടുന്നതു്?"- എന്നു് പറഞ്ഞു.

ഭീമസേനൻ—നന്നായി; ബുദ്ധിമതികേ നന്നായി. ഞങ്ങളുടെ പരിജനങ്ങൾക്കു് ഉചിതമായിട്ടുള്ളതുതന്നേ നീ പറഞ്ഞു. (പെട്ടെന്നു് ആസനത്തിൽ നിന്നു് എഴുനേററു്) പാഞ്ചാലരാജപുത്രീ, ഭവതി കേട്ടാലും; താമസിക്കാതെതന്നെ—

തിരിച്ചു പലവട്ടവും ബലമിയന്ന ഭീമൻ കനം
പെരുത്ത ഗദയാൽപ്പരം തുടയടിച്ചു പൊട്ടിച്ചുടൻ
കുരുപ്രവരമെയ്യിൽ നിന്നൊഴുകിടും കടും ശോണിതം
പിരണ്ട കരതാരിനാൽ സുതനു നിൻകചം കെട്ടിടും. ൨൫

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, കോപിച്ചിരിക്കുന്ന അങ്ങേയ്ക്കു് എന്താണു് ദുഷ്കരമായിട്ടുള്ളതു്? എല്ലാ വിധത്തിലും അങ്ങയുടെ ഈ വ്യവസായത്തെ ഭ്രാതാക്കന്മാരും അനുവദിക്കട്ടെ.

സഹദേവൻ—ഞങ്ങൾ ഇതു സമ്മതിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. (അണിയറയിൽ വലുതായ കളകളശബ്ദം ഉണ്ടാകുന്നു. എല്ലാവരും വിസ്മയത്തോടെ കേൾക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—

ക്ഷീരാംഭോധി മറിഞ്ഞു വെള്ളമകമേ
പൂരിച്ച മന്ഥാദ്രിതൻ
ഘോരാരാവവുമുൽക്കടസ്തനിതവും
തുല്യേ ഘനിസ്വാനവും
നേരോടൊത്തു ഘട്ടഹാസനിഭമായ്
കൃഷ്ണാതികോപാകതിപോ-
ലാരോ ദുന്ദുഭി കൊട്ടിടുന്നു കുരുവം-
ശാർത്തിക്കു ദൂവാതമായ്. ൨൨,

(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

കഞ്ചുകി—കുമാരാ, ഇതാ! ഭഗവാൻ വാസുദേവൻ.

(എല്ലാവരും തൊഴുതുകൊണ്ടു് എഴുന്നേൽക്കുന്നു)

ഭീമസേനൻ—എവിടെ; ആ ഭഗവാൻ?

കഞ്ചുകി— പാണ്ഡവന്മാരിൽ പക്ഷപാതമുള്ളതുകൊണ്ടു് കോപിച്ചു് ദുര്യോധനൻ പിടിച്ചുകെട്ടാനായിത്തുടങ്ങി; (എല്ലാവരും സംഭ്രമത്ത നടിക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ—പിടിച്ചുകെട്ടിയോ?

കഞ്ചുകി—ഇല്ല ഇല്ല; പിടിച്ചുകെട്ടാൻ തുടങ്ങി.

ഭീമസേനൻ—ഭഗവാൻ എന്തു പ്രവർത്തിച്ചു?

കഞ്ചുകി—ഉടനെ ആ മഹാത്മാവായ ഭഗവാൻ വിശ്വരൂപം കാണിച്ചതുകൊണ്ടു് ആ തേജസ്സിനാൽ മൂർച്ഛിച്ചുപോയ കുരുകുലത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു് ഞങ്ങളുടെ പടവീടിനകത്തു വന്നു് വേഗത്തിൽ കുമാരനെ കാണുന്നതിനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

ഭീമസേനൻ—(ഉപഹാസത്തോടെ) എന്തു്! ദുർബ്ബുദ്ധിയായ ദുര്യോധനൻ ഭഗവാനെ പിടിച്ചുകെട്ടുന്നതിനാഗ്രഹിക്കുന്നുവോ? (ആകാശത്തിൽ നോക്കിക്കൊണ്ടു്) എടാ! ദുർബ്ബുദ്ധേ, കൌരവാധമാ, നീ ഇപ്രകാരംമര്യാദ വിട്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ പാണ്ഡവന്മാരുടെ കോപം കേവലം ഒരു നിമിത്തമായിട്ടു് തീരേണ്ടതേ ഉള്ളൂ.

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, ദുഷ്ടനായ ഈ സുയോധനൻ, വാസുദേവനായ ഭഗവാനേയും വാസ്തവസ്വരൂപത്തിൽ അറിയുന്നില്ലല്ലോ.

ഭീമസേനൻ—വത്സാ, മൂഢനായ ഈ ദുർബ്ബുദ്ധി എങ്ങനെ അറിയും? നോക്കുക—

തന്നത്താനേ രമിച്ചും കലുഷതയകലും
ധ്യാനമുൾക്കൊണ്ടർച്ചും
പിന്നും ജ്ഞാനപ്രഭാവാലശുഭഘനതമ
സ്സൊക്കെയും വേർതിരിച്ചും
ധന്യശ്രീ സാത്വികന്മാർ കുതുകമൊടുതമോ-
ദീപ്തികൾക്കപ്പുറത്താ-
യെന്നും കാണുന്നൊരദ്ദേവനെയിവനതിമോ-
ഹാന്ധനെങ്ങോ ഗ്രഹിപ്പൂ? ൨൩.

ആര്യ ജയന്ധരാ, ഇപ്പോൾ ഗുരു എന്തു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു?

കഞ്ചുകി— തന്നെത്താൻ പോയി കുമാരൻ മഹാരാജാവിന്റെ പ്രവൃത്തിയെ അറിഞ്ഞാലും—

(എന്നു് പോയി.)

(അണിയറയിൽ കളകള ശബ്ദത്തിനുശേഷം) ഭോ, ഭോ, ദ്രുപദൻ- വിരാടൻ- വൃഷ്ണി- അന്ധകൻ- സഹദേവൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന നമ്മുടെ സേനാപതികളേ, കൌരവസേനയിലെ പ്രധാനയോധന്മാരേ, ഭവാന്മാർ കേട്ടാലും —

സത്യം തെററീട്ടമെന്നായ് ഭയമൊടു ബഹുമ-
ന്തിച്ചു ശാന്തപ്പെടുത്തീ;
പേത്തും വംശത്തെ നിൎത്താൻ ശമമൊടഖി-
ലവും വിസ്മരിപ്പാനുമന്നി;
—ചാലേ ചൂതാട്ടമായോരരണിയിലുളവായ്
ദൌപദീവസ്ത്രകേശാക്ഷ-
ത്താലേ വൎദ്ധിച്ചിരുന്നു കരുവനമതിചാ-
ഡമ്മജക്രോധവഹ്നി. ൨൪.

ഭീമസേനൻ—(കേട്ടിട്ടു് സന്തോഷത്തോടെ) തടവു കൂടാതെ ആൎയ്യപുത്രന്റെ ക്രോധവഹ്നി വൎദ്ധിക്കട്ടേ; വൎദ്ധിക്കട്ടേ.

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, എന്താണിപ്പോൾ പ്രളയകാലത്തിലെ ഇടിശബ്ദംപോലെ ഗംഭീരമായിട്ടുള്ള സമരതൂൎയ്യങ്ങൾ കൂടെക്കൂടെ മുഴക്കുന്നതു്?

ഭീമസേനൻ—ദേവീ, വേറിട്ടെന്താണ്? യാഗം തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

പാഞ്ചാലി—(വിസ്മയത്തോടെ) ഇതെന്തു യാഗമാണ്?

ഭീമസേനൻ—രണയജ്ഞം; എങ്ങനെയെന്നാൽ—

നാലൃത്വിക്കുകൾ ഞങ്ങ,–ളാമുരഹരൻ
കൎമ്മോപദേഷ്ടാവു,ദ്രു-
പാലൻ സംഗരയജ്ഞദീക്ഷിതനലം,–
തൽപത്നി നോയ്മ്പേൽക്കുവോൾ;
ചാലേ യജ്ഞപശുക്കൾ കൌരവർ; വധൂ
ക്ലേശോപനാശം ഫലം;
ഭൂലോകേശനിമന്ത്രണത്തിനു മുഴ
ങ്ങുന്നൂ യശഃകാഹളം. ൨൫.

സഹദേവൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, ഗുരുജനാനുവാദത്തോടുകൂടി പരാക്രമത്തിനനുസരിച്ചു പ്രവൃത്തിക്കുന്നതിനായി ഇപ്പോൾ നമുക്കു പോകാം.

ഭീമൻ—വത്സാ, ഈ ഞങ്ങൾ ആര്യന്റെ കല്പനയെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിന് ഇതാ പുറപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞു. (എഴുന്നേറ്റ്) എന്നാൽ പാഞ്ചാലീ, കുരുകുലത്തെ നശിപ്പിക്കാനായി ഞങ്ങളിപ്പോൾ പോകുന്നു.

പാഞ്ചാലി—(കണ്ണുനീരടക്കയിട്ട്) നാഥാ, അസുരന്മാരുടെ നേരെ യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെട്ട മഹാവിഷ്ണുവിന് എന്നതുപോലെ നിങ്ങൾക്ക് മംഗളം ഭവിക്കട്ടെ. അംബയായ കുന്തീദേവി ആശിസ്സു ചെയ്യുന്നതുപോലെയും ഫലം നിങ്ങൾക്കു സിദ്ധിക്കട്ടെ.

രണ്ടുപേരും—ഈ മംഗളവചനം ഞങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചു.

പാഞ്ചാലി—അത്രയുമല്ല, നാഥാ,—പിന്നെയും നിങ്ങൾ യുദ്ധത്തിൽ നിന്ന് തിരിച്ചുവന്ന് എന്നെ സമാശ്വസിപ്പിക്കണേ.

ഭീമൻ—അയി, പാഞ്ചാലരാജപുത്രീ, ഇനിയും വ്യാജമായി പറഞ്ഞാശ്വസിപ്പിക്കുന്നതെന്തിനാണ്?

കൂടക്കൂടെപ്പരിഭവ—
കൂടത്തിൽ ക്ഷാന്തികൊണ്ടു ലജ്ജിതനായ്,
പാടേ കൌരവർതൻ ഹതി
കൂടാതെ കടന്നു ഭീമനിവിടെ വരാ.

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, അരുതേ; പാഞ്ചാലിയുടെ പരിഭവം കൊണ്ടു വളന്നതായ കോപാഗ്നിയോടുകൂടി ശരീരത്തെ സൂക്ഷിക്കാതെ സഞ്ചരിക്കരുതേ. ശത്രുസേനകളിൽ കരുതലോടുകൂടി സഞ്ചരിക്കേണ്ടതാണെന്നല്ലേ കേട്ടിരിക്കുന്നത്?

ഭീമൻ—അല്ലയോ, സുക്ഷത്രിയേ—

അന്യോന്യം കുത്തുമാനത്തലവരുടെ വസാ-
രക്തമാംസോഗ്രപങ്കം
തന്നിൽത്താണുള്ള തേരിൽ ഉടരടികൾ പണി-
പ്പെട്ടു ചേക്കുന്നതായി,

ഛിന്നം രക്തം കുടിച്ചാശ്ശിവകളലറവേ
നൃത്തമാട്ടും കബന്ധം
ചേന്നോരാ യുദ്ധഭൂവാം കടലിലിഴ്പ്പെടാൻ
പാർത്ഥരേററം സമർത്ഥർ. ൨൩

(എന്നു് എല്ലാവരും പോയി.)

ഒന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

രണ്ടാമങ്കം.

(അനന്തരം കഞ്ചുകി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കഞ്ചുകി—മഹാരാജാവു ദുര്യോധനൻ എന്നോടു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു;—"വിനയംധരാ, നീ വേഗത്തിൽ പോയി ഭാനുമതീദേവി, അംബയുടെ പാദവന്ദനം കഴിഞ്ഞു് പുറപ്പെട്ടോ ഇല്ലയോ എന്നു് അന്വേഷിക്കണം. എന്തിനെന്നാൽ എനിക്കുദേവിയെ കണ്ടിട്ടു് അഭിമന്യുവിനെ കൊന്നവരായ കർണ്ണൻ, ജയദ്രഥൻ തുടങ്ങിയ ഞങ്ങളുടെ സേനാപതികളെ യുദ്ധഭൂമിയിൽ ചെന്നു ബഹുമാനിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു."— എന്നു്. അതിനാൽ ഞാൻ വേഗത്തിൽ പോകേണ്ടതാണു്.

(എന്നു നടന്നിട്ടു്)

മഹാരാജാവിന്റെ പ്രഭാവം ആശ്ചര്യം തന്നെ. ജരവന്നാക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന എനിക്കു് അന്തഃപുരത്തിലെ താമസം മര്യാദ നടിക്കുന്നതിനു തന്നേയായിരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ, ഞാനെന്തിനു ജരയേ നിന്ദിക്കുന്നു? എന്തെന്നാൽ അന്തഃപുരത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവൎക്കൊക്കെയും വാക്കും പ്രവൃത്തിയും വേഷവും എല്ലാം ഇതു തന്നെ.

എപ്രകാരമെന്നാൽ,—

കാണാമെങ്കിലുമൊക്കെ നോക്കുന്നതഹോ!
കേൾക്കില്ല, കേട്ടീടിലും;
വേണം വൻവടി ശക്തരാകിലുമിവൎ-
ക്കാത്മാധികാരാങ്കിതം;

പ്രീണിക്കാൻ വഴിയില്ല; തെററുകളിലി-
ങ്ങെല്ലാം മനം വെക്കണം;
ക്ഷോണീന്ദ്രാശ്രിതനാമെന്നിക്ക ജരയാൽ
മറെറന്തു പാറേണ്ടതായ്? ൨൭
(ചുററിനടന്നുനോക്കീട്ടു്)

(ആകാശത്തിൽ)— വിഹംഗികേ— ശചശ്രുജനപാദങ്ങളേ വന്ദിച്ചു് ഭാനുമതി തിരികെപ്പോയോ? (ചെവികൊടുത്തിട്ടു്) നീ എന്തു പറയുന്നു?

"ആർയ്യാ, ഈ ഭാനുമതീദേവി ഭർത്താവിന്റെ യുദ്ധവിജയത്തേ ആശംസിച്ചുംകൊണ്ടു് ഗുരുക്കന്മാരുടെയും ദേവന്മാരുടേയും പാദവന്ദനത്തേ നിവൎത്തിച്ചതിന്റെ ശേഷം ഇപ്പോൾ തുടങ്ങി നിയമം ആരംഭിച്ചു് ദേവഗൃഹത്തിലേ ബാലോദ്യാനത്തിൽ വസിക്കുന്നു."—എന്തോ? എന്നാൽ ഭദ്രേ, നീ നിന്റെ പ്രവൃത്തിക്കായി പോയാലും; ഞാനും ദേവി എവിടെയാണെന്നു് മഹാരാജാവിനോടു ചെന്നു പറയാം. (എന്നു് ചുററിനടന്നിട്ടു്)

നന്നു—പതിവ്രതേ, നല്ലതു്. സ്ത്രീയായിരുന്നാലും ഭവതി തന്നെയാണു് മഹാരാജാവിനേക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠയായിട്ടുള്ളവൾ. യാതൊരു മഹാരാജാവു് ബലവാനായി, അല്ലെങ്കിൽ ബലവാന്മാരെന്നുള്ളതെന്തിനു്?—വാസുദേവൻ സഹായത്തിനുള്ളവരായ പാണ്ഡവന്മാരാകുന്ന ശത്രുക്കൾ സന്നദ്ധന്മാരായിരിക്കുമ്പോഴും, അന്തഃപുരജനങ്ങളുമായി ക്രീഡിക്കുന്ന സുഖത്തെ അനുഭവിക്കുന്നു, (വിചാരിച്ചിട്ടു്) ഇതും സ്വാമിക്കു് തെററായിട്ടുള്ള പ്രവൃത്തിയാകുന്നു. എന്തെന്നാൽ,

കേടകന്ന ജയമാദിതൊട്ടു പരമാൎന്നിടും
പരശുരാമനേ-
ക്കൂടി വെന്നു കൃതി ഭീഷ്മനും രിപുശരങ്ങളേ-
ററു മുതനായതിൽ
ആടലില്ല; പലരേജ്ജയിച്ചിടരിലാൎത്തനായ് —
വിഗതചാപനാം
പ്രൌഢബാലനഭിമന്യുതൻ മൃതിയിലീമഹീ—
ശനഭിതുഷ്ടനായ്. ൨൮

സകലപ്രകാരത്തിലും ദൈവം നമുക്കു നല്ലതു വരുത്തട്ടേ. ഇപ്പോൾ ദേവി ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നുവെന്ന് മഹാരാജാവിനോടു പറയാം. (എന്നു പോയി.)

(വിഷ്കംഭം കഴിഞ്ഞു.)

(അനന്തരം ആസനത്തിലിരുന്നുകൊണ്ടു് ഭാനുമതീദേവിയും സഖിയും ചേടിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സഖി—ഭാനുമതീ, നീ ഇപ്പോൾ സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ടതുകൊണ്ടു മാത്രം അഭിമാനിയായ മഹാരാജാവു ദുര്യോധനന്റെ മഹിഷിയായി തീൎന്നിട്ടുകൂടി ധൈൎയ്യം തീരേ ഇല്ലാത്തവളായിട്ട് ഇത്രയധികം വ്യസനിക്കുന്നത് എന്തുകൊണ്ടാണ്?

ചേടി—ഭട്ടിനീ, സുവദനപറയുന്നതു ശരിയാണ്; ഉറക്കത്തിൽ ജനങ്ങൾ എന്തെല്ലാം പ്രലപിക്കുന്നു.

ഭാനുമതി—എടീ, അതങ്ങനെതന്നേ. ഈ സ്വപ്നം ഏററവും അശുഭത്തെ കാണിക്കുന്നതാണെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്.

സഖി—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ പ്രിയസഖീ, അതെന്താണെന്നു പറയുക. അറിഞ്ഞാൽ ഞങ്ങളും തൽക്കഥനംകൊണ്ടും ദേവതാ കീൎത്തനംകൊണ്ടും അശുഭഫലത്തെ ഇല്ലാതാക്കാം.

ചേടി—ദേവീ, അതങ്ങനെയാണ്; അശുഭത്തെ കാണിക്കുന്ന സ്വപ്നവും കുറേ പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞാൽ അതിന്റെ ഫലം ഇല്ലാതെ ആകുമെന്നാണ് കേട്ടിട്ടുള്ളത്.

ഭാനുമതി—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഞാൻ പറയാം; നിങ്ങൾ മനസ്സിരുത്തി കേൾക്കുക—

സഖി—പ്രിയസഖീ, പറഞ്ഞാലും.

ഭാനുമതി—അല്പനേരം നിൽക്കണം; ഞാൻ ഒക്കെ ഓൎമ്മിക്കട്ടെ. (എന്ന് വിചാരഭാവത്തെ നടിക്കുന്നു.)

(അനന്തരം ദുര്യോധനനും കഞ്ചുകിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ—ഇതു് ഒരുത്തൻ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള യഥാൎത്ഥ വാക്കാണ്—

ക്ഷതിവിലോ, തടവററിഹ നേരെയോ;
ക്ഷിതമെഴും വലുതോ, പരമല്ലമോ;
അരികളിൽ—സ്വയമോ, പരനോ, രചി-
ച്ചൊരു വിപത്തു വരുത്തുമതിപ്രിയം. ൨൯

എന്തെന്നാൽ ദ്രോണൻ-കർണ്ണൻ-ജയദ്രഥൻ തുടങ്ങിയവർ അഭിമന്യുവിനെ നിഗ്രഹിച്ചു എന്നു കേട്ടിട്ട് നമ്മുടെ മനസ്സിനു ഒരു പുതിയ ജീവൻ വീണതുപോലെ തോന്നുന്നു.

കഞ്ചുകി—ദേവാ, ആചാര്യരുടെ ശസ്ത്രപ്രഭാവം ആലോചിക്കുമ്പോൾ ഇതൊന്നും അത്ര ദുഷ്കരമല്ല; കർണ്ണജയദ്രഥന്മാരേയും ഇതിലെന്തിനു ശ്ലാഘിക്കുന്നു?

രാജാവ്—വിനയന്ധരാ, അങ്ങെന്തു പറയുന്നു? വില്ലുകൂടി മുറിഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്ന ഒരു ബാലനേ പലർകൂടി കലചെയ്തു എന്നുള്ളതുകൊണ്ട് കുരുശ്രേഷ്ഠന്മാൎക്ക് എന്തു ബഹുമാനമാണുള്ളതു്? എന്നാൽ ഇതിൽ ദോഷമൊന്നുമില്ലതാനും മൂഢാ, നോക്കു—

വയസ്സനാം ഭീഷ്മനെയാശ്ശിഖണ്ഡിയേ-
ജ്ജയത്തിനായ് മുന്നിലണച്ചു കൊന്നതിൽ
സ്വയം പൃഥാ പുത്രരിലാൎന്ന കീൎത്തിതാ-
നയതാമി—ഞങ്ങളിലും ഭവിച്ചിടും. ൩൦

കഞ്ചുകി—(അബദ്ധമായ നാട്യത്തിൽ) ദേവാ, എനിക്കങ്ങനെ അഭിപ്രായമില്ല; എന്തെന്നാൽ നിങ്ങൾക്കു പൌരുഷത്തിനു കുറവു തട്ടുന്ന കാൎയ്യം ഞങ്ങൾ മുമ്പിൽ ആലോചിച്ചിട്ടില്ലാത്തതാകയാൽ ഇങ്ങനെ ബോധിപ്പിക്കുന്നതാണു്.

രാജാവ്—ഇതങ്ങനെ തന്നേ,—

ഭൃത്യബാന്ധവ സുഹൃജ്ജനങ്ങളോ-
ടൊത്തു പോരിലനുജാത്മജാനചിതം
ധാൎത്തരാഷ്ട്രനെയുടൻ വധിച്ചിടും
കീൎത്തവീൎയ്യമൊടു പാണ്ഡുനന്ദനൻ. ൩൧

കഞ്ചുകി—(ചെവി പൊത്തിക്കൊണ്ടു്) ഭയത്തോടു കൂടെ പാപം ശമിക്കട്ടെ; അമംഗളം ഇല്ലാതാകട്ടെ.

ഭാനുമതീ, ഭവതിയുടെ കോപത്തിന് ദുര്യോധനൻ വിഷയമാകുന്നതല്ലതന്നെ—

കണ്ഠത്തിൽ ചേർത്തുകെട്ടും കരതലമതിലൊ ര-
ഹത്തിൽ ഞാനൊന്നയച്ചോ?
വേണ്ടുംവണ്ണം തിരിഞ്ഞങ്ങുണരുമളവിൽ ഞാൻ
നിന്നെ മാനിച്ചതില്ലേ?
കണ്ടോ സ്വപ്നത്തിലീഞാനപരവധുവുമായ്
സ്സല്ലപിക്കുന്നതായി-
ക്കണ്ടിക്കാർവേണി, തെറ്റെന്തിവനിലപര-
സാസ്പദം കണ്ടിരിപ്പു? ൩൭

(വിചാരിച്ചിട്ട്) അല്ലെങ്കിൽ—

ഇവൾ ഞങ്ങളെമാത്രമാശ്രയിച്ചി-
ട്ടുയരും പ്രേമനിബന്ധമത്സരത്താൽ
ചെറു തെറ്റുകളെന്നിൽ വല്ലതും പാ-
ർത്തുരുകോപം പ്രണയത്തൊടുദ്വഹിപ്പൂ. ൩൮

എന്നാലും ഇവൾ എന്താണ് പറയുന്നതെന്ന് കേൾക്കുക തന്നേ.

ഭാനുമതി—പിന്നീട് ഞാൻ ഏററവും ദിവ്യരൂപിയായ ആ നകുലവീരന്റെ ദർശനത്താൽ ഉത്സുകയായിട്ടും മനസ്സു ഹരിക്കപ്പെട്ടവളായിട്ടും തീർന്നിട്ട് ഇരുന്ന ദിക്കിൽ നിന്നും എഴുന്നേററ് ലതാമണ്ഡപത്തിലേയ്ക്കു പോകാനായിത്തുടങ്ങി.

രാജാവ്—(വിസ്മയത്തോടെ) എന്താണ്! ഏററവും ദിവ്യരൂപിയായ നകുലവീരന്റെ ദർശനത്താൽ ഉത്സുകയായിട്ടും മനസ്സു ഹരിക്കപ്പെട്ടവളായിട്ടും തീർന്നുവെന്നോ! പാപബുദ്ധിയായ ഇവൾ മാദ്രീസുതനിൽ ഭ്രമിച്ച് ഈ വിധത്തിൽ നമ്മേ വഞ്ചിച്ചു കളഞ്ഞോ! (ആലോചിച്ചിട്ട്—"ഇവൾ ഞങ്ങളെ മാത്രം" എന്ന ശ്ലോകത്തേ പഠിച്ചിട്ട്) അറിവില്ലാത്ത ദുര്യോധനൻ ചപലതയാൽ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനേ ബഹുമാനിക്കുന്ന നീ ഇപ്പോൾ എന്തുപറയും? ('കണ്ഠത്തിൽ ചേർത്തു കെട്ടും' എന്ന ശ്ലോകത്തേ പഠിച്ചിട്ട് ദിക്കുകളിലേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ട്) കഷ്ടം! ഇതിനുവേണ്ടിത്തന്നേയാണ് ഇവൾക്ക് പ്രഭാതകാലത്തിലേ വിജനസ്ഥലത്തിൽ വന്നിരിക്കാനുള്ള ആഗ്രഹവും, സഖിയുമായി സംസാരിക്കുന്നതിൽ പ്രതിപത്തിയും

ഉണ്ടായിട്ടുള്ളൂ. ദുര്യോധനനാകട്ടെ, മോഹത്താൽ കലടയുടെ മദനോഗതിയേ അറിയാതെ എവിടേയോ പരിഭ്രമിച്ചു നടക്കുന്നു. എടീ, ദുഷ്ടേ, എന്നേ പരിഗ്രഹിച്ച് പാംസുലയായിത്തീൎന്നവളേ,—

കാണിക്കും ഭയമെൻെറ മുമ്പിലയി, നീ;
ഹാ! ദുൎദ്ധമിസ്സാഹസം;
പ്രീണിക്കും പരമെൻവപുസ്സി;—ലൊളിവായ്
ദുർവ്വൃത്തിയിൽ കൌതുകം;
ആണല്ലാത്തവനാകുമെന്നിൽ വിനയം;
ദൌഷ്ട്യത്തിലാണാഗ്രഹം;
ചേണാൎന്നുള്ളൊരു സൽക്കുലത്തിലുളവാം
നീയോ വെറും ധൂൎത്തതാൻ. ൩൭

സഖി—പിന്നെപ്പിന്നെ-

ഭാനുമതി—ആ നകുലവീരനം എന്നേ അനുസരിച്ചുതന്നെ ലതാമണ്ഡപത്തിലെയ്ക്കു വന്നു.

രാജാവ്—അഹോ! പാപയായ ഇവളുടേ ലജ്ജയില്ലായ്മയും കുലടോചിതമായിരിക്കുന്നു.

ചിരപ്രണയമൂലമായ് ദൃഢമുറച്ചു രാഗത്തൊടും
പരം മമരതിസ്ഥലം വിജനമാകുമെട്ടിക്കിലോ,
തരത്തിലവിടത്തിൽവെച്ചുയി, സഖീജനത്തോടു ദു-
ശ്ചരിത്രമരുളുന്ന നീ കിമപി ലജ്ജയില്ലാത്തവൾ. ൩൮

രണ്ടുപേരും—പിന്നെ, പിന്നെ—

ഭാനുമതി—പിന്നീട് അവൻ സാമൎത്ഥ്യത്തോടുകൂടി കൈ നീട്ടി എൻെറ ഉത്തരീയവസ്ത്രത്തേ നീക്കി.

രാജാവ്—(ക്രോധത്തോടുകൂടി) ഇപ്പോൾ ഇതിലധികം കേൾക്കണമെന്നില്ല; ഇരിക്കട്ടേ; പരസ്ത്രീയുടെ പാതിവ്രത്യലംഘനത്തിൽ പ്രവീണനായ ആ ദുർബുദ്ധി മാദ്രീപുത്രൻെറ പ്രാണനെ നശിപ്പിച്ചുകളയാം. (കുറച്ചു നടന്നു വിചാരിച്ചിട്ട്) അല്ലെങ്കിൽ, പാപശീലയായ ഇവളേത്തന്നെ മുമ്പിൽ ശിക്ഷിക്കാം. (എന്നു തിരിച്ചു വരുന്നു.)

സഖികൾ—പിന്നെ, പിന്നെ—

ഭാനുമതി—പിന്നീട് പ്രഭാതകാലത്തിലുള്ള ആയ്യപുത്രന്റെ മംഗളതൂൎയ്യശബ്ദത്തോടുകൂടിയ വാരസുന്ദരികളുടെ സംഗീതംകൊണ്ട് ഞാനുണൎന്നുപോയി.

രാജാവ്—(സംശയത്തോടെ) എന്ത്! ഞാൻ ഉണൎന്നുപോയി എന്നോ? ഇവൾ സ്വപ്നംകണ്ടതു പറഞ്ഞതായിട്ടു വന്നേയ്ക്കുമോ? അല്ലെങ്കിൽ, സഖികളുടെ വാക്കുകൊണ്ടു തന്നേ കാൎയ്യം വെളിപ്പെടും.

(രണ്ടുപേരും വിഷാദത്തോടുകൂടി പരസ്പരം നോക്കുന്നു.)

സുവദന—ഇതിൽ വല്ല അപശ്രുതികളും ഉണ്ടാകുമെങ്കിൽ ഭാഗീരഥി തുടങ്ങിയ നദികളിലെ ജലങ്ങൾ അതില്ലാതാക്കട്ടേ; ബ്രാഹ്മണർ ഹോമിച്ചിരിക്കുന്ന ആഹുതിയുടെ സുഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അഗ്നി ഇല്ലാതാക്കട്ടേ.

രാജാവ്—സംശയിച്ചതുമതി. സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ടതു തന്നേയാണ് ഇവൾ പറഞ്ഞതു്. മന്ദബുദ്ധിയായ ഞാനാകട്ടേ, അതിനെ മറെറാരു വിധത്തിൽ തന്നേ വിചാരിച്ചുപോയി.

ചൊല്ലീടുന്നതു പാതികേട്ടു വെറുതേ
കോപിച്ചുപോയില്ല; ഏൾ-
ശല്യത്തോടിടയിൽ കടന്നു കലഹി-
ച്ചൊന്നും കഥിച്ചില്ല ഞാൻ;
ഉല്ലാസത്തൊടണച്ചു മൂഢനിവനിൽ
ബോധം, കഥാശേഷവും;
തെല്ലും ദോഷമെഴാത്ത രീസ്സതിയെയും
കൊന്നില്ല ഞാൻ ഭാഗ്യമേ! നുൻ

ഭാനുമതി—സഖീ, ഇതു നല്ലതോ അശുഭസൂചകമോ എന്നു നീ പറഞ്ഞാലും.

സഖിയും ചേടിയും—(പരസ്പരംനോക്കി സങ്കടാൎത്തമായിട്ട്) ഇതിൽ ശുഭസൂചകമായി അല്പവും കാണുന്നില്ല; അതിനാൽ വ്യാജം പറഞ്ഞാൽ പ്രിയസഖിയ്ക്ക് അപരാധം ചെയ്തതായിട്ടുതീരും; ആരാണോ ചോദിച്ചാൽ നിഷ്ഠുരമാണെങ്കിലും വാസ്തവം പറയുന്നതു്, സ്നേഹമുള്ളയാൾ അവനാകുന്നു.(പ്രകാശമായിട്ട്) സഖീ, ഇതൊക്കെയും അശുഭത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു; അതിനാൽ ദേവതകളുടെ നമസ്കാരംകൊണ്ടും,

ബ്രാഹ്മണൎക്കു ദാനം ചെയ്തു ഈ ദോഷത്തെ പരിഹരിക്കാം. ദംഷ്ട്രയുള്ള നകുലത്തിന്റെ ദൎശനവും അഹിശതത്തിന്റെ വധവും സ്വപ്നത്തിലുണ്ടായതു് പണ്ഡിതന്മാർ നന്നെന്നു പറയുന്നില്ല.

രാജാവു്—സുവദന പറഞ്ഞതു സത്യമാണു്. നകുലത്താൽ പന്നഗശതത്തിന്റെ വധവും ഉത്തരീയവസ്ത്രത്തിന്റെ ഹരണവും നിശ്ചമായി അനിഷ്ടത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതാണെന്നു് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ഉറക്കത്തിലീക്ഷിക്കുമാസ്വപ്നവൃത്തം
മുറയ്ക്കിഷ്ടദോഷങ്ങൾ ചെയ്ക്കുന്നിതാക്കം.
ശരിക്കിന്നു നൂറെന്നൊരിസ്സംഖ്യ പിന്നെ-
ക്കുറിക്കുന്നു സോദൎയ്യരൊത്തീടുമെന്നേ. ൨൦

(ഇടത്തേക്കണ്ണിളകുന്നതായിട്ടു നടിച്ചു്) ആഹാ! ദുൎയ്യോധനനാകുന്ന എനിക്കും ദുൎന്നിമിത്തങ്ങൾ ഹൃദയക്ഷോഭത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നോ? (ഗൎവ്വോടുകൂടി) അല്ലെങ്കിൽ, ഭീരുജനങ്ങളുടെ മനസ്സിളക്കുന്നതായ ഈ മാതിരി ദുൎല്ലക്ഷണങ്ങളെ ദുൎയ്യോധനൻ എന്തു വകവയ്ക്കും? അംഗിരസ്സ് ഈ കാൎയ്യംതന്നേ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ടു്—

ഗ്രഹങ്ങൾക്കെഴും ദുൎന്നിശാഭേദമാരോ
മഹാസ്വപ്ന—മോക്കാതെതാരുല്പിതദോഷം;
ചിലപ്പോൾ ഫലിച്ചെന്നിരിക്കാമതിങ്കൽ
ചവിക്കില്ല ഭീമൂലമേതും ബുധന്മാർ. ൨൧

അതിനാൽ സ്ത്രീസ്വഭാവത്താൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ഭാനുമതിയുടെ വെറുതെയുള്ള ദുശ്ശങ്കയില്ലാതെയാക്കുന്നുണ്ടു്.

ഭാനുമതി—അല്ലയോ, സുവദനേ കണ്ടാലും; ഉദയപൎവ്വതത്തിന്റെ കൊടുമുടിക്കിടയിൽ വിട്ടിരിക്കുന്ന തേരോടു കൂടിയ ദിവസപതിയായ സൂൎയ്യഭഗവാൻ പ്രഭാതകാലത്തിലേ ചെമപ്പുപോയി തെളിഞ്ഞ ദുൎന്നിരീക്ഷ്യമായ മണ്ഡലത്തോടു കൂടിയവനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

സഖി—സഖീ, നിൎമ്മലമാക്കിത്തീൎത്ത കനകപത്രത്തോടു തുല്യമായി ലതകളുടേ ഇടയിൽക്കൂടി കടന്നുവരുന്ന രശ്മിസമൂഹംകൊണ്ടു് ഉദ്യാനഭൂമിഭാഗത്തെ മഞ്ഞനിറത്തിലാക്കിയ

സഹസ്രരശ്മിയായ ഭഗവാൻ, പ്രതിജ്ഞയെ പൂരിപ്പിച്ചവൻ എന്നപോലെ ശത്രുക്കൾക്കു നോക്കാൻ പാടില്ലാത്തവനായിരിക്കുന്നു; അതിനാൽ പൂക്കളോടും ചന്ദനത്തോടും കൂടിയ അൎഘ്യത്താൽ പൂജിക്കുന്നതിന് നിനക്കു സമയമായി.

ഭാനുമതി—എടീ, തരളികേ, എന്റെ പൂജാപാത്രം കൊണ്ടുവാ. സൂൎയ്യഭഗവാന്റെ പൂജ നടത്തട്ടേ.

ചേടി—ദേവിയുടെ കല്പനപോലെ. (എന്നു പോയി)

രാജാവ്—ഇതുതന്നേയാണ് ദേവിയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലുന്നതിനു തക്കതായ അവസരം.

ചേടി—(പ്രവേശിച്ചിട്ട്) ഇതാണ് പൂജാപാത്രം; ഇതുകൊണ്ട് സൂൎയ്യഭഗവാന്റെ പൂജ നടത്തിയാലും.

രാജാവ്—(അടുത്തുചെന്നിട്ട് സൂചനകൊണ്ട് പരിജനത്തെ അകററി താൻതന്നേ അൎഘ്യപാത്രത്തെ വാങ്ങിക്കൊടുക്കുന്നു.)

സഖി—സ്വാഗതം; അല്ലാ! മഹാരാജാവു വന്നിരിക്കുന്നോ! കഷ്ടം! രാജാവ് ഈ പ്രിയസഖിയുടെ നിയമഭംഗം വരുത്തി!

ഭാനുമതി—(സൂൎയ്യനു നേരിട്ടു നിന്ന്) ഭഗവൻ, ആകാശമാകുന്ന മഹാസരസ്സിൽ ഏകപങ്കജമായും, പൂൎവ്വദിക്കാകുന്ന വധുവിന്റെ മുഖമണ്ഡലത്തിലെ കുങ്കുമപ്പൊട്ടായും, സകല ഭുവനാങ്കണത്തിനു ദീപമായും ഇരിക്കുന്ന ഭഗവാന്റെ നമസ്കാരംകൊണ്ട് ഈ സ്വപ്നദൎശനത്താലുണ്ടായിട്ടുള്ള ഏതുവിധമായ മഹാഭയവും നൂറനുജന്മാരോടുകൂടിയ ആൎയ്യപുത്രനു ശുഭപൎയ്യവസായിയായി തീരട്ടേ. (അൎഘ്യപ്രദാനം ചെയ്തിട്ട്) സഖി, പൂക്കളെടുത്തുകൊണ്ടുവരൂ. മററുള്ള ദേവതകളേയും പൂജിക്കട്ടേ. (കൈകൾ നീട്ടുന്നു; രാജാവ് പൂക്കളെ കൊടുക്കുന്നു. സ്പൎശസുഖത്തെ നടിച്ചിട്ട് പൂക്കളെ താഴെ ഇടുന്നു.)

ഭാനുമതി—(കോപത്തോടെ) പരിജനത്തിന്റെ വിവരമില്ലായ്മ കഷ്ടംതന്നേ. (തിരിഞ്ഞുനോക്കീട്ട് സംഭ്രമത്തോടെ) ആൎയ്യപുത്രൻ എങ്ങനേ വന്നു?

രാജാവ്—ദേവീ, ഒരു പരിജനം ഇതുമാതിരിയുള്ള സേവാകൎമ്മത്തിൽ സാമൎത്ഥ്യമില്ലാത്ത ആളാണ്; അതിനാൽ ദേവി അനുശാസിക്കണം.

ഭാനുമതി—(ലജ്ജ നടിക്കുന്നു.)

രാജാവ്—അല്ലയോ, പ്രിയേ,—

നീണ്ടിട്ടുററം വെളുത്തുള്ള കടമിഴികൊ-
ണ്ടെന്നെ നീയൊന്നു നോക്കൂ;
കണ്ടിക്കാർവേണി, ദാസ്യം തടവുമിവനിൽ നീ
സംഭ്രമിക്കുന്നതെന്തേ?
കൊണ്ടാടിച്ചാരുമന്ദസ്മിതമധുരമുഖാ-
രോക്തി നീ ചൊല്ലിയാലും;
വേണ്ടാ ദുസ്സങ്കപങ്കേരുഹമിഴി, കരതാർ
കൂപ്പുമെന്നെത്തലോടാൻ. ൧൮

ഭാനുമതി—ആര്യപുത്രാ, അവിടത്തേ അനുവാദത്തോടുകൂടി എനിക്കു് ഒരു നിയമം നടത്താൻ ആഗ്രഹമുണ്ടു്.

രാജാവ്—ഭവതിയുടെ സ്വപ്നവൃത്താന്തം വിസ്തരിച്ചു ഞാൻ കേട്ടിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ സ്വഭാവേന സുകുമാരമായിരിക്കുന്ന നിന്റെ ആത്മാവിനെ ഇപ്രകാരം ഖേദിപ്പിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല.

ഭാനുമതി—ആര്യപുത്രാ, എനിക്കു ശങ്കയുണ്ടാകുന്നു; അതിനാൽ ആര്യപുത്രൻ എനിക്കനുവാദം തരണം.

രാജാവ്—(ഗർവത്തോടുകൂടെ) ദേവി, ഈ ശങ്ക ആവശ്യമില്ല; കണ്ടാലും—

ഈ മട്ടിങ്ങയി, നീ തപിക്കിൽ വെറുതേ
കണ്ണന്റെ ബാണങ്ങളും,
കേമൻ ദ്രോണനു,-മുക്കെഴും വിപുലമാം
മത്സൈന്യവും നിഷ്ഫലം;
കാമം ഞാൻ സഗർവ്വരൊത്തു തുണയായ്
സൌഖ്യത്തിൽ വാഴുന്നു നീ;
ശ്രീമൽപന്നഗകേതുപത്നി ഭവതി-
ക്കെന്തുള്ള ശങ്കിക്കുവാൻ? ൧൯

ഭാനുമതി—ആര്യപുത്രാ, ഭവാൻ അടുത്തിരിക്കുമ്പോൾ എനിക്കു് ശങ്കയ്ക്കു കാരണമൊന്നുമില്ല; എന്നാൽ ആര്യപുത്രന്റെ മനോരഥസമ്പത്തിയെത്തന്നെ ഞാൻ അഭിനന്ദിക്കുന്നു.

രാജാവു്—അല്ലയോ, സുന്ദരി, എന്റെ മനോരഥങ്ങൾ ഇത്രമാത്രമേ ഉള്ളു; ദയിതയോടുകൂടിച്ചേൎന്നു് ഇച്ഛപോലെ വിഹരിക്കണം. നീ കണ്ടാലും;—

മന്ദാക്ഷംകൊണ്ടു, മന്ദസ്മിതരുചി കുറവായ്
വാക്കമസ്പഷ്ടമായി-
ത്തീൎന്നാലും പ്രേമമൂലം ചലനരഹിതമാം
താമരക്കണ്ണുമായി
എന്നല്ലാ, ചോപ്പു വൻനിഷ്ഠയിലധരപുടാ-
ഗ്രത്തിൽ മാഞ്ഞീടിലും നി-
ന്നിന്ദുശ്രീ വക്ത്രമന്യക്കസുലഭമിവനി-
ങ്ങാസ്വദിപ്പാൻ കൊതിപ്പൂ. ൨൨

(അണിയറയിൽ വലുതായ കളകളശബ്ദം കേൾക്കുന്നു.)

ഭാനുമതി—(ഭയത്തോടുകൂടി) രാജാവിനെ ആലിംഗനംചെയ്തു്) ആൎയ്യപുത്രൻ രക്ഷിക്കണേ.

രാജാവു്—(പുറവും നോക്കി) പ്രിയേ, സംഭ്രമിക്കേണ്ട; നോക്കുക;—

ദിക്കിലുൽക്കടമരങ്ങൾ വീഴ്ത്തിയര-
മുച്ചലൽത്തൃണരജസ്സൊടും,
മുഷ്ക്കെഴും ധ്വനി മുഴക്കി വൻദ്രുമ-
മുരച്ചുയൎന്ന പുക ചിന്നിയും,
പൊങ്ങുമൊന്നു പുതുമഞ്ചുഭ്രവിലഘ
മുട്ടിടും മുകിൽരവത്തൊടും,
കൎക്കശം പെരിയ കാററടിക്കുവതി-
ലെന്തിനെൻ സുദതി, സംഭ്രമം? ൨൩

സഖി—മഹാരാജാവേ, ഈ ദാരുപൎവ്വതത്തിലുള്ള പ്രാസാദത്തിൽ കയറിയാലും; ഈ കൊടുങ്കാററടിച്ചു പാറ്റിയ പരാഗപടലത്താൽ കണ്ണുകളേയും കലക്കി മരങ്ങളെ ഇളക്കിമറിക്കുന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു് ബന്ധനസ്ഥാനത്തു നിന്നു് വിരണ്ടു ചാടിയോടുന്ന കുതിരകളെക്കൊണ്ടു് പൎയ്യാകുലമാക്കിത്തീൎത്ത നഗരവീഥിയോടുകൂടിയതായിട്ടു് ഇതു് മഹാഭയങ്കരമായിരിക്കുന്നു.

രാജാവ്—(സന്തോഷത്തോടെ) ഈ ചുഴലിക്കാററ് ദുര്യോധനന് ഉപകാരിതന്നെ; ഈ കാററിന്റെ പ്രസാദത്താലാണല്ലോ പ്രയത്നംകൂടാതെ നിയമത്തെ സാധിപ്പിച്ചത്; എങ്ങിനെയെന്നാൽ—

കോപം പൂണ്ടില്ല; കണ്ണീർനിരയിൽ മുഴിനന-
ച്ചില്ല; വക്ത്രം തിരിച്ചി-
ല്ലാ;—പതെന്നായ് തൊടുമ്പോൾ പരമിവനെയുടൻ
ദൂരണം ചെയ്തമില്ല;
ഭീപൂണ്ടിട്ടെന്നെയിബ്ഭാമിനി കുചകലശം
ചേർത്തു ഗാഢം പുണർന്നാൾ;
താപംവായ്ക്കും വ്രതം പോക്കിയ കടുപവനൻ
പാർക്കിലെൻ മിത്രമല്ലോ.

അതിനാൽ മനോരഥം സാധിച്ച എനിക്ക് ഇപ്പോൾ ഇച്ഛപോലെ ക്രീഡിക്കാമല്ലോ. അതുകൊണ്ട് ഇവിടെനിന്നും ദാരുപർവ്വതത്തിലുള്ള പ്രാസാദത്തിലേക്കു പോകതന്നെ. (എല്ലാവരും കൊടുങ്കാററിന്റെ ഉപദ്രവം നടിച്ച് ചുററിനടക്കുന്നു.)

രാജാവ്—

പതുക്കെപ്പതുക്കെപ്പദം വെയ്ക്കു ബാലേ,
ഗതിക്കെന്തിനിച്ചഞ്ചലത്വം വഹിപ്പൂ?
സതി, തൽക്കരം ചേർത്തു മന്മാറിടത്തിൽ
ധൃതിക്കൊത്തു നീ ചെയ്ക ഗാഢാവമർദ്ദം.

(പ്രവേശത്തെനടിച്ച്) പ്രിയേ, ഭവനത്തിന്റെ ഉള്ളിൽ ഒരു പഴുതും ഇല്ലായ്കയാൽ കൊടുങ്കാററിനു കടക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതായിരിക്കുന്ന കണ്ണുകളെ വിശ്വാസമായിട്ടു തുറന്നുകൊള്ളുക.

ഭാനുമതി—(സന്തോഷത്തോടുകൂടി) ദൈവാധീനംതന്നേ; ഇവിടെ കൊടുങ്കാററു ബാധിക്കുന്നില്ല.

സഖി—പ്രിയസഖിയുടെ ഊരുയുഗളം ആരോഹണത്തിലുള്ള സംഭ്രമംകൊണ്ട് നിശ്ചലമായിരിക്കുന്നു; അതിനാൽ മഹാരാജാവ് ഇപ്പോൾ ആസനവേദിയെ എന്തുകൊണ്ടാണ് അലങ്കരിപ്പിക്കാത്തത്?

രാജാവു്—(ദേവിയേ നോക്കീട്ടു്) കൊട്ടങ്കാറവകൊണ്ടു ള്ള സംഭ്രമം ഭവതിക്കു വളരെ ഉപദ്രവം ചെയ്തിരിക്കുന്നു; എങ്ങനേ എന്നാൽ—

നീണ്ടിട്ടുള്ളോരു കണ്ണിൽ ചെറിയൊരു പൊടിയും
പാഡഃചക്കുന്നി;-തിങ്ങീം—
തണ്ടിന്നാട്ടം കുറച്ചാകിലുമലമുകപം
പേറിട്ടം മാറിടത്തിൽ
ഉണ്ടാക്കിടുന്നു താപം; ചെറിയ ഗതിയിലും
വൻതുടയ്ക്കൊട്ടിളക്കം
പൂണ്ടിടുന്നുണ്ടി;-വൾക്കിയവയവഴിയായ്
ഖേദമേകുന്നു വാതം.

(എല്ലാവരും ഇരിക്കുന്നു.)

രാജാവു്—ഇതെന്താണു് ഒന്നും വിരിക്കാത്ത കഠിനശിലാ തലത്തിൽ ദേവി ഇരിക്കുന്നതു്?

ചലൽച്ചേലമെൻ കണ്ണിനിഷ്ടപ്പെട്ടും നി-
സ്തലം നിൻ നിതംബത്തെയെന്നും വഹിപ്പാൻ
ബലമേന്തുന്നതാകുന്നു വാസസ്സു കാറേറ-
റ്റുലഞ്ഞുള്ള താമെൻ മനോജ്ഞോരു യുഗ്മം.

(തിരശ്ശീലമാററി സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

കഞ്ചുകി—ഭഞ്ജിച്ചു, ഭഞ്ജിച്ചു.

(എല്ലാവരും അഭിപ്രായത്തോടുകൂടി നോക്കുന്നു.)

രാജാവു്—ആരു്?

കഞ്ചുകി—ഭീമൻ.

രാജാവു്—ആരുടേ?

കഞ്ചുകി—ഭവാൻെറ.

രാജാവു്—എടാ, നീ എന്തസംബന്ധമാണു പറയുന്നതു്?

ഭാനുമതി—ആര്യ്യ, അങ്ങു് എന്തനിഷ്ടത്തേയാണു മന്ത്രി ക്കുന്നതു്?

രാജാവു്—ഛീ! അധികപ്രസംഗി! മൂഢാ! വൃദ്ധാ! നിനക്കി പ്പോൾ എന്തു ബുദ്ധിഭ്രമമാണുള്ളതു്?

കഞ്ചുകി—സ്വാമിൻ, ഒരു ബുദ്ധിഭ്രമവുമില്ല; അടിയൻ വാസ്തവംതന്നേയാണു് ഉണർത്തിക്കുന്നതു്.

ഭഞ്ജിച്ചു ഭീമനാം വാതം, മഞ്ജു നിൻ രഥകേതനം;
മണ്ണിൽ വീണിതു കേണിട്ടും വണ്ണം കിങ്കിണിനാദിയായ്. ൨൦

രാജാവ്—വലിയ കൊടുങ്കാററിനാൽ ഭുവനമൊക്കെയും ഇളകിമറിഞ്ഞപ്പോൾ തേക്കൊടിയും താഴെ വീണുപോയി. അതിനെക്കുറിച്ച് ഭഞ്ജിച്ചു, ഭഞ്ജിച്ചു എന്ന് ഇത്ര ശക്തിയായി പറയാനെന്താണുള്ളത്?

കഞ്ചുകി—സ്വാമിൻ, ഒന്നുമില്ല; എന്നാൽ ഈ ദുർന്നിമിത്തത്തെ ശമിപ്പിക്കണമെന്ന് തിരുമനസ്സിലേ ധരിപ്പിക്കുന്നതിന് സ്വാമിഭക്തി അടിയനേ പ്രേരിപ്പിച്ചതാണ്.

ഭാനുമതി—ആര്യപുത്രാ, ബ്രാഹ്മണരുടേ വേദഘോഷത്താൽ ഈ ദോഷത്തെ ഇല്ലാതാക്കണം.

രാജാവ്—(നിന്ദയോടുകൂടി) നീ പോയി പുരോഹിതനായ സുമിത്രന്റെ അടുക്കൽ വിവരം പറയുക.

കഞ്ചുകി—കല്പനപോലെ. (എന്നു പോയി.)

(പ്രവേശിച്ചിട്ട്) കാവൽക്കാരി—(സംഭ്രമത്തോടേ അടുത്തുവന്ന്) മഹാരാജാവു ജയിക്കട്ടേ, ജയിക്കട്ടേ. മഹാരാജാവേ, സിന്ധുരാജാവിന്റെ അമ്മയാകുന്ന മഹാദേവിയും ദുശ്ശളയും വാതുക്കൽ വന്നുനിൽക്കുന്നു.

രാജാവ്—(അല്പം ആലോചിച്ചിട്ട് ആത്മഗതം) എന്ത്! ജയദ്രഥന്റെ അമ്മയും ദുശ്ശളയുമെന്നോ? അഭിമന്യുവിനേ വധിച്ചതിനാൽ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പാണ്ഡവന്മാർ വല്ല ആപത്തും വരുത്തിയിരിക്കുമോ? (പ്രകാശം) പോയി വേഗം കൂട്ടിച്ചുകൊണ്ടുവരു.

കാവൽക്കാരി—കല്പനപോലെ. (എന്നു പോയി.)

(അനന്തരം ജയദ്രഥമാതാവും ദുശ്ശളയും സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിക്കുന്നു. രണ്ടുപേരും കണ്ണീരോടുകൂടി ദുര്യോധനന്റെ കാല്ക്കൽവീഴുന്നു.)

മാതാവ്—കുമാരൻ രക്ഷിക്കണേ, രക്ഷിക്കണേ.

ദുശ്ശള—(കരയുന്നു.)

രാജാവ്—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി എഴുന്നേല്പിച്ച്) അമ്മ സമാശ്വസിക്കണം, സമാശ്വസിക്കണം. വലിയഭയം എന്താ

ണ്? യുദ്ധഭൂമിയിൽ മററൊരുത്തൻ നേരിട്ടു നിൽക്കാത്തവനായ ജയദ്രഥന കശലമല്ലയോ?

മാതാവ്—പുത്രാ, എവിടെയാണ കശലം?

രാജാവ്—എങ്ങനെ?

മാതാവ്—(ശങ്കയോടെ) ഇപ്പോഴാകട്ടെ, പുത്രവധത്താൽ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ, സൂര്യൻ അസ്തമിക്കുന്നതിനു മുമ്പിൽ അവനെ കൊല്ലുമെന്നു് പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തിരിക്കുന്നു.

രാജാവ്—(ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്) ഇതാണോ അമ്മയുടേയും ദുശ്ശളയുടേയും കരച്ചിലിന്നു കാരണം? പുത്രശോകത്താൽ ഭ്രമ്പിടിച്ചിരിക്കുന്ന അർജ്ജുനന്റെ വെറുംവാക്കുകേട്ടിട്ടു് ഇത്രയൊക്കെയുമായല്ലോ; ആശ്ചര്യം! സ്ത്രീകളുടെ വിവരമില്ലായ്മ തന്നെ. അമ്മേ വിഷാദിക്കേണ്ട; വത്സേ, ദുശ്ശളേ, കരയാതെ ഇരിക്കൂ. ദുര്യോധനന്റെ ബാഹുപരിഘത്താൽ രക്ഷിതനായിരിക്കുന്ന മഹാരഥനാകുന്ന ജയദ്രഥനു് ആപത്തുവരുത്തുന്നതിനുള്ള പ്രഭാവം അർജ്ജുനനു് എവിടെനിന്നുണ്ടായി?

മാതാവ്—പുത്രാ, ആ വീരന്മാരാകട്ടെ, മകന്റേയും ബന്ധുക്കളുടേയും വധത്താൽ ഏററവും കോപിച്ചു് തങ്ങളുടെ ശരീരത്തേക്കൂടി നോക്കാതെ യുദ്ധം ചെയ്യും.

രാജാവ്—(പരിഹാസത്തോടെ) ഇതു ശരിയാണു്; പാണ്ഡവന്മാരുടെ കോപം സർവ്വജനങ്ങളും അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളതുതന്നെ. നോക്കുക—

ഞാൻ ചൊല്ലീട്ടനുദുശ്ശാസനനഥ മുടിയും
ചേലയും ചെന്നഴിച്ചാ-
പ്പാഞ്ചാലിപ്പെണ്ണിനെത്താൻ ക്ഷിതിവരസഭയിൽ
തച്ചുമട്ടിച്ചിടുമ്പോൾ,
വൻചാപം കയ്യിലേന്തീട്ടവിടെ വിജയനും
നിന്നിരുന്നില്ലയോ? തൻ
നെഞ്ചിൽ ഭൂപാലവംശോത്ഭവനു പരമതിൽ
കോപമുണ്ടായ്വരേണ്ടേ? ൨൧

മാതാവ്—ആ പ്രതിജ്ഞയെ നടത്തിയില്ലെങ്കിൽ താൻതന്നേ മരിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു കൂടി അർജ്ജുനൻ പ്രതിജ്ഞചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

രാജാവ്—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ സന്തോഷിക്കേണ്ടതായിരിക്കെ സന്താപിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല. അനുജന്മാരോടുകൂടി യുധിഷ്ഠി

രൻതന്നേ നൽിച്ചു എന്നു പറയേണ്ടതാകുന്നു. അത്രതന്നെയുമല്ല, അമ്മേ, നൂറുകൌരവന്മാരാലും അവരുടെ പരിവാരങ്ങളാലും വർദ്ധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മാഹാത്മ്യത്തോടുകൂടിയും, കൃപൻ, കർണ്ണൻ, ദ്രോണൻ. അശ്വത്ഥാമാവു തുടങ്ങിയ മഹാരഥന്മാരുടെ പരാക്രമത്താൽ ഇരട്ടിച്ചിരിക്കുന്ന തടുക്കാൻ വയ്യാത്ത വിക്രമത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന നിന്റെ പുത്രന്റെ നാമത്തേ ഗ്രഹിക്കുന്നതിനുകൂടി ധനഞ്ജയനോ മറ്റൊരുത്തനോ എന്തുശക്തിയാണുള്ളതു്? അല്ലയോ, സുതപരാക്രമത്തേ അറിയാത്തവളേ,—

> ധർമ്മാത്മജൻ നകുലനാസ്സഹദേവനെന്നീ-
> ട്ടുർമ്മാനവക്കിയലുമക്കഥതന്നെ പോട്ടേ;
> നിർമ്മായദോർബ്ബലി ജയദ്രഥനോടെതിർപ്പാ-
> നമ്മരുതാത്മജനുമർജ്ജുനനും മടിക്കും. ൫൨

ഭാനുമതി—ആര്യപുത്രാ, ഇതു് ഇങ്ങനെയൊക്കെത്തന്നെയാണെങ്കിലും ബലവാന്മാർ ചെയ്തിരിക്കുന്ന പ്രതിജ്ഞയാകുകൊണ്ടു ശങ്കിക്കാനുള്ളതുതന്നേയാണു്.

മാതാവു്—ശരിയാണു ഭാനുമതി പറഞ്ഞതു്; സമയോചിതമായിരിക്കുന്നു.

രാജാവു്—ആഹാ! ദുര്യോധനനാകുന്ന എനിക്കും പാണ്ഡവന്മാർ ശങ്കിക്കേണ്ടവരാണോ? കണ്ടാലും;-

> വീരന്മാർ ഞാൺതഴമ്പുള്ള വരജരരികു-
> ക്ഷ്മാപരേക്കുസിടാത്തോർ
> പാരം സന്നാഹവാന്മാർ സിതകമലസമാ-
> നാതപത്രം വഹിപ്പോർ
> നേരേചെന്നാക്രമിക്കപ്പൊടികൾ മിഹിരനേ
> മൂടി വാളുംകുലുക്കി-
> ധീരന്മാരാമനേകം ഭടരടരിടുവാ-
> നെങ്ങുനിന്നും വരുന്നു? ൫൩

അത്രയുമല്ല, ഭാനുമതീ, പാണ്ഡവന്മാരുടെ പ്രതാപത്തേ അറിഞ്ഞിട്ടുള്ള നീയും എന്താണിങ്ങനെ സംശയിക്കുന്നതു്? നോക്കു,—

ചൊടിച്ചു ദുശ്ശാസനദേഹരക്തം
കുടിക്കയും, പാൎത്ഥർ മദ്ദുരുയുഗ്മം-
പൊടിക്കയും ചെയ്‌വതിനുള്ള സത്യ-
പ്പടിക്കുതാന്നീവധവും നടത്തും. ൧൫

ആരവിടേ,—ജയശാലിയായ എന്റെ തേരു കൊണ്ടുവര ട്ടേ. ഞാനും, ആസമൎത്ഥനായപാണ്ഡവന്നു്, ജയദ്രഥനേ രക്ഷി ക്കുന്നതുകൊണ്ടുതന്നേ, വെറുതേ ചെയ്ത പ്രതിജ്ഞയാലുണ്ടാ ക്കിത്തീൎത്ത ശസ്ത്രപൂതമല്ലാത്ത മരണത്തേ ഉപദേശിച്ചു കൊടു ക്കാം.

(പ്രവേശിച്ചു്) കഞ്ചുകി—സ്വാമിൻ,
ഹേമകിങ്കിണികളുച്ചലിച്ചു പുതുനാദമാൎന്ന
സരസം സദാ-
സോമഭാസ്സുരിയ ഹാരകാന്തിയിലിരട്ടിയാക്കി-
യ ഹയങ്ങളെ
കാമമാൎഗ്ഗതിജവം തടഞ്ഞു ജവമോടുപൂട്ടി-
യൊരു തേരിതാ
ഭ്രമഹേന്ദ്ര, രിപുഭീകരം സപദിസജ്ജമായി;
എഴുന്നെള്ളിടാം. ൧൬

രാജാവു്—ദേവി, നീ അന്തർഗൃഹത്തിലേയ്ക്കുതന്നേ പ്രവേ ശിച്ചാലും; ('ഞാനും ആ സമൎത്ഥനായ പണ്ഡവനു്" എന്നുള്ള വാക്യത്തേ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ചുററിനടക്കുന്നു.)

(ഇങ്ങനെ എല്ലാവരും പോയി.)

രണ്ടാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

മൂന്നാം അങ്കം.

(അനന്തരം വികൃതവേഷത്തോടുകൂടിയ രാക്ഷസി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാക്ഷസി—(ബീഭത്സമായി ചിരിച്ചിട്ട്, സന്തോഷത്തോടുകൂടെ)

മൃതരാം ഭടർ തൻ വസോഗ്രമാംസാ-
ന്വിതമാം കുംഭസഹസ്രമിന്നണച്ചേൻ,
സതതം നിണമിങ്ങെനിക്കശിക്കാം;
ശതവർഷം സമരം ഭവിച്ചിടട്ടേ. ൨൰

(സന്തോഷിച്ചു നൃത്തം ചെയ്തുകൊണ്ട്) സിന്ധുരാജനെ കൊന്ന ദിവസത്തിലെന്നപോലെ അർജ്ജുനൻ പതിവായിട്ടു സമരകർമ്മത്തെ നടത്തുമെങ്കിൽ ധാരാളം മാംസരക്തങ്ങളെക്കൊണ്ട് എന്റെ ഭവനം നിറയ്ക്കാമായിരുന്നു. (ചുററിനടന്നു ദിക്കുകളിൽ നോക്കീട്ട്) എന്റെ രുധിരപ്രിയൻ എവിടെപ്പോയിരിക്കും? ആകട്ടേ, വിളിക്കുകതന്നെ. അയേ, രുധിരപ്രിയാ; ഇങ്ങോട്ടു വരിക. (ഉടനേ അതുപോലെ ഒരു രാക്ഷസൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാക്ഷസൻ—(ശ്രമമുള്ളതായി നടിച്ചിട്ട്)

പെട്ടെന്നു കൊന്ന മനുജക്കിയലുന്ന മാംസം,
ചൂട്ടുള്ള ചോര പര,മിങ്ങനെ രണ്ടുകൂട്ടം
കിട്ടുന്നതാകിലളവററെഴുമെൻ തളച്ച-
യൊട്ടുക്കമാറു;—മതിനില്ല വിശങ്ക തെല്ലും. ൨൧

(രാക്ഷസി പിന്നേയും വിളിക്കുന്നു.)

രാക്ഷസൻ—(കേട്ടിട്ട്) ആരാണ് എന്നെ വിളിക്കുന്നതു്? (നോക്കി) അല്ലാ, എന്റെഭാര്യ വസാഗന്ധയോ? (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) വസാഗന്ധേ, എന്തിനാണെന്നെ വിളിക്കുന്നതു്?

കുടിച്ചു രക്താസവമിന്നു മത്തയാ-
യ് പടക്കളത്തിൽ പ്രചരിച്ചിടും പ്രിയേ,
സ്ഫുടം വിളിക്കുന്നതു നമ്മെയെന്തിനായ്?
ഭടക്സംഖ്യം മൃതിയെന്നു കേട്ടു ഞാൻ. ൨൨

രാക്ഷസി—അല്ലയോ രുധിരപ്രിയാ, ഇതാ അങ്ങേയ്ക്കുവേണ്ടി പുത്രനായി കൊന്നിട്ടുള്ള ഏതോ ഒരു രാജർഷിയുടേ വസാമിശ്രമായി കൊഴുത്തിരിക്കുന്ന ചുടുചോരയും തലച്ചോറും കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ അങ്ങ് ഇതു പാനംചെയ്യുക.

രാക്ഷസൻ—(സന്തോഷിച്ച്) വസാഗന്ധേ, നല്ലത്; നീ ചെയ്തതു നന്നായി; ഞാൻ നന്നെ ദാഹിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ കൊണ്ടുവരൂ.

രാക്ഷസി—അല്ലയോ, രുധിരപ്രിയാ, ഈ മാതിരി മൃതന്മാരായി കിടക്കുന്ന ആന കുതിരകളുടേയും ഭടന്മാരുടേയും കട്ടച്ചോരക്കടലിനാൽ കടക്കാൻ പാടില്ലാത്ത പടക്കളത്തിൽ പരിഭ്രമിച്ചു കൊണ്ടിരിക്കുന്ന അങ്ങേയ്ക്കു ദാഹിക്കുന്നു എന്നുള്ളതു് അത്യാശ്ചര്യംതന്നെ.

രാക്ഷസൻ—അല്ലയോ, സ്വസ്ഥമായിട്ടിരിക്കുന്നവളേ, പുത്രശോകത്താൽ സന്തപ്തയായ സ്വാമിനി ഹിഡിംബാദേവിയേ കാണുന്നതിനായി ഞാൻ പോയിരുന്നു.

രാക്ഷസി—രുധിരപ്രിയാ, സ്വാമിനിയാകുന്ന ഹിഡിംബാദേവിക്ക് ഇപ്പോഴും ഘടോൽക്കചന്റെ മരണംകൊണ്ടുള്ള ശോകം തീർന്നില്ലയോ?

രാക്ഷസൻ—വസാഗന്ധേ, അവൾക്ക് ഉപശമം എങ്ങനെവരും? അഭിമന്യുവിന്റെ വധംകൊണ്ട് ഒരുപോലെ വ്യസനമുള്ളവരായ സുഭദ്രയും പാഞ്ചാലിയും കൂടി ഒരുവിധത്തിൽ അവളെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

രാക്ഷസി—രുധിരപ്രിയാ, ആനകളുടെ മസ്തകത്തിൽ നിന്നെടുത്ത ഈ മാംസം കടിച്ചുതിന്ന് രുധിരാസവവും കുടിച്ചുകൊള്ളുക.

രാക്ഷസൻ—(അങ്ങനെ ചെയ്തിട്ട്) വസാഗന്ധേ ഇന്ന് നീ എത്രമാംസവും രക്തവും സമ്പാദിച്ചു?

രാക്ഷസി—രുധിരപ്രിയാ, മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുള്ളതു് അങ്ങും അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ; പുത്തനായി സമ്പാദിച്ചതു പറയാം: ഒരുകുടം നിറച്ച് ഭഗദത്തന്റെ ചോരയും, രണ്ടുകുടങ്ങളിൽ ജയദ്രഥന്റെ വസകളും, പാഞ്ചാലൻ-വിരാടൻ-ഭൂരിശ്ര

വസ്സ്-സോമദത്തൻ-ബാൽഹീകൻ തുടങ്ങിയ രാജാക്കന്മാരുടേയും, മററപ്രാകൃതപുരുഷന്മാരുടേയും, മാംസരുധിരങ്ങളെക്കൊണ്ടു് നിറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന അസംഖ്യം കുടങ്ങളും എൻെറ ഗൃഹത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടു്.

രാക്ഷസൻ—(സന്തോഷത്തോടുകൂടി ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ടു്) നല്ലതു പ്രിയപത്നി, നല്ലതു്. ഇപ്പോൾ നിൻെറ ശോഭനമായ ഗൃഹിണീനിലകൊണ്ടും പിന്നെ ഹിഡിംബാദേവിയുടെ നിയോഗംകൊണ്ടും എൻെറ ജന്മദാരിദ്ര്യം തീരെ ഇല്ലാതായി.

രാക്ഷസി—രുധിരപ്രിയാ, ഹിഡിംബാദേവിയുടെ നിയോഗമെന്താകുന്നു?

രാക്ഷസൻ—വസാഗന്ധേ, സ്വാമിനി ഹിഡിംബാദേവി എന്നോടു് ഇങ്ങനെ ആജ്ഞാപിച്ചിരിക്കുന്നു; —"രുധിരപ്രിയാ, നീ ഇന്നുമുതൽ ആര്യപുത്രനാകുന്ന ഭീമൻെറ അടുത്തു പുറകിലായിട്ടു് യുദ്ധഭൂമിയിൽ നടന്നുകൊള്ളണം." എന്നു്. അതിനാൽ ഭീമസേനൻെറ പുറകേ നടക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഹതന്മാരായ മനുഷ്യരുടേ ചോരപ്പുഴ കാണുന്നതിനാൽതന്നെ വിശപ്പും ദാഹവും ശമിക്കുന്നു. എനിക്കു് ഈ ലോകത്തിൽതന്നെ സ്വൎഗ്ഗസുഖം ഉണ്ടാകും. നീയും വിസ്രബ്ധയായിട്ടു് വളരെക്കുടങ്ങളിൽ വസാരക്തങ്ങൾ നിറച്ചുകൊണ്ടുവന്നു സമ്പാദിച്ചുകൊള്ളുക.

രാക്ഷസി—രുധിരപ്രിയാ, എന്തിനായിട്ടാണു് കുമാരഭീമസേനൻെറ പുറകിൽ നടക്കുന്നതു്?

രാക്ഷസൻ—വസാഗന്ധേ, ആ സ്വാമി ഭീമസേനൻ ദുശ്ശാസനൻെറ നിണം കുടിക്കുന്നതിനു പ്രതിജ്ഞചെയ്തിട്ടുണ്ടു്; അതും രാക്ഷസന്മാരാകുന്ന ഞങ്ങളോടു കൂടിച്ചേൎന്നു കുടിക്കണമത്രേ.

രാക്ഷസി— (സന്തോഷിച്ചു്) നല്ലതു, സ്വാമിനീ, നല്ലതു്. എൻെറ ഭൎത്താവിനേ വേണ്ടകാൎയ്യത്തിൽ തന്നേ ഏൎപ്പെടുത്തി.

(അണിയറയിൽ വലുതായ ശബ്ദംകേൾക്കുന്നു.)

രാക്ഷസി—(കേട്ടു സംഭ്രമിച്ചുകൊണ്ടു്) അല്ലയോ, രുധിരപ്രിയാ, ഇതെന്താണു് വലിയ ശബ്ദംകേൾക്കുന്നതു്?

രാക്ഷസൻ—(നോക്കീട്ടു്) വസാഗന്ധേ, ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ ഈ ദ്രോണനേ തലമുടി ചുററിപ്പിടിച്ചു് വാളുകൊണ്ടു വെട്ടുന്നു.

രാക്ഷസി—(സന്തോഷിച്ചു്) രുധിരപ്രിയാ, വരു; നമുക്കു് ചെന്നു് ദ്രോണരുടെ ചോര കുടിക്കാം.

രാക്ഷസൻ— (ഭയത്തോടേ) വസാഗന്ധേ, അതു് ബ്രാഹ്മണന്റെ ചോരയാണു്; കുടിച്ചാൽ തൊണ്ട പൊള്ളിപ്പോകും. അതിനാൽ അതെന്തിനാണു്?

(അണിയറയിൽ പിന്നെയും വലുതായ ശബ്ദം കേൾക്കുന്നു.)

രാക്ഷസൻ— (അണിയറയിലേയ്ക്കു നേരെ നോക്കീട്ടു്) വസാഗന്ധേ, ഒരും അശ്വത്ഥാമാവു് വാളൂരിപ്പിടിച്ചു് ഇവിടേയ്ക്കു തന്നേ വരുന്നു. അതിനാൽ വന്നാലും, നമുക്കു പോകാം.

(എന്നു് രണ്ടുപേരും പോയി.)

പ്രവേശകം

മൂന്നാം അങ്കം.

(അനന്തരം വാളൂരിപ്പിടിച്ചും കളകളശബ്ദം ശ്രവിച്ചുകൊണ്ടും അശ്വത്ഥാമാവു പ്രവേശിക്കുന്നു.)

അശ്വത്ഥാമാവു്—

വൻപികലും പ്രളയാനിലൻ പരമടി—
ച്ചുക്കോടിളക്കീട്ടുമ—
ഗ്ഗംഭീരാംബുദപാളിതൻ കൊട്ടുമുടി-
ക്കൊപ്പം കടുപ്പത്തൊടും
കമ്പിപ്പിച്ചു ജഗത്തു, കണ്ണുകടുവായ്
ജന്യാബ്ധിസംഭൃതമാം
മുമ്പിൽത്തെല്ലുമെഴാത്തൊരീ നിനദമെ-
ന്തിക്കാലമുണ്ടാകുവാൻ? ൧൯

(ആലോചിച്ചിട്ടു്) നിശ്ചയമായി ഫൽഗ്ഗുനനോ, സാത്യകിയോ, ഭീമസേനനോ താരുണ്യത്തിളപ്പിനാൽ മര്യാദവിട്ടു അച്ഛനെ കോപിപ്പിച്ചിരിക്കണം. അതിനാലാണു് ശിഷ്യന്റെ ഫലത്തെക്കൂടി വകവെയ്ക്കാതെ അച്ഛൻ തന്റെ ഓജസ്സിനു തക്കവണ്ണം പ്രവർത്തിക്കുന്നതു്. എങ്ങനെയെന്നാൽ—

അസ്ത്രം ഹസ്തത്തിലാൎന്നുള്ളതിനനുഗുണമായ്,
ധാൎത്തരാഷ്ട്രപ്രിയത്തി-
നൊത്തും, ശസ്ത്രങ്ങളാബ്ഭോഗ്യവനരുളുകയാൽ
വാച്ച ശക്തിക്കു ചേൎന്നും;

പാൎത്ഥിട്ടിൽ ചേൎന്ന വില്ലാളികളിലധിപതി-
കളുള്ള രോഷത്തിനൊത്തും,
മത്താതൻ ശത്രുസമ്മൎദ്ദകന-ടരിലിതേ
മട്ടു കാട്ടുന്നതിപ്പോൾ.

(പുറകോട്ടുനോക്കീട്ടു്) ആരവിടേ? തേരുകൊണ്ടുവരട്ടേ. അല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ രഥംവരുന്നതു നോക്കിയിരുന്നിട്ടാവശ്യമില്ലാ; കറുത്തമേഘംപോലെ തെളുതെളെ വിളങ്ങുന്നതായി സ്വൎണ്ണപ്പിടിയോടുകൂടിയ ഈ വാൾ എന്റെ കയ്യിലിരിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. യുദ്ധഭൂമിയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടുകതന്നെ:(ചുററിനടന്നു് ഇടത്തേക്കണ്ണു് ഇളകുന്നതായി നടിച്ചിട്ടു്) ആഹാ! സമരമഹോത്സവത്തിൽ വളരെ പ്രതിപത്തിയോടും അച്ഛന്റെ പരാക്രമം കാണുന്നതിനു താല്പൎയ്യത്തോടും കൂടിയിരിക്കുന്ന അശ്വത്ഥാമാവായ എനിക്കും, ദുൎന്നിമിത്തങ്ങൾ യുദ്ധയാത്രയേ തടസ്ഥപ്പെടുത്തുന്നോ! ഇരിക്കട്ടേ; പോകാം. (ഗൎവ്വോടുകൂടി നടന്നു് മുമ്പിലേയ്ക്കു നോക്കീട്ടു്) ഇതെന്താണു്, ക്ഷത്രിയധൎമ്മത്തേ ഉപേക്ഷിച്ചും സൽപുരുഷന്മാൎക്കുചിതമായ ലജ്ജാച്ഛാദനത്തേ വെടിഞ്ഞും സ്വാമിസൽക്കാരത്തേ മറക്കുന്ന ലഘുബുദ്ധിയോടുകൂടിയും കുലയശസ്സിനനുരൂപമായ പരാക്രമത്തേ പരിഗണിക്കാതേയും യുദ്ധഭൂമിയിൽ നിന്നു് നാലുവഴിക്കുമോടുന്നവരും ഗജാശ്വാദികളിൽ കയറിയവരും കാലാൾപ്പടകളുമായ സൈന്യങ്ങളുടെ വലുതായ കോലാഹലശബ്ദം കേൾക്കുന്നുവല്ലോ.? (സൂക്ഷിച്ചിട്ടു്) ഹാ ഹാ! കഷ്ടം! കൎണ്ണൻ തുടങ്ങിയ ഈ മഹാരഥന്മാർകൂടി എന്തുകൊണ്ടാണു് യുദ്ധത്തിൽനിന്നുമോടിപ്പോകുന്നതു്? അച്ഛൻ ഭരിക്കുന്ന സൈന്യങ്ങൾക്കും എങ്ങനെ ഈ സ്ഥിതി വരും? ആട്ടെ, ഇവരേ നിൎത്താം? അല്ലയോ, കൌരവസേനാസമുദ്രത്തിന്റെ തീരത്തേ രക്ഷിക്കുന്നതിനുള്ള മഹാപൎവ്വതങ്ങളായ രാജാക്കന്മാരേ! സമരത്തിൽ നിന്നു പിൻവാങ്ങുന്നതായ ഈ സാഹസപ്രവൃത്തി മതിയാക്കണം.

മൃതിയമഭടർ വിട്ടാൽ പിന്നെയുണ്ടാകയില്ലെ—
ന്നതു വരികിലിതേമട്ടോടിട്ടും ധാടി കൊള്ളാം;
ക്ഷിതിയിൽ മരണമാക്കും നൂനമുണ്ടാകു;-മിന്നാ-
സ്ഥിതിയിൽ വെറുതെ യിത്ഥം ദുൎയ്യശസ്സേല്പതെന്തോ?

ഘോരാസ്ത്രജാലമയോട്ടം, രിപുസലിലനിധി-
യ്ക്കുള്ളിലൌർവ്വാഗ്നിയായും,
പോരാളിശ്രേഷ്ഠനാമെൻ ജനകനിഹ ബലാ-
ധ്യക്ഷനായ് നിന്നിടുമ്പോൾ,
പോരും ഭീ, കൎണ്ണ; പോകു കൃപ,രണമതിനായ്;
ശങ്ക ഹാർദ്ദിക്യ,നീക്കു;
നേരേ ചാപത്തൊടൊത്തെൻ ജനകനടരിൽ നിൽ-
ക്കമ്പൊഴെന്തിന്നു ഭീതി? ൩൨

(അണിയറയിൽ) ഇപ്പോഴും അങ്ങെയുടേ അച്ഛനിരിക്കുന്നുവോ?

അശ്വത്ഥാമാവു് — (കേട്ടിട്ടു്) നിങ്ങളെന്തു പറയുന്നു, "ഇപ്പോഴും അങ്ങയുടേ അച്ഛനിരിക്കുന്നുവൊ" എന്നോ? (ദേഷ്യത്തോടെ) ഭീരുക്കളായ മൂഢന്മാരേ, ഈ മാതിരിപ്രലപിക്കുന്ന നിങ്ങളുടെ നാക്കു് നൂറായി പിളൎന്നുപോകാത്തതെന്തുകൊണ്ടാണു്!

പന്ത്രണ്ടാദിത്യരൊത്തിബ്ഭുവനമിഹദഹി-
പ്പിക്കുവാനായുദിച്ചി-
ല്ല;-ഝതാംപൂണ്ടു സപ്താനിലർ ദിശി ചിതറി-
ച്ചിന്നമായിട്ടുമില്ല;
അന്തസ്സിൽ പുഷ്കലാവർത്തകമുഖജലദ-
ശ്രേണി വാനാക്രമിച്ചി-
ല്ലെ;-ന്തിപ്പോൾ ശൂരനെൻതാതനകമതികളേ,
നിങ്ങളോതുന്നപാപം? ൩൩

(പ്രഹരങ്ങളേറ്റ സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

സൂതൻ—കുമാരൻ രക്ഷിക്കണേ രക്ഷിക്കണേ! (എന്നു് പാദങ്ങളിൽ പതിക്കുന്നു.)

അശ്വത്ഥാമാവും—(നോക്കി) അല്ലാ! ഇയാൾ അച്ഛൻെറ സൂതൻ അശ്വസേനനാണല്ലൊ; ആൎയ്യാ, അങ്ങു് ത്രൈലോക്യത്തേയും രക്ഷിക്കുന്നതിൽ സമൎത്ഥനായ അച്ഛൻെറ സാരഥിയായിരിക്കെ, ഞാൻ രക്ഷിക്കണമെന്നിച്ഛിക്കുന്നതെന്തുകൊണ്ടാണു്?

സൂതൻ— (ദീനസ്വരത്തിൽ) അങ്ങേത്താതൻ ഇപ്പോഴമുണ്ടോ!

അശ്വത്ഥാമാവ്—(സംഭ്രമത്തോടെ) എന്ത്! അച്ഛൻ മരിച്ചുപോയെന്നോ?

സൂതൻ— അല്ലാതെയെന്ത്?

അശ്വത്ഥാമാവ്—അയ്യോ! അച്ഛാ! (എന്നു മൂർച്ഛിക്കുന്നു.)

സൂതൻ—കുമാരാ, സമാശ്വസിക്കണേ, സമാശ്വസിക്കണേ.

അശ്വത്ഥാമാവ്—(ബോധംവന്നിട്ട്) അയ്യോ! അച്ഛാ! ഹാ,! പുത്രവത്സലാ, അയ്യോ! മൂന്നുലോകങ്ങളിലും മുഖ്യധന്വനായുള്ളോവേ, അയ്യോ! പരശുരാമന്റെ അസ്ത്രസർവ്വസ്വത്തെയും പരിഗ്രഹിച്ചുള്ളോവേ, എവിടെയാണങ്ങിപ്പോൾ? എന്നോടുത്തരം പറയണേ.

സൂതൻ—കുമാരാ, വളരെ വ്യസനിച്ചതുകൊണ്ടു പ്രയോജനമൊന്നുമില്ലല്ലോ; വീരപുരുഷന്മാൎക്കു ചേൎന്നതായ വിപത്തിനെ അച്ഛൻ പ്രാപിച്ചതിൽ, അങ്ങും അതിനു ചേൎന്നതായ പരാക്രമത്താൽ ശോകസമുദ്രത്തെക്കടന്നു സുഖിയായിത്തീരണം.

അശ്വത്ഥാമാവ്— (കണ്ണുനീരുപൊഴിച്ചിട്ട്) അയ്യോ, അതു പരാക്രമിയായ അച്ഛൻ എങ്ങനെ മരിച്ചുവെന്നു വേഗം പറയണം.

ഭീമൻ തൻ ഗുരുദക്ഷിണയുള്ള ഗദയെ-
ത്താതന്റെമേൽ ചേൎത്തിതോ!

സൂതൻ—പാപമില്ലാതെയാകട്ടേ.

അശ്വത്ഥാമാവ്—

പ്രേമം തന്നിലെഴുന്നൊരഗ്ഗുരുവിനെ-
പ്പാൎത്ഥൻ വൃഥാ കൊന്നുവോ!

സൂതൻ—ഇതെങ്ങനെ ഭവിക്കും?

അശ്വത്ഥാമാവ്—

കാമം കേശവനാത്മചക്രമതിനാ-
ലാപത്തുടിപ്പിച്ചുവോ!

സൂതൻ—ഇതും ഉണ്ടായില്ല.

അശ്വത്ഥാമാവ്—

ഹാ! മറ്റേതവനെൻപിതാവിനു വിപ-
ത്തേകാൻ കരുത്താർന്നവൻ! ൩൪

സൂതൻ—കുമാരാ,

അവരുമടരി-ലേററം അസ്ഥനായ്ശസ്ത്രമേന്തി-
ട്ടവനൊടുസമനാമീ വീരനോടെന്തു ഭൂക്കം?
അവശതയൊടു ശോകാലസ്ത്രവും വിട്ടു വാഴും
തവ ഗുരുവിലണച്ചു ശാത്രവൻ ഘോരകൃത്യം. ൩൫

അശ്വത്ഥാമാവ്— ശോകത്തിനും അസ്ത്രമുപേക്ഷിക്കുന്നതിനും എന്തുകാരണമാണപ്പിന്നെ?

സൂതൻ—കുമാരൻതന്നെയാണു കാരണം.

അശ്വത്ഥാമാവ്—എന്ത്! ഞാൻതന്നെയെന്നോ?

സൂതൻ—കേട്ടാലും;(കണ്ണുനീരൊഴിച്ചുകൊണ്ട്)

അശ്വത്ഥാമാവടരിൽ മൃതനായെന്നു ധർമ്മാത്മജന്മാ-
വുച്ചെസ്സായും, ഗജമിതിപരം മന്ദമായും വദിച്ചു;
പുത്രസ്നേഹത്തൊടു നൃപനിലേസ്സത്യവിശ്വാസമൂലം
ശസ്ത്രം ദ്രോണൻ സ്വയമുടനുപേക്ഷിച്ചു ബാഷ്പപതത്താ
[ടൊപ്പം. ൩൬

അശ്വത്ഥാമാവ്—അയ്യോ താതാ! അയ്യോ പുത്രവത്സലാ! അയ്യോ! വെറുതേ എനിക്കുവേണ്ടി ജീവനേ ഉപേക്ഷിച്ചവനേ! അയ്യോ ശൌര്യരാശേ! അയ്യോ ശിഷ്യപ്രിയാ, അയ്യോ! യുധിഷ്ഠിരപക്ഷപാതിൻ! (എന്നു കരയുന്നു.)

സൂതൻ—കുമാരാ, ഇങ്ങനെ വളരെ വ്യസനിക്കരുത്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—

തനയനിലതിപ്രേമം ചേരും ഭവാൻ പരമെൻ വധം
ജനക, കളവായ്ക്കേട്ടിട്ടയ്യോ! ശരങ്ങളൊടൊത്തുതാൻ
തനതസുവെടിഞ്ഞല്ലോ ഹാ! ഹാ! ഭവദ്വിരഹത്തിലും
തനിയെ നിവസിപ്പോരീ-ക്രൂരൻ ഭവൽപ്രിയനാകുമോ?
[൩൭

(എന്നു മോഹിക്കുന്നു.)

സൂതൻ—സമാശ്വസിക്കണേ, സമാശ്വസിക്കണേ.

(അനന്തരം കൃപാചാര്യർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കൃപൻ—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ദീർഘശ്വാസം ചെയ്തിട്ട്)

വ്യർത്ഥം ശസ്ത്രമെടുത്ത ഞങ്ങ,ള—രാജ—
ന്മാരൊത്ത ദുര്യോധനൻ,
പാർത്ഥന്മാർ, പരമന്യഭൂപരിവരേ—
ാപ്പാടേ വിഗർഹിക്കണം.
ധൂർത്തന്മാരിവർ പണ്ടു പാർഷതിയിലും
കഷ്ടം! കചാകൃഷ്ടി,-യി-
ന്നിത്ഥം ദ്രോണനിലും, പടങ്ങൾ വിധമായ്
വീക്ഷിച്ചുനിന്നില്ലയോ! സവ്യ

അതിനാൽ വത്സനായ അശ്വത്ഥാമാവിനെ ഇപ്പോൾ എങ്ങനെയാണ് ചെന്നു കാണേണ്ടത്. അല്ലെങ്കിൽ ഹിമവാനെപ്പോലെ ഉറപ്പുള്ള മനസ്സോടുകൂടിയവനും ലോകസ്ഥിതിയൊക്കെയും അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളവനുമായ അയാളിൽ വലിയ ശോകമുണ്ടാകുമെന്ന് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ നാട്ടുനടപ്പില്ലാത്തതായ അച്ഛന്റെ നിഗ്രഹത്തെക്കേട്ടിട്ട് അയാൾ എന്തുപ്രവർത്തിക്കുമെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ല. അല്ലെങ്കിൽ,—

വേണ്ടാതെ കണ്ടകകചഗ്രഹത്തി—
ലുണ്ടായി ഭുവിൽ ബത ഭൂരിനാശം;
രണ്ടാമതീമട്ടു ഭവിച്ചതോർത്തു
കണ്ടാൽ പ്രജൌഘം സകലം തുലഞ്ഞു. സൻ

(നോക്കീട്ട്) അല്ലാ, വത്സനശ്വത്ഥാമാവ് ഇവിടെ നില്ക്കുന്നല്ലോ- അടുത്തുചെല്ലാം. (സമീപത്തിൽ ചെന്നിട്ട് സംഭ്രമത്തോടുകൂടെ) വത്സാ, സമാശ്വസിക്കൂ, സമാശ്വസിക്കൂ.

അശ്വത്ഥാമാവ്—(ബോധംപ്രാപിച്ചിട്ട്, കണ്ണീരോടുകൂടി) ഹാ താതാ! ഹാ! സകലഭുവനത്തിനും ഏകഗുരുവായിട്ടുള്ളോവേ, (ആകാശത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി) യുധിഷ്ഠിരാ, യുധിഷ്ഠിരാ!

നേരേ കഥിക്കു ജനനംമുത,-ലാരിലും,എ-
ട്ടൈപരം പെടാത്തതു നിമിത്തമജാതശത്രു

പേരാളു,-മങ്ങു ന്നു സദ്വിജനെൻപിതാവിൽ
നേരിട്ടതൊക്കെയൊരുമിച്ചു വെടിഞ്ഞതെന്തേ? ൧൦

സൂതൻ—കുമാരാ, ഇതാ നിന്റെ അമ്മാവനായ കൃപാചാര്യ്യർ അടുത്തുനില്ക്കുന്നു.

അശ്വത്ഥാമാവ്—(പാർശ്വത്തിലേയ്ക്കു നോക്കീട്ട് കണ്ണീരോടുകൂടെ) മാതുലാ,—

സൈന്യാധീശ്വരനാകുമാരൊടു ഭവാ-
നൊന്നിച്ചു പോരിന്നു പോയ്,
ജന്യാഗ്രത്തിലുരച്ചു കൈച്ചോറികള-
ഞ്ഞീടും മഹാത്മാവവൻ,
നന്നായ് നമ്മവചസ്സുനേകമെവനോ-
ടോതുന്നു നിത്യം ഭവാ,-
നിന്നാ,ത്വൽഭഗിനിക്കു ചേർന്ന പതിയാ-
മദ്ദേഹമെങ്ങെങ്ങുവാൻ? ൧൧

കൃപൻ—അങ്ങ് അറിയേണ്ടതറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു; അതിനാൽ വല്ലരെ വ്യസനിക്കരുതു്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—മാതുലാ, കരച്ചിൽ വേണ്ടുന്നുവെച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഈ ഞാൻ പുത്രവത്സലനായ അച്ഛന്റെകൂടെത്തന്നേ പോകയാണു്.

കൃപൻ—വത്സാ, അങ്ങേപ്പോലെയുള്ള ആളുകൾക്ക് ഈ മാതിരി നിശ്ചയം യോജിക്കാത്തതാകുന്നു.

സൂതൻ—കുമാരാ, അതിസാഹസം പ്രവർത്തിക്കരുതേ.

അശ്വത്ഥാമാവ്—ആര്യ്യമാതുലാ,—

വിരഹം മദീയമവിഷഹ്യമെന്നുതാൻ
പരലോകമാർന്നു കൃതിയെൻ പിതാവഹോ!
പുത്രവത്സലതയിയലുന്നൊരച്ഛനോ-
ടൊരുമിച്ചു തന്നെനിവസിക്കുമിന്നു ഞാൻ. ൧൨

കൃപൻ—വത്സാ, ഈ സംസാരമെന്നുതുടങ്ങിയോ അപ്പോൾ മുതൽ ഈ ലോകയാത്ര പ്രസിദ്ധ തന്നെയാകുന്നു. പുത്രന്മാർ രണ്ടുലോകത്തിലും അച്ഛനേ അനുവർത്തിക്കേണ്ടതാകുന്നു എന്നു കണ്ടാലും.—

വല്ലായ്മ, നീക്കിയുദകക്രിയ, പിണ്ഡദാനം
ചൊല്ലാൻ തൽഗ്രഹ വിനിർമ്മിതി,യിത്തരത്തിൽ
എല്ലായ്പ്പൊഴും തുണ പിതാവിനു ചെയ്യണം നീ-
യല്ലാതെ ചാകിലുമിരിക്കിലുമെന്തുമെച്ചം? ൩൮

സൂതൻ—ആയുഷ്മൻ, അങ്ങടെ മാതുലൻ പറയുന്നതു പോലെ തന്നേയാണു് ചെയ്യേണ്ടതു്.

അശ്വത്ഥാമാവു്— ആസ്സാ, ഇതു വാസ്തവംതന്നെ; എന്നാൽ ഈ വലുതായ ദുഃഖഭാരത്തെ സഹിക്കാൻ വയ്യാത്തതിനാൽ അച്ഛനോടുകൂടാതെ ക്ഷണനേരമെങ്കിലും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നതിന്നു് എനിക്കു ഞെരുക്കമാണു്. അതിനാൽ മരിച്ചുപോയ താതനേ കാണുന്നതിനായി ആ ദിക്കിലേയ്ക്കുതന്നേ ഞാൻ പോകുന്നു. (എഴുന്നേററു് വാളിനേ നോക്കി ആലോചിച്ചിട്ടു്) ഇപ്പൊഴും ശസ്ത്രഗ്രഹണപരിശ്രമംകൊണ്ടു് എന്തു പ്രയോജനമാണു്? അല്ലയോ! ശസ്ത്രമേ,—

താനേ താതനരിക്ഷതിക്കു മതിയാ-
മെന്നാകിലും ശസ്ത്രമ-
സ്ഥാനേ നിന്നെവഹിക്കകൊണ്ടു ജയമു-
ണ്ടായി നിനക്കെങ്ങുമേ;
താനേററം തനയാർത്തിമൂത്തുളയമാ-
ന്നിട്ടല്ല കൈവിട്ടതും;
ഞാനും നിന്നെയിതാ വിടുന്നു കുശലം
തങ്ങീടുമങ്ങേസ്സുമേൽ. ൩൯

(എന്നു വെടിയുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ രാജാക്കന്മാരേ, നിങ്ങളെല്ലാവരും ഈ ദുഷ്ടനാൽ ഇവിടെ നടത്തപ്പെട്ടതായ ഗുരുവാകുന്ന ഭാരദ്വാജന്റെ പരിഭവത്തേ എങ്ങനെയാണു് ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു്?

അശ്വത്ഥാമാവു്—(കേട്ടിട്ടു് പതുക്കെ ശസ്ത്രത്തേസ്പർശിച്ചുകൊണ്ടു്) എന്തു്! ഗുരുവാകുന്ന ഭാരദ്വാജന്റെ പരിഭവമെന്നോ?

(പിന്നെയും അണിയറയിൽ)

അത്തൽ മൂത്തുനിജശസ്ത്രവും സപദി വിട്ടു
നേത്രസലിലാർദ്രമാം

വക്ത്രമോടു മരുവുന്ന സർവ്വജനമാന്യ
നായ ഗുരുതന്നിലും
അത്രപം മുടിനരച്ചോരത്തലയിൽവെച്ചു
പാണി ദുരിതം രുഷാ
ചേർത്തിതാ ദ്രുപദരാജസൂനു ബത പോയി-
ട്ടുന്നിതു സഹിക്കുവിൻ. ൧൫

അശ്വത്ഥാമാവ്—(കോപത്തോടും വിറയലോടുംകൂടി കൃപസൂതന്മാരെ നോക്കി) ഇതെന്താണ്!—

വില്ലാളിട്ടും നൃപതിമാരുടെ മുന്നിൽവെച്ചു
വല്ലായ്മയാൽ വ്രതമിയന്നു വെടിഞ്ഞു ശസ്ത്രം
ചൊല്ലാർന്നോരെൻ ജനകനാന്നിടവേ നരച്ച
ഫുല്ലാഭമാത്തലയിലസ്ത്രമണച്ചുവന്നോ! ൧൬

കൃപൻ—വത്സാ, ഇങ്ങനെയാണ് ജനങ്ങൾ പറയുന്നത്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—എന്ത്! ആ ദുർബ്ബുദ്ധി അച്ഛന്റെ തലയിൽ പിടികൂടിയെന്നോ?

സൂതൻ—(ഭയത്തോടെ) കുമാരാ, തേജസ്വിയായ അദ്ദേഹത്തിന് ഇതു പുത്രനായി ഒരു കുറച്ചിലുണ്ടായതാണ്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—ഹാ താതാ! ഹാ! പുത്രപ്രിയാ, ഭാഗ്യം കെട്ടവനായ ഇവൻവേണ്ടി ആയുധമുപേക്ഷിച്ചതു നിമിത്തമാണല്ലോ കുറ്റക്കാരനായ ആ ദുർബ്ബുദ്ധി ആക്രമിക്കുന്നതിന്നിടയായത്. അല്ലെങ്കിൽ,—

ശോകംമൂലം പിതാവിങ്ങടരിലുടലുപേ-
ക്ഷിക്കവേ തൻ ശിരസ്സിൽ
കാകൻ താനോ കഠോരൻ ദ്രുപദതനയനോ
പട്ടിയോ തൊട്ടിടട്ടേ!
ഹാ! കഷ്ടം!! ഭൂരിശസ്ത്രദ്രവിണമദമെഴും
ശത്രു, തന്മസ്തകത്തിൽ
ദീകൈവിട്ടിപ്പൊളർപ്പിച്ചതു ബത! കരമ-
ല്ലെൻ ശിരസ്സിൽ പദംതാൻ. ൧൭

എടാ, ദുർബ്ബുദ്ധേ, ധൂർത്ത പാഞ്ചാലപുത്രാ,—

ശസ്ത്രത്തേ ശൂരനാമെൻ ജനകനിനിയെടു-
ക്കില്ല നന്നെന്നുറച്ചി-

ട്ടത്രസ്തൻ നീയശങ്കം കരമിഹ ഗുരുതൻ
മൌലിയിൽ ചേർത്ത നേരം,
വിശ്വത്തിൽ പാർത്ഥപാഞ്ചാലകനിഖിലചമൂ-
മർദ്ദിയായ് ചാപഭൃത്താ-
മശ്വത്ഥാമാവു വാഴുന്നൊരു കഥ വഴിപോ-
ലുള്ളിലോർത്തില്ലയോ നീ? ൨൮

യുധിഷ്ഠിരാ യുധിഷ്ഠിരാ! അജാതശത്രോ, അസത്യം പറയാത്ത ധർമ്മപുത്രാ, അവരജന്മാരോടുകൂടിയ അങ്ങേയ്ക്കു് അദ്ദേഹം എന്ത പരാധമാണു് ചെയ്തതു്? അല്ലെങ്കിൽ, കപടപ്രകൃതിയാൽ കടിലബുദ്ധിയായ ഇവൻ പോകട്ടെ; അർജ്ജുനാ, സാത്യകേ, പരാക്രമിയായ വൃകോദരാ, മാധവാ, ത്രൈലോക്യത്തിലും ഏക ധനുർദ്ധരനായി ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠനായി വളരെ വയസ്സുചെന്ന വനായി വിശേഷിച്ചു്, സർവ്വാചാര്യനാകുന്ന എന്റെ പിതാവിന്റെ ശിരസ്സിൽ ദ്രുപദകുലത്തിന്നു കളങ്കഭൂതനായ ആ മനുജപശു സ്പർശിച്ചതു് നിങ്ങൾക്കുകൂടി വകവെയ്ക്കാതെയിരുന്നതു യുക്തമായോ? അല്ലെങ്കിൽ, ഇവരൊക്കെയും പാപികളാണു്. ഇവരെക്കൊണ്ടെന്താണു പ്രയോജനം?

ഏതും മര്യാദയില്ലാത്തൊരു പശുസമരാം
നിങ്ങളാത്തായുധന്മാർ
ചെയ്യാരും സമ്മതിച്ചോർകളുമരിയവധം
കണ്ടുനിന്നോരുമല്ലോ;
വാദംകൂടാതെ നൂനം ഹരി-വിജയ-മരുൽ
പുത്രരോടൊത്ത ശത്രു-
വ്രാതത്തിൻ ശോണിതത്താൽ കരുതിയരുളുവൻ
തൽക്ഷണം ദിക്കുകൾക്കായ്. ൨൯

കൃപൻ—വത്സാ, ഭാരദ്വാജതുല്യനായി ദിവ്യാസ്ത്രപ്രയോഗത്തിൽ സമർത്ഥനായി ഭുജബലശാലിയായ ഭവാനിൽ എന്താണു് അസംഭാവ്യമായിട്ടുള്ളതു്?

അശ്വത്ഥാമാവു്—ഭോ ഭോ! പാണ്ഡവ-മത്സ്യ-സോമക-മാഗധേയന്മാരാകുന്ന ക്ഷത്രിയമൂഢന്മാരേ,—

താതൻ തൻ മുടി തൊട്ടവാറു മുടിയ-
ന്മാർ നിങ്ങളത്യുജ്വലൽ

ജ്യോതിസ്സായ കഠോരമാന്ന മന്നിതൻ
കൃത്യത്തെതയാതില്ലയോ?—
ജേതാവാകമെന്നിക്കമൽക്കടെരുപ്പാ
ശത്രുക്കറ്റതൻ ശേണിത-
പ്രാതാസാമിക്കക്രിയ നട—
ത്താനങ്ങ നൽപാടവം. വ്യാ

സൂതാ, അങ്ങ് പോയി യുദ്ധത്തിന വേണ്ട സകലസാമഗ്രിക ളോടും എല്ലാ ആയുധങ്ങളോടും കൂടിയ മഹായുദ്ധോചിതമായ എൻെറ തേരുകൊണ്ട വരിക തന്നെ.

സൂതൻ—കമാരൻെറ ആജ്ഞപോലെ ചെയ്യാം. (എന്ന പോയി.)

കൃപൻ—വത്സാ, നിശ്ചയമായിട്ട് പകരം ചെയ്യേണ്ടതാ യ ഈ പരിഭവമാകന്ന അഗ്നിയിൽ തക്കതായി പ്രവത്തിക്കുന്ന തിന് അങ്ങേ ഒഴിച്ച് ഞങ്ങൾക്കാക്കാണ് ശക്തിയുള്ളതു്? എന്നാൽ—

അശ്വത്ഥാമാവ്— വേറെയെന്താണുള്ളതു്?

കൃപൻ—സേനാപതിയായി ഭവാനേ അഭിഷേകം ചെ യ്തിട്ട് യുദ്ധഭൂമിയിൽ കൊണ്ടുപോകണമെന്നാണ് ഞാൻ വി ചാരിക്കുന്നതു്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—മാതുലാ, ഇക്കാര്യം പരാധീനമായിട്ടു ള്ളതും നിസ്സാരവുമാണ്.

കൃപൻ—വത്സാ, ഇതു പരാധീനവുമല്ല; അത്രനിസ്സാരവു മല്ല. നോക്കൂ;—

ചൊല്ലാന്നിട്ടും ഭീഷ്മനും ദ്രോണനും ചേ-
ന്നില്ലാതേ ഹാ! തിന്ന കൌരവ്യസൈന്യം
വല്ലാതായിത്തീരുമല്ലോ ഭവാൻ ത-
ത്തുല്യാവസ്ഥൻ നാഥനായ് നിന്നിടാഞ്ഞാൽ. വൃ

ഭവാനേപ്പോലെയുള്ളാളുകൾ ഒരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടാൽ ത്രൈ ലോക്യത്തിലുള്ളവർ ഒന്നിച്ചുവന്നാൽക്കൂടി എതിത്തു നില്ക്കുന്ന തിന ശക്തരാകയില്ല; പിന്നെയും യുധിഷ്ഠിരസൈന്യത്തിൻെറ കഥ പറയാനണ്ടോ? അതിനാൽ ഞാനിങ്ങനെ വിചാരിക്ക

ന്നു; അഭിഷേകസാധനങ്ങളോടുകൂടിയും ഒരുക്കി കുരുരാജാവു് വേഗത്തിൽ അങ്ങെത്തന്നെ പ്രതീക്ഷിച്ചു നില്ക്കുകയായിരിക്കണം—എന്നു്.

അശ്വത്ഥാമാവു്—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ പരിഭവാഗ്നിയിൽ ദഹിച്ചിരിക്കുന്ന എന്റെ ഈ മനസ്സു് അതിന്റെ പ്രതീകാരമാകുന്ന ജലത്തിൽ മുഴുകുന്നതിലേയ്ക്കായി ബദ്ധപ്പെടുന്നു. അതിനാൽ പോയി അച്ഛന്റെ വധത്താൽ വിഷാദിച്ചിരിക്കുന്ന കുരുരാജനെ, സേനാപതിയായി ഞാൻതന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളാമെന്നു് സ്നേഹത്തോടുകൂടിപ്പറഞ്ഞു സമാശ്വസിപ്പിച്ചു് മന്ദസന്താപനാക്കിത്തീൎക്കുന്നുണ്ടു്.

കൃപൻ—ഇതിങ്ങിനെയാണു് വേണ്ടതു്. അതിനാൽ അവിടേയ്ക്കുതന്നെ നമുക്കു പോകാം.

(എന്നു് രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

(അനന്തരം കൎണ്ണനും ദുൎയ്യോധനനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ദുൎയ്യോധനൻ—അംഗരാജ,—

സ്വജനവധവിഷാദ-മസ്ത്രവത്താം
ഭുജതരിയാൽ ധൃതിമാൻ കടന്നിടുന്നു;
നിജസുതമൃതികേട്ടു ശസ്ത്രമദ്യ-
ദ്രുജയെഴുമഗ്ഗുരു വിട്ടതെന്തിനാവോ? വൃ

അല്ലെങ്കിൽ, നിജസ്വഭാവം ദുസ്ത്യജമാണെന്നു് വലിയ ആളുകൾ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് ശരിയാണു്; എന്തെന്നാൽ പുത്രശോകത്താൽ അന്ധമനസ്സായ ആചാൎയ്യൻ ക്ഷത്രിയന്മാൎക്കു വേണ്ടതായ ഹൃദയകാൎക്കശ്യത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു് ബ്രാഹ്മണൎക്കു ചേൎന്നതായ ദൈന്യത്തെ സ്വീകരിച്ചുവല്ലോ.

കൎണ്ണൻ—അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായം, തനിക്കു് അശ്വത്ഥാമാവിനെ ഭൂമിയിൽ രാജാവാക്കി അഭിഷേകം ചെയ്യണമെന്നായിരുന്നു. അശ്വത്ഥാമാവു നഷ്ടനായതിനാൽ വൃദ്ധബ്രാഹ്മണനായ തനിക്കു് ശസ്ത്രമെടുത്തിട്ടാവശ്യമില്ലല്ലോ എന്നുദ്ദേശിച്ചാണു് ശസ്ത്രത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളതു്.

ദുൎയ്യോധനൻ—(തലകുലുക്കിക്കൊണ്ടു്) ഇതിങ്ങനെതന്നെ ആയിരിക്കണം.

കൎണ്ണൻ—ഇതിനുവേണ്ടിത്തന്നെയാണു് കൌരവന്മാരുടെയും പാണ്ഡവന്മാരുടേയും സഹായത്തിനായി വന്നു യുദ്ധംചെ

യ്യുന്ന രാജാക്കന്മാരുടെ പരസ്പരവധത്തെ ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ആചാര്യൻ പ്രധാനപുരുഷന്മാരെ കൊല്ലുന്നതിന് ഉപേക്ഷ കാണിച്ചിട്ടുള്ളതു്.

ദുര്യോധനൻ—അതു ശരിയാണ്.

കർണ്ണൻ—വേറെയുമുണ്ട്; ദ്രുപദനും ചെറുപ്പംമുതലേ ഇയാളുടെ അഭിപ്രായം അറിഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ടാണ് തന്റെ രാജ്യത്തിൽ സ്ഥലം കൊടുക്കാതെ ഇരുന്നതു്.

ദുര്യോധനൻ—ശരി; അംഗരാജാ, അങ്ങു പറഞ്ഞതു യുക്തിയുക്തമായിരിക്കുന്നു.

കർണ്ണൻ—ഇതു് എന്റെ ഒരുത്തന്റെ അഭിപ്രായമല്ല; മററുള്ള യോഗ്യന്മാരും ഇതിൽ മറിച്ചഭിപ്രായപ്പെടുന്നില്ല.

ദുര്യോധനൻ—ഇതു് ഇങ്ങനെതന്നെ. അതിലെന്തുന്താണ് സംശയം?

രക്ഷിച്ചിടാമരിയെന്നുടനേററ സിന്ധു-
ഭൂക്ഷിത്തുതൻ കൊല കിരീടി നടത്തിടുമ്പോൾ
അക്ഷീണവീര്യമെഴുമഗ്ഗുരുവ-ന്നുപേക്ഷ-
ഭിക്ഷിച്ചതെന്തിനതു മററുവിധത്തിലെന്നാൽ? വ്വന

കൃപൻ—(നോക്കീട്ട്) വത്സാ, ഇതാ ദുര്യോധനൻ സൂതപുത്രനോടുകൂടി ഈ ന്യഗ്രോധവൃക്ഷത്തിന്റെ തണലിലിരിക്കുന്നു; അതിനാൽ നമുക്ക് അടുത്തുചെല്ലാം.

(അങ്ങനെ ചെയ്തിട്ട്)

രണ്ടുപേരും—കൌരവേശ്വരൻ ജയിച്ചാലും.

ദുര്യോധനൻ—(കണ്ടിട്ട്) അല്ലാ! കൃപാചാര്യനും അശ്വത്ഥാമാവുമോ? (ആസനത്തിൽനിന്നെഴുന്നേററു് കൃപാചാര്യന്റെ അടുത്തുചെന്ന്) ഗുരോ, അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു. (അശ്വത്ഥാമാവിനെ നോക്കി) ആചാര്യപുത്രാ,—

മൽക്കാര്യാർത്ഥം മൃതജനകനാമങ്ങു പാർശ്വത്തിലൊന്നി-
ട്ടിക്ലാന്തിപ്പെട്ടിട്ടുമുടലണച്ചൊന്നുടൻ പുൽകിയാലും;
ഇക്കാലത്തിൽ പിതൃസദൃശമാം ത്വത്ഭുജസ്പർശമേററി-
ട്ടൽക്കാലുഷ്യസ്ഥിതിയിലുമുദിക്കുന്നു രോമോൽഗമം മേ.
വ്വര

(ആലിംഗനംചെയ്തു് അടുത്തിരുത്തുന്നു.)

(അശ്വത്ഥാമാവു് കണ്ണീർപൊഴിക്കുന്നു.)

കർണ്ണൻ—ദ്രോണപുത്രാ, അങ്ങ് അധികമായി ആത്മാവിനെ ശോകാഗ്നിയിലിട്ടു തപിപ്പിക്കരുത്.

ദുര്യോധനൻ—ആചാര്യപുത്രാ, ഈ വ്യസനമഹാസമുദ്രത്തിൽ നമുക്കു രണ്ടുപേൎക്കുമായി എന്താണ് വ്യത്യാസമുള്ളതു്?

നോക്കു:—

പാരം യുഷ്മൽപ്രണയമെഴുമത്താത,-നച്ഛൻെറ മിത്രം;
സൈപാരം ശസ്ത്രാഭ്യസനവുമിവൎക്കൊപ്പമദ്ദേഹമേകി;
പേരാളും തൽഗ്ഗുരുമൃതിയിലെൻഹൃത്തിൽ വാഴുന്ന താപം
സ്സാരാതങ്കം പെട്ടുമൊരു ഭവാന്മാത്രമില്ലെന്നോൎത്തിരിക്കാം. ൨൩

കൃപൻ—കുരുപതി പറയുന്നതു വാസ്തവമാണ്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—രാജാവേ, അങ്ങ് ഇപ്രകാരം പക്ഷപാതത്തോടുകൂടിയിരിക്കുമ്പോൾ ശോകഭാരത്തെ കുറയ്ക്കാവുന്നതു തന്നെയാണ്. എന്നാൽ,—

മോൽപ്പെട്ടും ഞാനിഹ വാണിടുമ്പോൾ
കേശഗ്രഹം താതനണഞ്ഞുവല്ലോ;
ഹാ! ശങ്കവിട്ടാത്മജലാഭമെന്മ-
ട്ടാശിച്ചിട്ടും മററു പിതാക്കൾ മേലിൽ? ൨൪

കർണ്ണൻ—ദ്രോണപുത്രാ, ഇപ്പോൾ ഇവിടെ എന്തു ചെയ്യാം! എല്ലാവരേയും പരിഭവത്തിൽ നിന്നും രക്ഷിക്കുന്നതിനു ശക്തിയുള്ള അദ്ദേഹം ശസ്ത്രത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച് ആ അവസ്ഥയെ താൻതന്നെ സ്വീകരിക്കയാണല്ലോ ചെയ്തതു്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—അംഗരാജാ, ഇപ്പോൾ ഇവിടെ എന്തു ചെയ്യാം, എന്നാണോ അങ്ങുപറയുന്നതു്? എന്തു ചെയ്യാമെന്നു കേട്ടാലും;—

ആരോ ശസ്ത്രത്തെയെന്തിന്നുപേക്ഷിച്ചതിന്നൊട്ടുമ-
ശ്ശത്രുസൈന്യത്തിൽ നില്ലോ,-
നാരോ പാഞ്ചാലഗോത്രോത്ഭവ,-നതിശിശുവോ
വൃദ്ധനോ താൻ യുവാവോ?
ആരോ തൽക്കൎമ്മമീക്ഷിച്ചവ,-നടരിലെവി-
ക്കേവനോ ശത്രുപക്ഷത്താൽ
വീരോച്ചണ്ഡൻ; ക്രുധാ ഞാൻ തനിയെയുടനവ-
ൎക്കൊക്കയും മൃത്യു ചെയ്പ്പൻ. ൨൫

അത്ഭുതമല്ലാ; അല്പമയാ, പരശുരാമശിഷ്യനായ കൎണ്ണാ,—
ജലാരിതധിരങ്ങളാൽ ഹൃദമൂഭിച്ചതിട്ടിക്കിലാ;—
ണില്ലായധവരിൽനിന്നുതാൻ ജനകനാന്റ കേശഗ്രഹം;
തിളങ്ങിയ മദസ്സുവും രിപുഹതിക്കുതമട്ടതാൻ
തിളപ്പൊടിഹ ചെയ്യുവൻ പെരിയരാമ്കൃത്യത്തെ ഞാൻ. ൨൨

ദുൎയ്യോധനൻ— ആചാൎയ്യപുത്രാ, അപ്രകാരം അന്യന്മാൎക്ക ചെയ്വാൻ വയ്യാത്തതായ അങ്ങയുടെ പരാക്രമത്തിന്ന് മറെറന്താണ്ട് സദൃശമായിട്ടുള്ളത്?

കൃപൻ— രാജാവേ, വലുതായ യുദ്ധഭാരത്തെ വഹിച്ചുകൊള്ളാമെന്നാണ് ഈ ദ്രോണപുത്രൻ തീൎച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു്. അതിനാൽ ഞാനിങ്ങനെ വിചാരിക്കുന്നു; ഭവാൻ ചുമതലയേല്പിച്ചു് പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഇദ്ദേഹം ലോകത്രയത്തെയും നശിപ്പിക്കാൻ സമൎത്ഥനായിത്തീരും. പിന്നെ യുധിഷ്ഠിരസൈന്യത്തിൻെറ കാൎയ്യം പറയാനുണ്ടോ? അതിനാൽ സേനാപതിയായി ഇദ്ദേഹത്തിനെ അഭിഷേകം ചെയ്യാലും.

ദുൎയ്യോധനൻ— നിങ്ങൾ അഭിപ്രായപ്പെട്ടതു് നല്ലവണ്ണം യോജിക്കുമായിരുന്നു; എന്നാൽ ഈ സംഗതി അംഗരാജൻെറ കാൎയ്യത്തിൽ മുമ്പിൽതന്നെ തീൎച്ചപ്പെടുത്തിപ്പോയി.

കൃപൻ— രാജാവേ, അവസാനമില്ലാത്ത പിതൃവധസംഭ്രതമായ ദുഃഖസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഈ അശ്വത്ഥാമാവിനെ കൎണ്ണനുവേണ്ടി ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. ഇയാൾക്കും ആ ശത്രുകുലത്തെത്തന്നെ അനുശാസിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ അന്യനെ തൽസ്ഥാനത്തിൽ നിയോഗിക്കുന്നതു് ഇയാൾക്ക് സങ്കടമായിത്തീരുന്നതല്ലയോ?

അശ്വത്ഥാമാവു്— രാജാവേ, ഇപ്പോഴും യുക്തായുക്തങ്ങളാലോചിക്കുന്നതെന്തിനാണ്?

സ്തോത്രത്താലുണരേണ്ടമട്ടിലവ്ടനീരാവുറങ്ങീടണം;
പാൎത്ഥന്മാരിന്ദ്ര-മുകുന്ദ-സോമക-പൃഥാ-സൂനൎക്കളോടറവേപോയ്.
ധൂൎത്താളും വലികൾക്കെഴുന്ന സമരോദ്യോഗത്തെയും നൽത്തു
[വൻ;
ഗോത്രാധീശമഹാടവീഗ്രഹഭരം നീങ്ങട്ടെയ്യിബ്ഭ്രവിനാം. ൨൩

കർണ്ണൻ—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ഇതൊക്കെ പറയുന്നതിന്നെളുപ്പമുണ്ട്; പ്രവർത്തിക്കുന്നതു പ്രയാസവുമാണ്. കൌരവസൈന്യത്തിൽ പലരും ഈ പ്രവൃത്തിക്കു ശക്തന്മാരാണ്.

അശ്വത്ഥാമാവ്—അംഗരാജാ, അതു ശരിതന്നെ; ഈ കാര്യത്തിൽ കൌരവസൈന്യത്തിലുള്ള പലരും ശക്തന്മാരാണ്. എന്നാൽ ദുഃഖോപഹതനായ ഞാൻ ശോകസംഭ്രമത്താൽ അങ്ങനെ പറഞ്ഞുപോയതാണ്; അല്ലാതെ വീരജനങ്ങളിൽ ആക്ഷേപംകൊണ്ടു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതല്ല.

കർണ്ണൻ—മൂഢാ, ദുഃഖിച്ചിരിക്കുന്നവന് കണ്ണുനീരൊലിപ്പിക്കുന്നതുതന്നെ കൊള്ളാം. കോപമുള്ളവനാണെങ്കിൽ ആയുധത്തോടുകൂടി യുദ്ധഭൂമിയിലേയ്ക്കിറങ്ങുകയാണു വേണ്ടത്. അല്ലാതെ ഈമാതിരി പ്രലാപവാക്കുകൾ ഉചിതങ്ങളല്ല.

അശ്വത്ഥാമാവ്—(ക്രോധത്തോടുകൂടി) എടാ എടാ, രാധാഗർഭത്തിനു ഭാരമായിത്തീർന്നവനേ, സൂതാധമാ, അശ്വത്ഥാമാവായ എനിക്കും ദുഃഖമുള്ളതിനാൽ ശസ്ത്രമെടുക്കാതെ അശ്രുക്കളെക്കൊണ്ടു പ്രതിക്രിയയെ ഉപദേശിക്കുന്നോ? നോക്ക്;—

മച്ചാപം ശക്തിമത്താണറിക; ഗുരു ശപി-
ച്ചുള്ള നിന്റേതുപോല;—
ല്ലച്ചാപല്യത്തിൽ നിന്മട്ടടനെയടർവെടി-
ഞ്ഞിന്നു ഞാനോടിയില്ല;
ഇച്ഛസ്ത്രാത്തന്യവംശസ്തവമറിയുമൊരാ-
സ്സൂതരിൽ ജാതനോ ഞാൻ?
മച്ഛസ്ത്രംതന്നെ വൈരിവ്രജമൊടു പകരം
ചെയ്യും;—മശ്രുക്കളല്ല. ൯൦

കർണ്ണൻ—(കോപിച്ച്) എടാ വായാടിക്കുട്ടീ, വെറുതേ ശസ്ത്രഗ്രഹണത്തിൽ സാമർത്ഥ്യമുണ്ടെന്നു ഭാവിക്കുന്നവനേ,—

പഞ്ചാസ്യവിക്രമമൊടൊത്തു രണത്തിനെത്തും
പാഞ്ചാലനിൽ ഭയമെഴും തവ താതനൊപ്പം
എൻ ചാപമുഗ്രബലമോ ബലമററതോ; ഞാൻ
വൻചാപലത്തൊടു രണത്തിൽ വെടിഞ്ഞതല്ല. ൯൧

അത്രയുമല്ല;—

ഏതവൻതന്നെ ഞാ,-നാട്ടെ സൂതനോ സൂതപുത്രനോ;
ജാതി ദൈവച്ചപോലല്ലോ; ഖ്യാതിയെൻ പൌരുഷത്തി
(നാൽ. ൰൨

അശ്വത്ഥാമാവ്—(ക്രോധത്തോടെ) എടാ, രഥകാരവംശത്തിനുകൂടി കളങ്കമുണ്ടാക്കുന്നവനേ, എടാ രാധാഗർഭത്തിനു ഭാരമായിട്ടുതീർന്നവനേ, ആയുധങ്ങളിൽ പരിചയമില്ലാത്തമൂഢാ, നീ താതനേക്കൂടി ആക്ഷേപിക്കുന്നോ! അല്ലെങ്കിൽ,—

മത്താതൻ ബാഹുഭീരുവോ വിരുതനോ
ലോകത്രയഖ്യാതിമാൻ;
തത്താദൃക് സമരപ്രവൃത്തിയറിവാ-
നാക്ഷോണിഭാഗം മതി;
ശസ്ത്രം തത്ര വെടിഞ്ഞതുത്തുവിധമെ-
ന്നാസ്സത്യവാക്കാം പൃഥാ-
പുത്രൻ സാക്ഷാ;രണത്തിൽ വൻഭയമെഴും
നീയപ്പൊളെട്ടിക്കിലോ? ൰൩

കർണ്ണൻ—(ചിരിച്ചുകൊണ്ട്) ഞാൻ ഇങ്ങനെ ഭീരുവാകട്ടെ; നീ പിന്നെ പരാക്രമശാലിയായ തന്റെ പിതാവിനേ അനുസ്മരിച്ചിട്ട് എന്തു പ്രവൃത്തിക്കുമെന്ന് ഞാനറിയുന്നില്ല; എനിക്കു വലിയ സംശയമായിരിക്കുന്നു. എടാ മൂഢാ,—

വെടിഞ്ഞിതു നിജായുധം രണശിരസ്സിലെന്നാൽ, സ്വയം
തടഞ്ഞിടുകവേണ്ടയോ രിപുചൊടിച്ചടുത്തീടുകിൽ?
കടന്നു തലതച്ചിടുമ്പൊഴുതുമിന്നനങ്ങാതെയ-
പ്പടത്തറയിലായവൻ യുവതിപോലെ വാണില്ലയോ? ൰൪

അശ്വത്ഥാമാവ്—(ദേഷ്യപ്പെട്ടു വിറച്ചുകൊണ്ട്) ദുർബ്ബുദ്ധേ, രാജസേവകാ, സൂതാപസദാ, അസംബന്ധം പറയുന്നവനേ,—

ഭയന്നോ ദുഃഖിച്ചോ മമ ജനകനേതാകിലുമഹോ!
സ്വയം ധൃഷ്ടദ്യുമ്നോത്ഭടഗതിതടഞ്ഞില്ല; ശരിതാൻ:
ജയശ്രീ ദർപ്പത്തോടമരുമൊരുനിൻ മൌലിയതിൽ ഞാ-
നയത്നം വാമാംഘ്രിതളിരുടനിന്നപ്പൻ തടയുക. ൰൫

(എന്ന് അപ്രകാരം ചെയ്യാനായി എഴുന്നേല്ക്കുന്നു.)

കൃപനും ദുര്യോധനനും—വത്സാ, ക്ഷമിക്കൂ ക്ഷമിക്കൂ. (എന്ന് തടയുന്നു.)

അശ്വത്ഥാമാവ് —(പാദപ്രഹാരത്തെ നടിക്കുന്നു.)

കൎണ്ണൻ—(കോപത്തോടുകൂടി എഴുന്നേററ് വാൾ വലിച്ചെടുത്ത്) എടാ ദുർബ്ബുദ്ധേ, ബ്രഹ്മബന്ധോ, തന്നത്താനേ പുകഴ്ത്തുന്നവനേ,—

വദ്ധ്യനല്ല മമ ജാതിയോൎത്തു നീ;
യുദ്ധദൎപ്പമൊടു പൊക്കമിപ്പൊഴും,
ഇദ്ധരോഷമുടനെന്റെ വാളിനാ-
ലിദ്ധരിത്രിയിലറുത്തുവീഴ്ത്തിടും. ൯൩

അശ്വത്ഥാമാവ് —എടാ മൂഢാ, ജാതികൊണ്ടാണോ ഞാനവദ്ധ്യനാകുന്നത്? എന്നാൽ ഇതാ ജാതിയുപേക്ഷിക്കുന്നു. (എന്നു പൂണുനൂലു വലിച്ചുപൊട്ടിക്കുന്നു. പിന്നെയും ക്രോധത്തോടെ)

കൊല്ലും കൎണ്ണനെയെന്നാ-
ച്ചൊല്ലിനെ വിജയന്നു പാഴിലാക്കും ഞാൻ;
നില്ലു രണത്തിനു നേരി;-
ട്ടല്ലെന്നാലസ്ത്രമിട്ടു കൈകൂപ്പു. ൯൪

(രണ്ടുപേരും വാളൂരി അന്യോന്യം പ്രഹരിപ്പാനായി തുടങ്ങുന്നു. കൃപനും ദുര്യോധനനും തടുക്കുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ —ആചാൎയ്യപുത്രാ, ആയുധമെടുത്തിട്ടാവശ്യമില്ല.

കൃപൻ—വത്സാ, കൎണ്ണാ, ആയുധമെടുത്തിട്ടാവശ്യമില്ല.

അശ്വത്ഥാമാവ് —അമ്മാവാ അമ്മാവാ, അങ്ങെന്തിനു തടുക്കുന്നു? അച്ഛനേ സാമൎത്ഥ്യത്തോടുകൂടി നിന്ദിക്കുന്ന ഈ സൂതാധമനും ധൃഷ്ടദ്യുമ്നന്റെ പക്ഷപാതിതന്നെ.

കൎണ്ണൻ—രാജാവേ, എന്നെത്തടയരുതേ;-

ബലശാലികൾ പോട്ടെയെന്നുപേക്ഷാ-
ഫലമായിട്ടു വെടിഞ്ഞ മൂഢരേവം
നിലവിട്ടു ഭയന്നിടാതെ മോഹാൽ
തലയിൽ കേറിടുവാൻ തുടങ്ങുമല്ലോ. ൯൫

അശ്വത്ഥാമാവ് —രാജാവേ, ഇവനെ വിട്ടേയ്ക്കണം; ഇവൻ എന്റെ ഭുജങ്ങളുടെ ഇടയിൽ അകപ്പെട്ടു ഞെരിഞ്ഞ് പ്രാണനാശത്തെ പ്രാപിച്ചുകൊള്ളട്ടേ. അത്രയുമല്ല;

രാജാദേവ, സ്നേഹംകൊണ്ടോ വല്ല കാൎയ്യവുമദ്ദേശിച്ചോ താത നേ അധിക്ഷേപിച്ച ഈ ദുർബുദ്ധിയേ അങ്ങ് എന്നിൽനിന്ന് രക്ഷിപ്പാനിച്ഛിക്കുന്നു എങ്കിൽ ആ രണ്ടു കാൎയ്യവും വെറുതേതന്നെയാണ്. കണ്ടാലും;—

ഗുണനിധി ശശിവംശോത്തുംഗ-ജ്യേഷ്ഠനന്നോ
പ്രണയ,മധമസൂതാല്പന്നനാം പാപിതന്നിൽ?
തനിയെ വിജയനേ ഞാൻ കൊന്നിടാം കൎണ്ണക-
ന്തിതനയാഹിതമാക്കിപ്പാരുഞാൻ തീൎക്കിപ്പോൾ. ൻൻ

(എന്നു് പ്രഹരിപ്പാനായി ഓങ്ങുന്നു.)

കൎണ്ണൻ— (വാളോങ്ങിക്കൊണ്ടു്) എടാ, വായാടിയായ ബ്രാഹ്മണാധമാ, നിന്റെ കാൎയ്യം തീൎന്നു. രാജാദേവ, എന്നേ വിടണം വിടണം; എന്നേത്തടുക്കരുതു്. (കൊല്ലാനായി തുടങ്ങുന്നു.)

(ദുൎയ്യോധനനും കൃപനും തടുക്കുന്നു.)

ദുൎയ്യോധനൻ— അല്ലയോ കൎണ്ണാ, അല്ലയോ ഗുരുപുത്രാ, നിങ്ങൾക്കിപ്പോളെന്താണിങ്ങനെയൊരു ഭ്രമം വന്നിരിക്കുന്നതു്?

കൃപൻ— വത്സാ, ഇവിടെ പ്രകൃതം വേറെയാണു്; മറ്റൊരിടത്തു് പ്രവൃത്തി. ഇങ്ങനെ ഇതെന്തൊരു വ്യാമോഹമാണു്? ഈ സമയത്തു് ഈ രാജകുലത്തിനു് നിങ്ങളിൽനിന്നു തന്നെ സ്വബലവ്യസനമുണ്ടാകുന്നു എന്നതു് ദുർഘടമാണല്ലോ.

അശ്വത്ഥാമാവു്— മാതുലാ, കൎണ്ണകഠോരമായി പ്രലപിക്കുന്ന ഈ സൂതകുലാധമന്റെ ദൎപ്പത്തെ ശമിപ്പിക്കുന്നതിന് അവസരം ലഭിക്കയില്ലയോ?

കൃപൻ— വത്സ, നിജസൈന്യങ്ങളിൽ പ്രധാനികളോടുള്ള വിരോധത്തിന് ഈ കാലം യോജിക്കുന്നതല്ല.

അശ്വത്ഥാമാവു്— മാതുലാ, അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ—

പാപാത്മാവാമിവനരിശരം-
കൊണ്ടു ചാകുംവരയ്ക്കും
ചാപാസ്ത്രൌഘം രണഭുവി തൊടി-
ല്ലിപ്പമെന്നാല്പമിഞാൻ;

കോപത്തോടാപ്പവനസുതനും
പാൎത്ഥനും പാഞ്ഞെത്തട്ടെ—
ബ്ഭൂപൻ സേനാപതിസഹബലം
കണ്ടു ബോധിച്ചിടട്ടെ. ൧൦൦

(എന്നു വാളിനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു.)

കൎണ്ണൻ—(ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു) നിങ്ങളുടെ കൂട്ടൎക്കു് അസ്ത്രമുപേക്ഷിക്കുന്നതു് കുലപാരമ്പൎയ്യമായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നു.

അശ്വത്ഥാമാവു്—എടാ, നിങ്ങളുടെ കൂട്ടാളിമാർ ആയുധമുപേക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിലും, പ്രയോജനമില്ലാത്തതിനാൽ വളരെ മുമ്പിലെ ഉപേക്ഷിച്ചമട്ടത്രേയാണു്.

കൎണ്ണൻ—എടാ മൂഢാ,

ഞാനാൎത്തവീൎയ്യമൊരു ശസ്ത്രമെടുത്തണഞ്ഞാൽ
നാനാസ്ത്രസന്തതികളെന്തിനു പിന്നെ വേറെ?
ഈ നാം വഹിപ്പൊരു മഹായുധമൊന്നുകൊണ്ടു—
താനായിടായ്കിലതു മാനവസാദ്ധ്യമല്ല. ൧൦൧

(അണിയറയിൽ)

എടാ ദുർബ്ബുദ്ധേ, പാഞ്ചാലിയുടെ കേശാംബരങ്ങളെ പിടിച്ചുവലിച്ചതിനാൽ മഹാപാപിയായ ധാൎത്തരാഷ്ട്രാധമാ, വളരെക്കാലമായിട്ടാണല്ലോ നീ എന്റെ മുമ്പിൽ വരാനിടയായതു്. ക്ഷുദ്രപശോ, നീ ഇപ്പോൾ എവിടെപ്പോകുന്നു? അത്ര്യമല്ല, ഭോ ഭോ, കൎണ്ണൻ ദുൎയ്യോധനൻ ശകുനിതുടങ്ങിയ പാണ്ഡവദ്വേഷികളായ മാനധനന്മാരേ, ചാപപാണികളായ നിങ്ങൾ കേട്ടാലും:—

ഗോത്രാധീശരുമഗ്ഗുരുക്കളുമെഴും
സംഘത്തിൽ വെച്ചുതു ദു-
ർവൃത്താഗ്ര്യൻ പിടിപെട്ടഴിച്ചു കചവും
പാഞ്ചാലിതൻ ചേലയും,
അത്രാസം തന്റെ കീറിയാരുടെ നിണം
ഭക്ഷിപ്പനെന്നോതി ഞാൻ,
ധൃൎത്താത്മാവവനാണു മത്ഭുജമതിൽ
കൌരവ്യർ കാത്തീടുവിൻ. ൧൦൨

(എല്ലാവരും കേൾക്കുന്നു.)

അശ്വത്ഥാമാവ് — (പരിഹാസമായി) അംഗരാജ സേനാപതേ, പരശുരാമശിഷ്യാ, ദ്രോണനെ പരിഹസിക്കുന്നവനും ഭുജബലത്താൽ സകലലോകത്തെയും രക്ഷിക്കുന്നവനുമായ നീ, ("ഞാനാത്തവീര്യമോടു ശസ്ത്രമെടുത്തണഞ്ഞാൽ" എന്ന പദ്യം ചൊല്ലീട്ട്) എന്ന് വമ്പു പറഞ്ഞതല്ലോ. ആ പ്രവൃത്തി ഇപ്പോൾ അടുത്തുതന്നെ വന്നിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ ഭീമസേനനിൽനിന്ന് ദുശ്ശാസനനെ രക്ഷിക്കുക.

കർണ്ണൻ—ആഹാ! ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ദുശ്ശാസനന്റെ നിഴൽ കൂടി തൊടുന്നതിന് എന്തു ശക്തിയാണുള്ളത്? യുവരാജാവേ, ഭയപ്പെടേണ്ട, ഭയപ്പെടേണ്ട, ഇതാ ഞാൻ വന്നുകഴിഞ്ഞു. (എന്നു പോയി)

അശ്വത്ഥാമാവ്—രാജാവേ, കൌരവശ്രേഷ്ഠാ, ഇപ്പോൾ ഭീഷ്മദ്രോണന്മാരില്ലാതെയിരിക്കുന്ന കൌരവസൈന്യത്തെ തകർത്തു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഭീമാർജ്ജുനന്മാരെ തടുക്കുന്നതിന് രാധേയനോ അവനെപ്പോലെയിരിക്കുന്ന മറെറാരുത്തനോ സാധിക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അതിനാൽ അവിടുന്നു തന്നെ സഹോദരനെ സഹായിക്കുന്നതിനു പുറപ്പെടണം.

ദുര്യോധനൻ—ആഹാ! ഞാൻ ആയുധപാണിയായിട്ടു ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ദുരാത്മാവായ ഭീമസേനനോ മറെറാരുത്തനോ വത്സന്റെ ഛായയെക്കൂടി ആക്രമിക്കുന്നതിന് ശക്തിയുണ്ടാകുന്നതല്ല. വത്സാ, ഭയപ്പെടേണ്ട ഭയപ്പെടേണ്ട; ആരവിടെ? തേരു കൊണ്ടുവരട്ടെ (എന്നു പോയി),

(അണിയറയിൽ കോലാഹലം)

അശ്വത്ഥാമാവ്—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി) മാതുലാ, കഷ്ടം! കഷ്ടം!! ജ്യേഷ്ഠന്റെ പ്രതിജ്ഞാഭംഗത്തെ ഭയപ്പെട്ട് അർജ്ജുനൻ ശരവർഷങ്ങളെക്കൊണ്ട് കർണ്ണദുര്യോധനന്മാരെ ഒരുമിച്ചു പുറകോട്ടു മാററുന്നു. എല്ലാവിധത്തിലും, ഭീമൻ ദുശ്ശാസനന്റെ രുധിരം കുടിച്ചിരിക്കണം. ദുര്യോധനാനുജന്റെ ഈ ആപത്തുകാണുന്നതിന് എനിക്കു ക്ഷമയില്ലാതിരിക്കുന്നു. സത്യഭംഗമാണെങ്കിലായ്ക്കൊള്ളട്ടെ; മാതുലാ, ആയുധം ആയുധം—

സത്യത്തിലും കൈതവമിന്നു കൊള്ളാം;
സ്വർഗ്ഗത്തിനേക്കാൾ നരകം പ്രിയം മേ;

അസ്ത്രം വെടിഞ്ഞുള്ളതെട്ടത്തു ഭീമ-
വിത്രസ്തദുശ്ശാസനനെത്തുണപ്പേൻ. ൧൦൩

(എന്നു് വാളെടുക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു.)

(അണിയറയിൽ.)

മഹാത്മാവായ ഭാരദ്വാജസൂനോ, അങ്ങു് സത്യവചനത്തെ ലംഘിക്കരുതു്.

ക്രുപൻ—വത്സാ, അശരീരവാക്കു് ഭവാനെ അസത്യത്തിൽനിന്നുമടിരക്ഷിക്കുന്നു.

അശ്വത്ഥാമാവു്— എന്തു്! ഈ അമാനുഷവാക്കു് എന്റെ യുദ്ധഭൂമിയിലേയ്ക്കുള്ള യാത്രയെ സമ്മതിക്കുന്നില്ലയോ! എല്ലാവിധത്തിലും ദേവന്മാർ പാണ്ഡവപക്ഷപാതികളാണു്. ഹാ! കഷ്ടമായിത്തീർന്നല്ലോ;

പൊടിച്ചു ദുശ്ശാസനശോണിതത്തെ-
ക്കുടിച്ച നേരത്തുമനങ്ങിടാതെ
മടിച്ച ഞാനാജിയിലെന്തുവേറെ
നടത്തിടും കൗരവരാട്ടിനിഷ്ടം? ൧൦൪

മാതുലാ, കർണ്ണനോടു ദേഷ്യപ്പെട്ടു് ഞാൻ പ്രവർത്തിച്ചതു തെറ്റിപ്പോയി. അതിനാൽ അങ്ങുകൂടി ഈ രാജാവിന്റെ സഹായിയായിച്ചെല്ലുക.

ക്രുപൻ—ഞാൻ രാജസമീപത്തിലേയ്ക്കു യുദ്ധത്തിനായിപ്പോകുന്നു; അങ്ങും പടവീടിനടുത്തു പോയിരിക്കുക.

(ചുറ്റിനടന്നു് രണ്ടുപേരും പോയി.)

മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

നാലാമങ്കം.

(അനന്തരം പ്രഹാരത്താൽ മൂർച്ഛിച്ചു് തേരിൽ വീണു കിടക്കുന്ന ദുര്യോധനനെ വഹിച്ചുകൊണ്ടു് സൂതൻ പ്രവേശിച്ചു് പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി ചുറ്റി നടക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ, ബാഹുബലത്താൽ പ്രവൎത്തിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മഹാസമരത്തിൻെറ സമാരംഭത്തോടുകൂടിയവരായി, കൌരവന്മാരിലുള്ള പക്ഷപാതത്താൽ പ്രാണങ്ങളാകുന്ന ദ്രവ്യങ്ങളെ കൂടി പണയംവെച്ചവരായ രാജാക്കന്മാരേ, മാറുപിളൎന്നു് ദുശ്ശാസനൻെറ രുധിരത്തെ പാനംചെയ്തതിൽ അവശിഷ്ടഭാഗത്താൽ വപുസ്സുമുഴുവൻ രക്തീകൃതമാക്കി ബീഭത്സവേഷത്തോടുകൂടിയ ഭീമസേനനെക്കണ്ടു ഭയന്നു് ആയുധങ്ങളേയുമുപേക്ഷിച്ചോടുന്ന സൈന്യങ്ങളേത്തടുത്തു സമാശ്വസിപ്പിച്ചാലും.

സൂതൻ— (നോക്കീട്ടു്) ഓഹോ! ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന വെളുത്ത ചാമരങ്ങളോടുകൂടിച്ചേൎന്ന കനകകമണ്ഡലു അഗ്രഭാഗത്തിൽ കെട്ടിമുറുക്കിയിരിക്കുന്ന കൊടിക്കൂറയാൽ സൂചിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായി കൊല്ലപ്പെട്ടുകിടക്കുന്ന ആനകളുടേയും കുതിരകളുടേയും ശരീരസഹസ്രങ്ങളിൽ തട്ടിമുട്ടി നിൎഗ്ഗമിക്കുന്നതിനാൽ കിലുകിലക്കിലുങ്ങുന്ന കിങ്കിണികളോടുകൂടിയതായ തേരിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് ശരങ്ങളേ വൎഷിച്ചു; ശത്രുസംഘങ്ങളുടെ പരാക്രമപ്രകടനത്തെ നിശ്ശേഷം നിരാകരിച്ചുകൊണ്ടും ഓടിപ്പോകുന്ന കുരുസൈന്യത്തെ ആശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും ഈ കൃപൻ അൎജ്ജുനനാൽ എതിൎക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന അംഗരാജൻെറ അരികത്തേയ്ക്കുവരുന്നു. ഏതായാലും ഞങ്ങളുടെ സൈന്യങ്ങൾക്കു് അവലംബനമുണ്ടായി.

(അണിയറയിൽ കളകളശബ്ദത്തിൻെറ ശേഷം.)

ഭോ! ഭോ!! എന്നേക്കണ്ടുഭയപ്പെട്ടു് വില്ലുവാളുതുടങ്ങിയ സകല ആയുധങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിച്ചവരായ കൌരവസേനാഭടന്മാരേ, പാണ്ഡവപക്ഷപാതികളായ യോധന്മാരേ, ഭയപ്പെടേണ്ട ഭയപ്പെടേണ്ട; നിഹതനായ ദുശ്ശാസനൻെറ തടിച്ച മാറിടത്തിലേ ചോരകുടിച്ചു് മദോദ്ധതനായി വേഗത്തിൽ പുറപ്പെട്ടു് അല്പംകൂടി ബാക്കിയുള്ള പ്രതിജ്ഞയേ സാധിക്കേണ്ടവനായി കൌരവരാജൻെറ ചൂതിൽതോററു ദാസനായിത്തീൎന്ന പൃഥാപുത്രമദ്ധ്യമനാകുന്ന ഈ ഭീമസേനൻ നിങ്ങളേ എല്ലാവരേയും സാക്ഷിയാക്കുന്നു; കേട്ടാലും:—

വൻപിക്കം മാനിചാപത്തൊട്ടുമരുവുമൊര-
ധാർത്തരാഷ്ട്രേശിതാവിൻ
മുമ്പിൽ തൽബന്ധുശല്യക്ഷിതിപനുമവിടെ
കണ്ണുന്നം നോക്കിനില്ക്കേ
ദംഭത്താൽ ദ്രൗപദിക്കുള്ളൊരു മുടി തുകിലും
തച്ചഴിച്ചുന്മദത്താൽ
ജൃംഭിച്ചോരാക്ഖലൻതൻ ചുടുനിണമുടനേ
മാറുകീറിക്കുടിച്ചേൻ. ൧൦൫

സൂതൻ—(കേട്ടിട്ട് ഭയത്തോടുകൂടെ) എന്തു്! ദുർബ്ബുദ്ധിയായി ദുര്യോധനാദികളാകുന്ന മഹാവനങ്ങൾക്ക് ഉൽപാതമാരുതനായ മാരുതി ഇവിടെ അടുത്തുവന്നു കഴിഞ്ഞോ! മഹാരാജാവിന് ഇതുവരേയും ബോധം വന്നിട്ടുമില്ല. ആകട്ടേ, തേരു ദൂരത്തിൽ കൊണ്ടുപോകാം. ഒരുവേള ദുശ്ശാസനനിൽ ചെയ്തതുപോലെ ആ ദുഷ്ടൻ മഹാരാജാവിലും അക്രമം പ്രവർത്തിച്ചേക്കും. (വേഗത്തിൽ പുറപ്പെട്ടു നോക്കീട്ട്) ഇതാ, താമരപ്പൊയ്കകളിലെ പൂക്കളിൽ തട്ടി സൌരഭ്യത്തോടും തണുപ്പോടും കൂടിയ കാറ്റു തലോടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന തളിരുകൾ നിറഞ്ഞതായ ഒരു അരയാൽ വൃക്ഷം; ഇതിന്റെ ചുവട്ടിൽ വിശ്രമിക്കുന്നതു് രണാകൃത്യങ്ങളാൽ തളർന്നിരിക്കുന്ന വീരന്മാർക്കു ഉചിതമായിരിക്കും. ഇവിടെ ഇരുന്ന് താലവൃന്തത്തെ അപേക്ഷിക്കാതെ, താനേ പുറപ്പെടുന്നതായും ചന്ദനക്കുഴമ്പുപോലെ തണുപ്പുള്ളതായും സ്വതേതന്നെ സൌരഭ്യമുള്ളതായും ഈ ക്ഷീണാവസ്ഥയ്ക്കു് അനുസരിച്ചതായുമുള്ള താമരപ്പൊയ്കയിലെ കാറ്റേറ്റു് ശ്രമം തീർക്കുന്നതു് മഹാരാജാവിനെളുപ്പമുള്ളതാണ്. കൊടിമരമൊടിഞ്ഞതുകൊണ്ടു് ഈ തേരു് തടവുകൂടാതെ തണലിലേയ്ക്കു് കയറിപ്പോകയും ചെയ്യും. (പ്രവേശത്തെ നടിച്ചിട്ട്) ആരു് ആരവിടെ? (ചുറ്റും നോക്കി) എന്തു്! ഇവിടെ പരിജനങ്ങളാരുമില്ലയോ? ആളുകളൊക്കെയും അപ്രകാരമുള്ള ഭീമനെ കണ്ടതുകൊണ്ടും ഈ വിധത്തിലുള്ള രാജാവിനെ ഭയപ്പെട്ടും പടവീടിലേയ്ക്കുതന്നെ നിശ്ചയമായി പുറപ്പെട്ടിരിക്കും. വല്ലതെ കഷ്ടമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

പോററീടാൻ ദ്രോണനേററും വിജയനിഹതനായ്
　　തീൎന്നു സിന്ധുക്ഷിതീന്ദ്രൻ;
ക്രൂരൻവ്യാഘ്രം മൃഗത്തിൽപ്പുടി പവനസുതൻ
　　ഹന്ത! ദുശ്ശാസനങ്കൽ
പററിച്ചു ഘോരകൃത്യം; രിപുവിനു കഴിയാ-
　　യുള്ള കൃത്യങ്ങൾ ചെയ്തും
ചെററും ദൈവം തെളിഞ്ഞില്ലിഹ കുരുനൃവര-
　　ന്മാരിലിന്നിത്രകൊണ്ടും. ൧൦൬

(രാജാവിനെ നോക്കി) അയ്യോ! ഇപ്പോഴും മഹാരാജാവിനു ബോധമുണ്ടായില്ലെന്നോ? കഷ്ടം! (നിശ്വസിച്ചുകൊണ്ട്.)

മദകരി കടന്നെങ്ങും നാശം
　　നടത്തിയൊരൊററയായ്
പെരിയ തരുതാൻ ശേഷിച്ചീടും
　　വനത്തിനൊടൊപ്പമായ്
സകലനൃപരും ചത്തിമട്ടിൽ
　　തുലഞ്ഞ കുലത്തിലാ
വിധിയുടെ കടുംകണ്ണിന്നങ്ങും
　　ജനശരം, പാത്രമായ്. ൧൦൭

അല്ലയോ, ഭരതകുലത്തോടു വൈമുഖ്യമുള്ള ദുഷ്ടദൈവമേ,—

　　ക്ഷത്രിയേതുമററു ഗദകയ്യിലാൎന്നിട്ടും
　　മതിശങ്കവിട്ട ധൃതിമാൻ വൃകോദരൻ
　　അതിസാഹസത്തൊടിന്നിയുള്ള സത്യവും
　　ഹതദൈവ, നിന്റെ തുണയാൽ ചെയ്യുമോ? ൧൦൮

ദുൎയ്യോധനൻ—(പതുക്കെ മോഹാലസ്യം നീങ്ങി) ആഹാ! ദുർബ്ബുദ്ധിയായ ഭീമസേനന് ദുൎയ്യോധനനായ ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ സത്യത്തെ നടത്തുന്നതിന് ശക്തിയുണ്ടാകുമോ! വത്സ ദുശ്ശാസനാ, ഭയപ്പെടരുത് ഭയപ്പെടരുതു; ഇതാ ഞാൻ വന്നുകഴിഞ്ഞു. സൂതാ, എന്റെ വത്സനായ ദുശ്ശാസനൻ നില്ക്കുന്നസ്ഥലത്തെയ്ക്കു തേരു കൊണ്ടുപോകുക.

സൂതൻ—ആയുഷ്മൻ, ഈ കുതിരകൾക്ക് അങ്ങേ തേരു വഹിക്കുന്നതിന് ഇപ്പോൾ ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുന്നു; (സാവധാനമായി) മുന്നോരഥത്തെ വഹിക്കുന്നതിനും.

ദുൎയ്യോധനൻ—(തേരിൽ നിന്നിറങ്ങി ശംഖ്യാട്ടം ആലോചനയോട്ടംകൂടി) തേരിൽ കയറി കാലതാമസം വരുത്തീട്ടാവശ്യമില്ല.

സൂതൻ— (വൈഷമ്യത്തോട്ടം ദൈന്യത്തോട്ടംകൂടി) ദേവൻ പ്രസാദിക്കണേ പ്രസാദിക്കണേ!

ദുൎയ്യോധനൻ—ഛീ! പോടാ; തേരെന്തിന്? ഞാൻ തനിയേ ശത്രുക്കളോടെതിൎത്തു യുദ്ധഭൂവിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ദുൎയ്യോധനനാണ്; അതിനാൽ ഞാൻ ഗദമാത്രം എടുത്തുകൊണ്ടു് പടക്കളത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നു.

സൂതൻ—സ്വാമിൻ, അതങ്ങനെതന്നെയാണ്.

ദുൎയ്യോധനൻ—അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ നീ എന്താണ് ഇവിധം പറയുന്നതു്? നോക്കൂ;—

'മുന്നിൽവെച്ചു മുട്ടശിലനായ മമ സോദരന്റെ
തനുമൎദ്ദന-
ത്തിനു പാപി ഗദകയ്യിലേന്തുമവനന്നു ഹന്ത!
യുടതംവിധയെ
ചെഞ്ചോരകുടിച്ചതുമാററിടാൻ തുനിയുമെന്നെയെന്തു
തടയുന്നു നീ?
നന്ദിയില്ല; തവ കോപമില്ല; കൃപ തെല്ലുമില്ല
ഏറി ലജ്ജയും. ഹ്രാൻ

സൂതൻ— (വ്യസനത്തോട്ടുകൂടി കാൽക്കൽ വീണിട്ടു്) അടിയൻ തിരുമനസ്സറിയിക്കാം; ആയുഷ്മൻ, ദുർബ്ബുദ്ധിയായ ദുഷ്ടവൃകോദരൻ പ്രതിജ്ഞ സാധിച്ചു് ഇപ്പോഠം തിരികെപ്പോയിരിക്കണം. അതിനാലാണ് ഇങ്ങനെ ഉണൎത്തിച്ചതു്.

ദുൎയ്യോധനൻ—(വേഗത്തിൽ ഭൂമിയിൽ വീണിട്ടു്) അയ്യോ! വത്സദുശ്ശാസനാ, അയ്യോ! എനിക്കുവേണ്ടി പാണ്ഡവന്മാരുമായി വിരോധം സമ്പാദിച്ചവനേ, അയ്യോ! ശത്രുകലമാകുന്ന ആനക്കൂട്ടത്തിന് മൃഗേന്ദ്രനായിട്ടുള്ളവനേ, അല്ലയോ, യുവരാജ, നീ എവിടെപ്പോയി! എന്നോടുത്തരം പറയണേ! (എന്നു് ദീൎഘശ്വാസംവിട്ടു് മൂൎച്ഛിച്ചു വീഴുന്നു.)

സൂതൻ—രാജാവേ, സമാശ്വസിക്കണേ സമാശ്വസിക്കണേ!

ദുര്യോധനൻ—(ബോധംവീണ് നിശ്വാസം ചെയ്തുകൊണ്ടു്)

ജ്യേഷ്ഠപ്പുത്രം, സഹജ വെറുതേ
പൂണ്ട നിന്നോസ്സഹിപ്പാ
നിഷ്ഠംപോലിങ്ങിവന്നവടി-
ച്ചില്ല, ലാളിച്ചുമില്ല;
പെട്ടന്നീമട്ടയി,തവ വിപ-
ത്തിന്നു ഞാൻ ഹേതുഭൂതൻ;
സ്പഷ്ടം ചെയ്യിച്ചിതു ദുരിതമെ-
പ്പാലനംചെയ്തുമില്ല. ൧൧൦

(എന്നു വീഴുന്നു.)

സൂതൻ—ആയുഷ്മൻ, സമാശ്വസിക്കണേ സമാശ്വസിക്കണേ!

ദുര്യോധനൻ—ഛീ! എടാ ധൂർത്താ, നീ എന്താണു പ്രവൃത്തിച്ചതു്?

രക്ഷിച്ചിടേണ്ടുമവനായ് പ്രിയബാലനാമെൻ
സാക്ഷാൽസഹോദരനതീവ ഹിതാനുവർത്തി
രൂക്ഷതമാട്ടമവനെബ്ബലിചെയ്തുടൻ നീ
ഏറ്റക്ഷോഭഹേതു മമ രക്ഷണമാചരിച്ചു. ൧൧൧

സൂതൻ—മമ്മഭേദികളായ മഹാരഥന്മാരുടെ ശരം, തോമരം, ശക്തി, പ്രാസം തുടങ്ങിയ അസ്ത്രങ്ങളേക്കൊണ്ടു് തളൎന്ന മഹാരാജാവു് ചൈതന്യമില്ലാത്തവനായിത്തീൎന്നു എന്നുദ്ദേശിച്ചാണു് ഞാൻ തേരു തിരിച്ചുകൊണ്ടുപോന്നതു്.

ദുര്യോധനൻ—സൂതാ, നീ ചെയ്തതു നന്നായില്ല;—

മോഹാലസ്യമഹോ! മദീയസഹജ-
പ്രദ്വേഷി ഭീമൻ,മദി-
ച്ചാഹാ! ചേർത്ത ഗദാഭിഘട്ടനരവം
കൊണ്ടും വെടിഞ്ഞില്ല ഞാൻ;
സ്നേഹംവിട്ടതിനാൽ മരുത്തനയനോ
ഞാനോ പതിച്ചില്ല; ത-
ദ്ദേഹംമത്സഹജൻ വെടിഞ്ഞ രണഭൂ-
വിൽത്തന്നെ രക്താർദ്രരായ്. ൧൧൨

(നിശ്വസിച്ചിട്ട് ആകാശത്തെയ്ക്കു നോക്കി) കൃപാരഹിതനായി ഭരതകുലത്തോട് വൈമുഖ്യമുള്ളവനായ അല്ലയോ ഹതവിധേ,—

ഹന്ത! മൃത്യു നമുക്കില്ലേ? ഹന്താവല്ലോ വൃകോദരൻ;

സൂതൻ—പാപമില്ലാതാകട്ടെ പാപമില്ലാതാകട്ടെ! മഹാരാജാവേ, ഇതെന്താണ് കല്പിക്കുന്നത്!

ദുര്യോധനൻ—

എന്തിനോ രാജ്യവിജയം ബന്ധുഘാതുകനായമേ?

(അനന്തരം ശരപ്രഹാരങ്ങളേററ് വളരെ മുറിവുകളോടുകൂടിയ സുന്ദരകൻപ്രവേശിക്കുന്നു.)

സുന്ദരകൻ—ആയുഷ്മാന്മാരേ, നിങ്ങൾ സാരഥിയോടുകൂടിയ മഹാരാജാവ് ദുര്യോധനനെ ഇവിടെ കണ്ടോ ഇല്ലയോ? (ആലോചിച്ചിട്ട്) എന്താണ് ഒരുത്തനും ഒന്നും പറയുന്നില്ലല്ലോ; ആകട്ടെ; ഒരുക്കത്തോടുകൂടിയ പുരുഷന്മാരുടെ ഒരു കൂട്ടം കാണുന്നു; അവിടെപ്പോയി ചോദിക്കാം. (ചുററിനടന്നു നോക്കീട്ട്) ഓഹോ! ഇവരാകട്ടെ ഗാഢപ്രഹാരത്താൽ മൂർഛിച്ചുപോയ സ്വാമിയുടെ കൂട്ടയുദ്ധത്തിൽ പെട്ടതിനാൽ മുറിഞ്ഞുപോകാത്ത മുനയുള്ള ബാണങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഉള്ളിൽ തറച്ചു കേറിയിരിക്കുന്ന ഉടക്കളിയമ്പുകളെ ഇളക്കിയൂരുന്നു. അതിനാൽ ഇവർ ഒന്നും അറിഞ്ഞിരിക്കയില്ല. ആട്ടെ; വേറെ അന്വേഷിക്കാം; (മുമ്പിലേയ്ക്കു നോക്കി കുറഞ്ഞൊന്നു ചുററിനടന്നിട്ട്) ഇവിടെ മററു പല വീരപുരുഷന്മാർ കൂട്ടം കൂടി കാണപ്പെടുന്നല്ലോ; അതിനാൽ അടുത്തുപോയി ചോദിക്കാം. അടുത്തുചെന്നിട്ട് അല്ലയോ, നിങ്ങൾക്ക് മഹാരാജാവ് ഏതു ദിക്കിലിരിക്കുന്നുവെന്നറിയാമോ? എന്താണ് ഇവരും എന്നെ നോക്കി അധികം കരയുന്നത്? (നോക്കീട്ട്) ഇവരും ഒന്നും അറിയുന്നവരല്ല. കഷ്ടം! ഇവിടെ വളരെ സങ്കടമായിട്ടുള്ള സ്ഥിതിയാണ്. ഈ വീരമാതാവ് മകൻ യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചു എന്നു കേട്ടിട്ട് ചുമന്ന പട്ടുടുത്തവളും സകല ഭൂഷണങ്ങൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്നവളുമായ വധുവിനോടുകൂടി അനുമരണം ചെയ്വാൻ തുടങ്ങുന്നു. (ബഹുമാനിച്ചുകൊണ്ട്) നന്നു വീരമാതാവേ, നന്ന്. ഭവതി അന്യജന്മത്തിലെങ്കിലും പുത്രമരണത്തെ അനുഭവിക്കുന്നവളായി തീരരുത്. ആകട്ടേ;

മറെറാരിടത്തു പോകാം. (അന്യദിക്കിലേയ്ക്കു നോക്കീട്ട്) ഇവിടെ ആയുധങ്ങളെക്കൊണ്ടു ദേഹങ്ങളിൽ പല മുറിവുകളോടുകൂടിയും വ്രണങ്ങൾ വെച്ചുകെട്ടാതെയുമിരിക്കുന്ന വേറേ ഒരു കൂട്ടം പുറത്തിട്ടിരിക്കുന്ന വരിപ്പു പൊയ്പ്പോയ കുതിരയുടെ അടുത്തുനിന്നു കരയുന്നു. ഇവരുടേ സ്വാമിയെ ഇവിടെവെച്ചുതന്നേ തീർച്ചയായി കൊന്നിരിക്കണം. അതിനാൽ ഇവരും ഒന്നുമറിയുന്നവരല്ല. ആട്ടേ; മറെറാരിടത്തു പോയി ചോദിക്കാം. (ചുററും നോക്കീട്ട്) എന്തു്! എല്ലാ ജനങ്ങളും അവസ്ഥാന്തരൂപമായ വ്യസനത്തെ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ട് ഭാഗ്യക്കുറവിനാൽ തളൎന്നവരായിട്ടിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇവിടെ ആരോടാണു ചോദിക്കേണ്ടതു്? ആരെയാണ് നിന്ദിക്കേണ്ടതു്? ആകട്ടേ; താനേതന്നെ ഇവിടെ അന്വേഷിക്കാം. (ചുററിനടന്നിട്ട്) ഇപ്പോൾ ദൈവത്തെ നിന്ദിക്കുന്നുണ്ട്. അല്ലയോ ദൈവമേ, പതിനൊന്നക്ഷൗഹിണികളുടേ നാഥനായും ഭ്രാതൃശതത്തിന്റെ ജ്യേഷ്ഠനായും ഭീഷ്മൻ—ദ്രോണൻ—കർണ്ണൻ—കൃപൻ—ശല്യൻ—കൃതവൎമ്മാവ് അശ്വത്ഥാമാവു തുടങ്ങിയ രാജചക്രത്തിന്റെയും സകല പൃത്ഥ്വീമണ്ഡലത്തിന്റെയും ഏകനാഥനായും ഇരിക്കുന്ന മഹാരാജാവും അന്വേഷിക്കപ്പെടേണ്ടതായി വന്നുവല്ലോ. അന്വേഷിച്ചിട്ടും ഏതു സ്ഥലത്തിരിക്കുന്നു എന്നറിയുന്നുമില്ല. (ആലോചിച്ചു ദീർഘശ്വാസം ചെയ്തുകൊണ്ട്) അല്ലെങ്കിൽ ഇവിടേ ദൈവത്തിനേ എന്തിനു നിന്ദിക്കുന്നു? ഈ സ്ഥിതിയാകട്ടെ, വിദുരവചനത്തെ നിർഭത്സിച്ചതാകുന്ന ബീജത്തോടും, പിതാവിന്റെ ഹിതോപദേശത്തെ തിരസ്കരിച്ചതാകുന്ന അങ്കുരത്തോടും, ശകുനിയുടേ പ്രോത്സാഹനാദിയാകുന്ന അടിയുറപ്പോടും, വളരേക്കാലമായി വൎദ്ധിച്ചുവന്ന വൈരമാകുന്ന തറയോടും, പാഞ്ചാലിയുടേ കേശഗ്രഹണമാകുന്ന കുസുമത്തോടും കൂടിയതായ, അരക്കില്ലവും ചൂതുമാകുന്ന ആ വിഷവൃക്ഷത്തിന്റെ ഫലമായിട്ടു തീൎന്നിരിക്കയാണ്. (മറെറാരിടത്തേക്കു നോക്കീട്ട്) ഇവിടേ പലവിധത്തിലുള്ള രത്നപ്രഭകളോടുകൂടിച്ചേൎന്ന സൂൎയ്യകിരണങ്ങൾ തട്ടി അനേകശക്രചാപങ്ങളേ ഉണ്ടാക്കുന്നതുപോലെയുള്ള പ്രഭാവിശേഷത്താൽ പത്തു ദിക്കുകളേയും പൂരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതായും കൊടിമരം മുറിഞ്ഞതായുമുള്ള ഈ രഥം കാണുന്നതുകൊണ്ട്

ഈ പ്രദേശം മഹാരാജദുൎയ്യോധനന്റെ വിശ്രമസ്ഥാനമായിരിക്കുന്നുവെന്നു ഞാനൂഹിക്കുന്നു. നോക്കാം; (ഉപഗമിച്ചു നോക്കി നിശ്വസിച്ചുംകൊണ്ടു്) എന്താണു്! പതിനൊന്നു ക്ഷൌഹിണികളുടെ നായകനായിത്തീൎന്ന മഹാരാജാവു് ദുൎയ്യോധനൻ പ്രാകൃതപുരുഷനെപ്പോലെ വെറും തറയിലിരിക്കുന്നുവല്ലോ! അല്ലെങ്കിൽ ഈ സ്ഥിതി പാഞ്ചാലീകേശഗ്രഹമാകുന്ന കുസുമത്തിന്റെ ഫലമായിട്ടു തീൎന്നിരിക്കുന്നതാണു്.

(അടുത്തുചെന്നു് ആംഗ്യങ്ങൾ സൂതനോടു ചോദിക്കുന്നു.)

സൂതൻ— (കണ്ടിട്ടു്) അല്ലാ! യുദ്ധത്തിൽനിന്നു സുന്ദരകൻ വന്നിരിക്കുന്നോ?

സുന്ദരകൻ— (അടുത്തു ചെന്നിട്ടു്) മഹാരാജാവു ജയിക്കട്ടെ ജയിക്കട്ടെ.

ദുൎയ്യോധനൻ— (നോക്കീട്ടു്) എടാ സുന്ദരകാ, കൎണ്ണനു കുശലമല്ലയോ?

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, ശരീരത്തിനുമാത്രം കുശലമാകുന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ—അൎജ്ജുനൻ കൎണ്ണന്റെ കുതിരകളെ നശിപ്പിക്കയോ സാരഥിയെ കൊല്ലുകയോ രഥത്തെ തകൎക്കുകയോ ചെയ്തോ?

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, രഥത്തെയല്ലാ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോരഥത്തെയാണു് തകൎത്തതു്.

ദുൎയ്യോധനൻ—നീ എന്താണു് അസ്പഷ്ടമായി ഓരോന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് മുമ്പിൽതന്നെ ആകുലമായിരിക്കുന്ന എന്റെ മനസ്സിനെ പരിഭ്രമിപ്പിക്കുന്നതു്? അതിനാൽ സംഭ്രമിക്കണ്ട; സകലതും തെളിച്ചുപറയുക.

സുന്ദരകൻ—തിരുമനസ്സിലെ കല്പനപോലെ ചെയ്യാം. അവിടത്തെ കിരീടത്തിലുള്ള മണിയുടെ പ്രഭാവംകൊണ്ടു് അടിയനു രണപ്രഹാരംകൊണ്ടുള്ള വേദന പൊയ്പോയിരിക്കുന്നു. അവിടന്നു കേട്ടാലും; ഇപ്പോഴാണല്ലോ കുമാരദുശ്ശാസനന്റെ വധം—(എന്നു പാതി പറഞ്ഞപ്പോൾ മുഖം മറച്ചു ശങ്ക നടിക്കുന്നു.)

സൂതൻ—സുന്ദരകാ, പറയുക; അക്കാൎയ്യം ദൈവം തന്നെ പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ—പറയൂ; അതു ഞങ്ങൾ കേട്ടു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

സുന്ദരകൻ—(സ്വഗതം) എന്ത്! ദുശ്ശാസനവധവും തിരുമനസ്സിൽനിന്നു കേട്ടിരിക്കുന്നോ? (പ്രകാശം) ഇവിടുന്നു കേട്ടാലും; ഇതു പോട്ടെ. കുമാരദുശ്ശാസനന്റെ വധംകൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന സ്വാമി കർണ്ണൻ പുരികം വളച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഭയങ്കരമായ മുഖഭാവത്തോടുകൂടി തിരിച്ചറിയാൻ വയ്യാത്തവിധം വേഗത്തിൽ തൊടുക്കുകയും പ്രയോഗിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ശരധാരകളെ വർഷിച്ചുകൊണ്ടു ദുശ്ശാസനവൈരിയായ ആ ദുർബ്ബുദ്ധി ഭീമസേനനോടു നേരിട്ടു.

രണ്ടുപേരും—പിന്നെ പിന്നെ.—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം രണ്ടു സൈന്യങ്ങളും കൂടിച്ചേർന്ന് എതിർത്തിരിക്കുന്ന ആന കുതിര കാലാൾപ്പടകൾ ഇവയുടെ ഇടയിൽ നിന്നുണ്ടായ പൊടി പടലംകൊണ്ടും തിക്കിത്തിരക്കുന്ന ആനക്കൂട്ടങ്ങളുടെ സംഘാതംകൊണ്ടും ഉണ്ടായ വലിയ ഇരുട്ടിനാൽ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളും കാണപ്പെടാതായിത്തീൎന്നു; ആകാശവും അറിയപ്പെട്ടില്ല.

രണ്ടുപേരും—പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീട് ആ രണ്ടുപേരുടെയും അന്യോന്യസിംഹനാദങ്ങളാകുന്ന ഇടികളോടു കൂടിയതും, പലവിധത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന ആയുധങ്ങൾ ചട്ടകളിൽ തട്ടിപ്പൊട്ടി ഉയൎന്ന തീപ്പൊരികളാകുന്ന മിന്നൽക്കൊടികളെക്കൊണ്ടു പ്രകാശിക്കുന്നതും, ഗംഭീരശബ്ദത്തോടുകൂടിയ ചാപങ്ങളാകുന്ന ജലധരങ്ങളോടു ചേൎന്നതും, ഇടവിടാതെ തൂകുന്ന അസംഖ്യം ശരധാരകളെ വൎഷിക്കുന്നതുമായ യുദ്ധമാകുന്ന ദുർദ്ദിനം ഉണ്ടായി.

ദുര്യോധനൻ—പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം ഈ സമയത്തിൽ അൎജ്ജുനൻ ജ്യേഷ്ഠഭ്രാതാവിന്റെ പരിഭവത്തെ ശങ്കിച്ചു ഗംഭീരമായ ഇടിപോലെ മുഴങ്ങുന്ന ശബ്ദം പൊഴിച്ചുകൊണ്ട്, കൊടിമരത്തിലിരിക്കുന്ന കപിശ്രേഷ്ഠനോടു കൂടിയതും, കുതിരകളെ വിടുന്നതിൽ സമൎത്ഥനായിരിക്കുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ശംഖ

ചക്രഗദാ ഖഡ്ഗങ്ങളോടുകൂടിയ നാലു ഭുജദണ്ഡങ്ങളോടുകൂടിയതും, മുഴക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന പാഞ്ചജന്യവും ദേവദത്തവുമാകുന്ന ശംഖുകളുടെ ഉച്ചഘോഷത്തിൻെറ പ്രതിധ്വനികൊണ്ടു് പത്തു ദിക്കുകളേയും മുഖരമാക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതും ആയ രഥവരത്തെ ആസ്ഥലത്തേയ്ക്കു് ഓടിച്ചു.

ദുൎയ്യോധനൻ—പിന്നെ പിന്നെ-

സുന്ദരകൻ—അനന്തരം ഭീമാൎജ്ജുനന്മാർ നേരിട്ടെതിൎത്തിരിക്കുന്ന അച്ഛനേക്കണ്ടിട്ടു്, കുമാരവൃഷസേനൻ സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ഇളകിപ്പോയ രത്നകിരീടത്തെ ശത്രുക്കളെത്തു് ചെവിവരെ വലിച്ചു ബലമുള്ള ചെറുഞാണോടുകൂടി വലത്തുകൈയിൽ എടുത്തു പിടിച്ചിരിക്കുന്ന ശരത്തിൻെറ ചുവട്ടുകൊണ്ടു് കുത്തി സൂതനെ വേഗത്തിൽ പുറപ്പെടുവിച്ചുകൊണ്ടു് ആ ദിക്കിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

ദുൎയ്യോധനൻ—(മനസ്സിരുത്തിക്കൊണ്ടു്) പിന്നെ പിന്നെ-

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു് ആ കുമാരവൃഷസേനൻ വന്ന വഴിക്കുതന്നെ തിളങ്ങുന്നതായ അസിലതപോലെ കറുപ്പും മിനുപ്പുമുള്ള ചുവടോടുകൂടിയതും, കഴുകൻെറ ബലമുള്ള ചിറകുകൾ വെച്ചു കെട്ടിയിട്ടുള്ളതും, ചാണയിൽ തേച്ചുരച്ചു മൂൎച്ച കൂട്ടിയതുമായ കൃഷ്ണവൎണ്ണങ്ങളായ ശരങ്ങളെക്കൊണ്ടു് അൎജ്ജുനൻെറ രഥം, പൂക്കളെക്കൊണ്ടു വൃക്ഷംപോലെ മുഹൂൎത്തനേരംകൊണ്ടു് കാണാതെയാക്കിത്തീൎത്തു.

രണ്ടുപേരും—(സന്തോഷത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ-

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം മൂൎച്ചയുള്ള ബാണങ്ങളെ നല്ലവണ്ണം വലിച്ചു വൎഷിച്ചുകൊണ്ടു് അൎജ്ജുനൻ അല്പം ഹാസത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—“എടാ എടാ, വൃഷസേനാ, നിൻെറ അച്ഛനുകൂടി കോപിച്ചിരിക്കുന്ന എൻെറ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതിനു സാധിക്കയില്ല; കുട്ടിയായ നിൻെറ കാൎയ്യം പിന്നെപ്പറയാനുണ്ടോ? അതിനാൽ നീ പോയി മററു കുമാരന്മാരുമായി യുദ്ധം ചെയ്യുക.” ഇങ്ങനെ പറയുന്നതു കേട്ടിട്ടു് ഗുരുജനത്തെക്കൂടി ആക്ഷേപിച്ചതിനാൽ ഇരട്ടിച്ചിരിക്കുന്ന കോപംകൊണ്ടു് ജ്വലിക്കുന്ന മുഖത്തിൽ ഇളകി വളച്ചിരി

ക്കുന്ന ഭ്രുകുടികൊണ്ടു ഭീഷണനായി ചാപധാരിയായ കുമാരവൃഷസേനൻ മൎമ്മങ്ങളെ പിളക്കുന്നതായും പുരുഷന്മാൎക്കു സഹിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതായും അഭിമന്യുവിനെ പ്രഹരിച്ചതുകൊണ്ട് താൻ സ്നേഹിച്ചിട്ടുള്ളതായും ഉള്ള ശരങ്ങളെക്കൊണ്ടാണ് അൎജ്ജുനനെ ഭൎത്സിച്ചതു്; അല്ലാതെ ദുഷ്ടവാക്കുകളെക്കൊണ്ടല്ല.

ദുൎയ്യോധനൻ—നന്നായി വൃഷസേനാ, നന്നായി-സുന്ദരകാ, പിന്നെ പിന്നെ.

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീട് മൂൎച്ചയുള്ള അമ്പു തറച്ചതിനാലുണ്ടായ വേദനകൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന അൎജ്ജുനൻ സ്തനിതഘോഷത്തെക്കൂടി ജയിക്കുന്നതായ ചണ്ഡഗാണ്ഡീവത്തിന്റെ ചെറുഞാൺശബ്ദത്തെ പുറപ്പെടുവിച്ചു് ദൎശനമാൎഗ്ഗത്തെയും ബാണവൎഷത്താൽ തടഞ്ഞുകൊണ്ട് അഭ്യാസത്തിനനുരൂപമായി വലുതായ ഒരു ആശ്ചൎയ്യകൎമ്മം പ്രവൎത്തിക്കയുണ്ടായി.

ദുൎയ്യോധനൻ—(ശങ്കയോടുകൂടി) പിന്നെപിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—അനന്തരം ശത്രുവിന്റെ ആ മാതിരിയുള്ള യുദ്ധസാമൎത്ഥ്യത്തെക്കണ്ടിട്ട് കുമാരവൃഷസേനനും ആവനാഴിയിൽ നിന്നും ശരങ്ങളെ എടുക്കുന്നതും തൊടുക്കുന്നതും പ്രയോഗിക്കുന്നതും അറിയാത്ത വിധത്തിലുള്ള കരലാഘവത്തോടുകൂടി സവിശേഷമായ യുദ്ധകൎമ്മത്തെ ചെയ്തു.

ദുൎയ്യോധനൻ—പിന്നെപിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം ആ സമയത്തിൽ കുരുരാജപാണ്ഡവന്മാരുടെ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളിലുമുള്ള വീരന്മാർ യുദ്ധവ്യാപാരത്തെ മതിയാക്കി മുഹൂൎത്തനേരം തമ്മിലുള്ള വിരോധത്തെ കുറച്ചവരായിട്ട്, "നല്ലതു്; വൃഷസേനാ, നല്ലതു്."എന്നിങ്ങനെ കോലാഹലശബ്ദമുണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടു നോക്കിനിന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ—(വിസ്മയത്തോടെ) പിന്നെപിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീട് സകല രാജാക്കന്മാരെയും വില്ലാളികളെയും ധിക്കരിക്കത്തക്കവണ്ണം പരാക്രമശാലിയായ പുത്രന്റെ ആ വിധത്തിലുള്ള യുദ്ധപ്രവൃത്തികൊണ്ട് ഹൎഷരോഷകരുണാരസങ്ങൾ തിങ്ങിക്കൂടിയിരിക്കുന്ന സ്വാമി കൎണ്ണന്റെ ശരക്കൂട്ടം ഭീമസേനനിലും, ബാഷ്പത്താൽ കലങ്ങിയിരിക്കുന്ന കണ്ണ് കുമാരവൃഷസേനനിലും നിപതിക്കയുണ്ടായി.

ദുര്യോധനൻ—(ഭയത്തോടുകൂടി) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—പിന്നീട്ട് രണ്ടു സൈന്യങ്ങളും കുമാരനെ പുകഴ്ത്തുന്നതു കേട്ടിട്ട് ദുഷ്ടനായ അജ്ജുനൻ കുതിരകളിലും സാരഥിയിലും രഥവരത്തിലും വില്ലിലും ഞാണിലും രാജചിഹ്നമായ വെങ്കൊറക്കുടയിലും ഒരുമിച്ച് ശരവഷം പൊഴിച്ചു.

ദുര്യോധനൻ—(ഭയത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം, വില്ലുമുറിഞ്ഞു് തേരില്ലാതായിത്തീൎന്ന കുമാരവൃഷസേനൻ വാളുമെടുത്ത് ചുററിത്തിരിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ പുറപ്പെട്ടു.

ദുര്യോധനൻ—(ശങ്കയോടുകൂടി) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം, പുത്രന്റെ തേരു നശിപ്പിച്ചതുകണ്ടു് കോപിച്ച് സ്വാമി കൎണ്ണൻ ഭീമസേനാക്രമത്തെ വകവെയ്ക്കാതെ അജ്ജുനനിൽ ശരങ്ങളേ വർഷിച്ചു. കുമാരനും പരിജനങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നതായ മറെറാരു രഥത്തിൽ കയറി പിന്നെയും അജ്ജുനനോടു യുദ്ധത്തിനാരംഭിച്ചു.

രണ്ടുപേരും—നല്ലതു് വൃഷസേനാ, നല്ലതു്; പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു്, കുമാരൻ ഇങ്ങനെ പറകയും ചെയ്തു:—"എടാ എടാ, അച്ഛനേ അധിക്ഷേപിക്കുന്ന മദ്ധ്യമപാണ്ഡവാ, എന്റെ ശരങ്ങൾ നിന്റെ ശരീരത്തേ ഒഴിച്ച് മറെറാരു ദിക്കിലും നിപതിക്കയില്ല." ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ശരസഹസ്രങ്ങളാൽ പാണ്ഡവശരീരത്തേ മറച്ചിട്ട് അട്ടഹാസംചെയ്തു.

ദുര്യോധനൻ—(വിസ്മയത്തോടെ) ബാലന്റെ പരാക്രമവും മുഗ്ദ്ധസ്വഭാവവും ആശ്ചര്യമായിരിക്കുന്നു; പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീട്ട്, ആ ശരക്കൂട്ടത്തേ കുടഞ്ഞുകളഞ്ഞു് ക്രുദ്ധശരങ്ങൾ തറച്ചതുകൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ള കോപത്തോടെ അജ്ജുനൻ ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന കനകമണിക്കൂട്ടത്തിന്റെ ഝംകാരനാദമുള്ളതായും മേഘങ്ങളുടെ മറവില്ലാത്ത ആകാശംപോലേ നിൎമ്മലമായും മൂച്ചയും കറുപ്പും മിന്നപ്പുമുള്ള അഗ്രത്തോടുകൂടിയതായും പലവിധത്തിലുള്ള രത്നപ്രഭകൊണ്ടു് ഭാസുരമായും ഭയങ്കരമായും ഇരിക്കുന്ന ശക്തി തേരിൽനിന്നെടുത്തു് കുമാരന്റെ നേക്കു പ്രയോഗിച്ചു.

ദുൎയ്യോധനൻ—(വിഷാദത്തോടെ) അഹഹ! പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം, പ്രജ്വലിച്ചു പായുന്ന ശക്തിയെക്കണ്ടിട്ടു് കൎണ്ണന്റെ കയ്യിൽനിന്നു് ശരത്തോടുകൂടിയ വില്ലും മനസ്സിൽനിന്നു് വീരസഹജമായ ഉത്സാഹവും, കണ്ണിൽനിന്നു് ബാഷ്പജലവും വീണുപോയി. ഭീമൻ അട്ടഹാസവും ചെയ്തു. അസാദ്ധ്യം അസാദ്ധ്യം എന്നു് കുരുസൈന്യവും നിലവിളിപ്പാൻ തുടങ്ങി.

ദുൎയ്യോധനൻ—(വ്യസനത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം, കുമാരവൃഷസേനൻ ചെവിവരെ വലിച്ചു നീട്ടി വിട്ട കത്തിയമ്പുകളാൽ വരുന്ന വഴിക്കു തന്നെ ആ ശക്തിയെ ഉരുക്കോടുകൂടി പ്രവഹിച്ച ഗംഗാനദിയെ പരമേശ്വരൻ എന്നപോലെ മൂന്നാക്കിത്തീൎത്തു.

ദുൎയ്യോധനൻ—നല്ലതു വൃഷസേനാ, നല്ലതു്; പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, ആ സമയത്തിൽ മധുരമായി മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന വീരലോകങ്ങളുടെ സാധുവാദംകൊണ്ടു് യുദ്ധത്തിൽ അടിക്കുന്ന തൂൎയ്യഘോഷംകൂടി കേൾക്കാതെയായിത്തീൎന്നു. സിദ്ധചാരണഗണത്താൽ വിമുക്തമായ കുസുമസമൂഹംകൊണ്ടു് യുദ്ധഭൂമിയും മൂടപ്പെട്ടു. സ്വാമി കൎണ്ണൻ ഇങ്ങനെ പറകയും ചെയ്തു:— "അല്ലയോ, വീരവൃകോദരാ, നിന്റെയും എന്റെയും യുദ്ധം തീൎന്നുകഴിഞ്ഞിട്ടില്ല; എന്നാൽ മുഹൂൎത്തനേരം അടങ്ങിയിരിക്കുക. നമുക്കു് വത്സന്റെയും നിന്റെ ഭ്രാതാവിന്റെയും ധനുൎവ്വേദാഭ്യാസചാതുൎയ്യം കാണാം. നിനക്കും ഇതു കാണേണ്ടതാണല്ലോ."

ദുൎയ്യോധനൻ—പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം, ഭീമസേനാംഗരജന്മാർ രണ്ടുപേരും യുദ്ധവ്യാപാരം മതിയാക്കി മുഹൂൎത്തനേരം വിരോധത്തിനു കുറവുവന്നവരെപ്പോലെ പ്രേക്ഷകന്മാരായിത്തീൎന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ—(ആലോചനയോടുകൂടി) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു് ശക്തിയെ ഖണ്ഡിച്ചതുകൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന ഗാണ്ഡീവി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—

"എടാ എടാ, ദുര്യോധനൻ തുടങ്ങിയ–(ഇങ്ങനെ പാതിപറഞ്ഞപ്പോൾ ലജ്ജ നടിക്കുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ—സുന്ദരകാ, പറയൂ; ഇതു് അന്യൻ പറഞ്ഞതല്ലേ?

സുന്ദരകൻ—ദേവൻ കേട്ടാലും; "എടാ എടാ, ദുര്യോധനൻ തുടങ്ങിയ കുരുബലസേനാപതികളേ, അവിനയമാകുന്ന തോണിക്കു് അമരക്കാരനായ കർണ്ണാ, മഹാരഥന്മാരായ നിങ്ങൾ പലരുംകൂടി ഞാൻ കാണാതെയിരിക്കുമ്പോൾ ഏകാകിയായ എന്റെ പുത്രനാകുന്ന അഭിമന്യുവിനെ നിഗ്രഹിച്ചു. ഞാനാകട്ടെ നിങ്ങൾ നോക്കിനിൽക്കുമ്പോൾതന്നെ ഒരു കുമാരവൃഷസേനനെ നിഗ്രഹിക്കുന്നുണ്ടു്. ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു് ഗർവ്വത്തോടുകൂടി ഇടിനാദംപോലെ ഭയങ്കരമായ ചെറുഞാണൊലിചെന്ന ഗാണ്ഡീവത്തെ അർജ്ജുനൻ തലോടി. സ്വാമി കർണ്ണനും കാലപൃഷ്ഠത്തെ സജ്ജമാക്കിത്തീർത്തു.

ദുര്യോധനൻ—(ഹൃദയവികാരത്തെ മറച്ചുകൊണ്ടു്) പിന്നെപിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു് ഭീമന്റെ യുദ്ധാരംഭത്തെ തടഞ്ഞുകൊണ്ടു്, അർജ്ജുനൻ കർണ്ണന്റെയും വൃഷസേനന്റെയും തേരിന്റെമേൽ ഇടവിടാതെ പ്രചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന രണ്ടു ബാണനദികളെ ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്തു. അന്യോന്യം ദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ശിക്ഷാവിശേഷത്തോടുകൂടിയ ആ രണ്ടുപേരും ദുർബ്ബുദ്ധിയായ മദ്ധ്യമപാണ്ഡവനോടു നേരിട്ടു.

ദുര്യോധനൻ—പിന്നെപിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു് അർജ്ജുനൻ വലിയ ശബ്ദത്തോടുകൂടിയ ചെറുഞാണൊലികൊണ്ടു മാത്രം അറിയപ്പെടത്തക്കതായ ശരസമൂഹങ്ങളെ വർഷിച്ചു് ആകാശവും ഭൂമിയും, തേരും കൊടിമരവും, സ്വാമികർണ്ണനും കുമാരനും, സൈന്യങ്ങളും സാരഥിയും, കുതിരകളും ദിക്കുകളും, വീരലോകവും കാണാൻ പാടില്ലാത്തവിധം അതിഭയങ്കരമായ യുദ്ധം ചെയ്തു.

ദുര്യോധനൻ—(വിസ്മയത്തോടെ) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, പിന്നീടു് ഇങ്ങനെ ശരവർഷം കൂടുതലായ സമയം ക്ഷണനേരം പാണ്ഡവസൈന്യം സിംഹ

നാദം ചെയ്തുകൊണ്ടും കൌരവസേനകൾ ആക്രന്ദിച്ചുകൊണ്ടുമിരിക്കുമ്പോൾ—"അയ്യോ! കുമാരവൃഷസേനൻ മരിച്ചുപോയി! അയ്യോ! മരിച്ചുപോയി." എന്നിങ്ങനെ വലുതായ ഒരു കോലാഹലമുണ്ടായി.

ദുര്യോധനൻ—(കണ്ണുനീരു തടഞ്ഞുകൊണ്ട്) പിന്നെ പിന്നെ—

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, അനന്തരം കുതിരകളും സാരഥിയും മരിച്ച്, കൊടിമരവും വെൺകററക്കുടയും ഒടിഞ്ഞുതകന്ന്, മർമ്മഭേദിയായ ഒററശ്ശരംകൊണ്ടുതന്നെ ദേഹം പിളന്ന്, സ്വർഗ്ഗഭ്രഷ്ടനായ ദേവകുമാരനെപ്പോലെ രഥമദ്ധ്യത്തിൽ കിടക്കുന്ന കുമാരനെക്കണ്ട് വളരെ ബദ്ധപ്പെട്ട് ഞാൻ അടുത്തുചെന്നു.

ദുര്യോധനൻ—(കണ്ണുനീരോടുകൂടി) കഷ്ടമേ! കുമാരവൃഷസേനാ! ഇതിലധികം കേൾക്കേണ്ട. ഹാ! വത്സ വൃഷസേനാ! ഹാ! എന്റെ മടിയിൽകിടന്നു കളിച്ചവനേ! ഹാ! ഗദായുദ്ധപ്രിയാ! ഹാ! രാധേയകുലഹീരമേ! ഹാ! പ്രിയദശനാ! ഹാ! ദുശ്ശാസനതുല്യാ! ഹാ! സർവ്വഗുരുവത്സലാ! എന്നോടു ഉത്തരം പറയണമേ.

മതിയൊളിരുചിപൂണ്ടു താരുണിശ്രീ-
പതിയുവതായ് തെളിവാൻ കണ്ണുമേന്തി
മൃതിയിൽ മിഴിമറിഞ്ഞ നിന്മുഖാംബുജം
കൃതിവരനെങ്ങനെ കണ്ണു-നീക്ഷണ ചെയ്യും? ൧൧൮

സൂതൻ—ആയുഷ്മാനായ മഹാരാജാവേ, വളരെ ദുഃഖിക്കരുതേ.

ദുര്യോധനൻ—സൂതാ, പുണ്യവാന്മാരാണ് ദുഃഖഭാക്കുകളായിത്തീരുന്നത്. ഞങ്ങൾക്കാകട്ടെ—

അത്യർത്ഥമായ് പരിഭവാഗ്നി, സുഹൃൽജനത്തെ
പ്രത്യക്ഷമിങ്ങനെ രിപുക്കൾ വധിച്ചിടുമ്പോൾ
മത്യന്തരം ഹ! ഹ!! ഹ!!! ചുട്ടുപൊടിച്ചിടുന്നോ-
രിത്തവ്വിലെന്തു ഹൃദയവ്യഥ? ദുഃഖമെന്തോ? ൧൧൯

(എന്നു മോഹിച്ചുവീഴുന്നു.)

സൂതൻ—മഹാരാജാവു സമാശ്വസിക്കണേ സമാശ്വസിക്കണേ! (എന്ന് മുണ്ടുകൊണ്ടു വീശുന്നു.)

ദുൎയ്യോധനൻ—(മോഹാലസ്യം തീൎന്നിട്ട്) ഭദ്ര സുന്ദരകാ, പിന്നീട്ട് വയസ്യനായ അംഗരാജൻ എന്തു പ്രവൎത്തിച്ചു?

സുന്ദരകൻ—ദേവ, പിന്നീട്ട് അപ്രകാരമുള്ള പുത്രനേ കണ്ടിട്ട് സ്വാമി കൎണ്ണൻ ഒഴുകിവരുന്ന കണ്ണുനീരു തുടച്ചു് അന്യൻ യുദ്ധത്തിനൊരുങ്ങിനിൽക്കുന്നതു വകവെയ്ക്കാതെ അൎജ്ജുനനോടുതന്നെ നേരിട്ടു. പുത്രവധംകൊണ്ടുള്ള ക്രോധത്താൽ ഉദ്ദീപിതമായ പരാക്രമത്തോടുകൂടിയ കൎണ്ണൻ നേരിടുന്നതു കണ്ടു് നകുലൻ സഹദേവൻ പാഞ്ചാലൻ തുടങ്ങിയുള്ളവർ അൎജ്ജുനന്റെ തേരിനു മുമ്പിൽ കടന്നുനിന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ—പിന്നെ പിന്നെ.—

സുന്ദരകൻ—ദേവ, അനന്തരം ശല്യൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—"കുതിരയുംചത്തു് ചാട്ടം തകൎന്നിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ രഥം ഭീമാൎജ്ജുനന്മാരോടു നേരിടുന്നതിനു മതിയാകുന്നതല്ല." ഇങ്ങനെ തേരുതിരിച്ചു് സ്വാമിയെ രഥത്തിൽനിന്നിറക്കി പലവിധത്തിൽ പറഞ്ഞാശ്വസിപ്പിച്ചു. പിന്നീട്ട് സ്വാമി അധികനേരം വിചാരിച്ചു് പരിജനങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്ന മറെറാരു രഥത്തെ കണ്ടിട്ട് ദീൎഘശ്വാസം ചെയ്തുകൊണ്ടു് എന്നെ നോക്കി, "സുന്ദരകാ, ഇവിടെ വരൂ." എന്നുപറഞ്ഞു. അനന്തരം ഞാൻ സ്വാമിയുടെ അടുത്തുചെന്നു. ഉടനെ തലയിൽനിന്നു് പട്ടുവലിച്ചുകീറിയെടുത്തു് ദേഹത്തിൽനിന്നും ഒലിക്കുന്ന ചോരത്തുള്ളികളിൽ ശരത്തിന്റെ മുന മുക്കി എഴുതി സ്വാമിക്കു് ഒരു സന്ദേശം തന്നയച്ചിട്ടുണ്ടു്. (എന്നു് എഴുത്തുകൊടുക്കുന്നു.)

(ദുൎയ്യോധനൻവാങ്ങി ഇങ്ങനെ വായിക്കുന്നു

"നല്ലതുവരട്ടെ. മഹാരാജാവു ദുൎയ്യോധനനോടു് യുദ്ധഭൂമിയിൽനിന്നും കൎണ്ണൻ കണ്ഠത്തിൽ ഗാഢമായി ആലിംഗനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് ഇതു് അവസാനമായി ബോധിപ്പിക്കുന്നു:—

വില്ലാളിപ്രഭുവാണിവൻ; പടയിലീ-
വീരാഗ്ര്യനോടേല്ക്കുവോ-
രില്ലാ; മത്സഹജാധികപ്രിയനിവൻ
തോല്പിക്കുമപ്പാൎത്ഥരേ;
എല്ലായ്പ്പോഴുമിവണ്ണ-മാദൃതനഹോ!
ദുശ്ശാസനാരിക്കുചോ-

ത്തില്ലാ ഞാൻ മൂതി, ശക്തിയോ പകരമായ്
കാണിക്ക നീ ബാഷ്പമേ? ൧൬

ദുൎയ്യോധനൻ—സ്നേഹിതനായ കൎണ്ണാ, നീ എന്താണ് ഭ്രാതൃശതവധംകൊണ്ടു് ദുഃഖിതനായ എന്നെ അപാരമായ വാക്ശല്യംകൊണ്ടു പീഡിപ്പിക്കുന്നതു്? ഭദ്ര സുന്ദരകാ, പിന്നീടിപ്പോൾ അംഗരാജൻ എന്തു പ്രവൎത്തിക്കാനാണു പോകുന്നതു്?

സുന്ദരകൻ—ദേവാ, ഇപ്പോഴും ആരംഭത്തെ ചോദിക്കയാണോ? ശരീരാവരണത്തെ നീക്കിക്കളഞ്ഞു് താനും മരിക്കുമെന്നുതന്നെ തീൎച്ചപ്പെടുത്തി പിന്നെയും പാൎത്ഥനോടുകൂടി യുദ്ധത്തെ മാൎഗ്ഗണംചെയ്യുന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ആസനത്തിൽനിന്നും എഴുന്നേറ്റ്) സൂതാ, തേരു കൊണ്ടുവരൂ. സുന്ദരകാ, നീയും വേഗത്തിൽ പോയി ഞാൻ പറഞ്ഞതായിട്ട് വയസ്യനായ കൎണ്ണനെ ധരിപ്പിക്കുക:—"അതിസാഹസം പ്രവൎത്തിക്കരുതു്; ഞങ്ങൾ രണ്ടാളുടേയും ഈ സങ്കല്പം ഒന്നുതന്നെയാകുന്നു. അങ്ങൊരുത്തൻ തന്നെയല്ല ജീവിതപരിത്യാഗത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്നതു്; എന്തെന്നാൽ—

അപ്പാൎത്ഥക്കന്തമേകി, തിലസലിലമുടൻ
ബാന്ധവന്മാൎക്കുചേൎത്തി,-
ട്ടൊപ്പം ശേഷിച്ച തന്മന്ത്രികളുമരികളും
ചേൎന്നു ബാഷ്പങ്ങൾതൂകി
കെല്ലോടന്യോന്യമാലിംഗനമിനിയുമടി-
ക്കാത്തതായ്ച്ചെല്ലുഗാഢം
ക്ഷിപ്രം നമ്മൾക്കു താപാഹതമന തെളിവോ-
ടൊത്തു താനേ ത്യജിക്കാം. ൧൭

അല്ലെങ്കിൽ, വ്യസനത്തെക്കുറിച്ചു ഞാനൊന്നും സന്ദേശിക്കേണ്ടതില്ല.

ദുശ്ശാസനൻ സഹജനല്ലിതെനിക്കുമാത്രം;-
മങ്ങേയ്ക്കുതന്നെ വൃഷസേനനുമല്ല പുത്രൻ;
വിജ്ഞൻഭവാനൊടിവനെന്തിനിതോതിടുന്നു?
വേണ്ടുന്നതെന്നോടു ഭവാൻ പറയേണ്ടതല്ലേ? ൧൮

സുന്ദരകൻ—അവിടത്തെ കല്പനപോലെ. (എന്നുപോയി.)

ദുൎയ്യോധനൻ—വേഗത്തിൽ തേരുകൊണ്ടുവരൂ.

സൂതൻ—(ചെവികൊടുത്തിട്ടു്) ദേവാ, കുതിരകളുടെ ശബ്ദത്തോടുകൂടിയ ചാടിന്റെ നാദം കേൾക്കുന്നുവല്ലോ; അതിനാൽ; പരിജനങ്ങൾ തേരു കൊണ്ടുവരികയാണെന്നു ഞാൻ തീർച്ചയായി ഊഹിക്കുന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ—സൂതാ, നീ പോയി തിരക്കിക്കൊണ്ടുവരൂ.

സൂതൻ—കല്പനപോലെ. (എന്നുപോയിട്ടു് പിന്നെയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ദുൎയ്യോധനൻ—(നോക്കീട്ടു്) നീ എന്താണു് തേരിൽകയറാതെ ഇരിക്കുന്നതു്?

സൂതൻ—ഇതുകൊണ്ടുതന്നെ; താതനും അമ്മയും സഞ്ജയൻ തെളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന തേരിൽകയറി അവിടത്തെ അടുക്കലേയ്ക്കു വരുന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ—എന്തു്! അച്ഛനമ്മമാരും വരുന്നോ! കഷ്ടം! ദൈവം കഠിനമായ ബീഭത്സപ്രവൃത്തി ചെയ്തിരിക്കുന്നു. സൂതാ, നീ പോയി വേഗത്തിൽ തേരു കൊണ്ടുവരിക; ഞാനും അച്ഛനേകാണാതെ ഒളിച്ചുനില്ക്കാം.

സൂതൻ—ദേവാ, ബന്ധുവായിട്ടു് അങ്ങുമാത്രം ശേഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഇവരേ എന്തുകൊണ്ടാണു് അവിടന്നു സമാശ്വസിപ്പിക്കാത്തതു്?

ദുൎയ്യോധനൻ—സൂതാ, ഭാഗ്യംകെട്ടവനായ ഞാൻ എങ്ങനെയാണു് സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നതു്? നോക്കുക:—

ഞാനും ദുശ്ശാസനനമധ്യമാ താതമാതാക്കളേക്ക-
ണ്ടാനന്ദിപ്പിച്ചടിപണിയവേ മൂൎദ്ധ്നി ചുംബിച്ചിതല്ലോ;
താനേററിട്ടപ്പടയിലരി യബ്ജാലരനേക്കൊന്നു ഞാന-
സ്ഥാനേ ചെന്നിട്ടവരൊടിനിയെന്തോതിടും വീതലജ്ജൻ

ഫലൻ

അങ്ങനെയാണെങ്കിലും ഗുരുക്കന്മാരേ നിശ്ചയമായി വന്ദിക്കണം.

(എന്നു് രണ്ടുപേരും പോയി.)

നാലാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

അഞ്ചാമങ്കം.

(അനന്തരം രഥത്തിൽകയറി ഗാന്ധാരിയും സഞ്ജയനും ധൃതരാഷ്ട്രനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സ സഞ്ജയാ, പറയുക പറയുക. ഏതു ദിക്കിലാണ് കുരുകുലമാകുന്ന കാനനത്തിൽ ഒററയായി ശേഷിച്ചിരിക്കുന്ന തളിരാകുന്ന എന്റെ വത്സൻ ദുര്യോധനൻ നിൽക്കുന്നതു്? ഇപ്പോൾ അയാൾ ജീവിക്കുന്നോ ഇല്ലയോ?

ഗാന്ധാരി—പുത്രാ, വാസ്തവമായിട്ട് എന്റെ വത്സൻ ജീവിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഏതു ദിക്കിലുണ്ടെന്നു പറയുക.

സഞ്ജയൻ—ഇതാ മഹാരാജാവ് തനിച്ചുതന്നേ ന്യഗ്രോധവൃക്ഷത്തിന്റെ തണലിലിരിക്കുന്നു.

ഗാന്ധാരി—(കരുണയോടുകൂടി) പുത്രാ, തനിച്ചെന്നു നീ പറയുന്നതല്ലോ; ഇപ്പോൾ നൂറു സഹോദരന്മാരും ഇയാളുടെ സമീപത്തിലില്ലയോ?

സഞ്ജയൻ—താതാ, അമ്മേ, തേരിൽനിന്നു പതുക്കെ ഇറങ്ങുക;

(രണ്ടുപേരും ഇറങ്ങുന്നതായി നടിക്കുന്നു.)

(അനന്തരം ലജ്ജയോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന ദുര്യോധനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സഞ്ജയൻ—(അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) മഹാരാജാവ് ജയിക്കണം. ഇതാ അച്ഛൻ അമ്മയോടുകൂടി വന്നിരിക്കുന്നു; മഹാരാജാവു കാണുന്നില്ലയോ?

(ദുര്യോധനൻ വല്ലായ്മ നടിക്കുന്നു.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—

നേരേ കങ്കമുഖങ്ങളാൽ സകവചം
    മോചിച്ചു, ശല്യങ്ങളെ
ദൂരത്തള്ളി വളന്ന തന്മുറിവുമായ്,
    കർണ്ണാശ്രയത്തോടു താൻ
സ്വൈരം നിർജ്ജിതരായ് സമാശ്വസിതരാം
    ഭൂപാലരെപ്പാത്തുടൻ
പാരം വേദന സഹ്യയെന്നു സുത, ഞാൻ
    നിന്നോടു ചൊന്നീലയോ? ൧൨൦

(ധൃതരാഷ്ട്രനും ഗാന്ധാരിയും സ്പർശിച്ചുകൊണ്ടു്
അടുത്തുചെന്നു് ആലിംഗനം ചെയ്യുന്നു.)

ഗാന്ധാരി—വലുതായ പ്രഹാരമേററതുകൊണ്ടുള്ള വേദനയാൽ ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്ന നിനക്കു് ഞങ്ങൾ അടുത്തുവന്നിട്ടും വാക്കു പുറപ്പെടുന്നില്ലയോ?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സ ദുര്യോധനാ മുമ്പിലുണ്ടാകാത്തവിധം ഇപ്പോൾ എന്റെ അടുക്കൽകൂടി സംസാരിക്കാതെയിരിക്കുന്നതെന്താണു്?

ഗാന്ധാരി—വത്സാ, നീയും ഞങ്ങളോടു സംസാരിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ—എന്നാൽ ഇപ്പോൾ വത്സനാകുന്ന ദുശ്ശാസനനോ, ദുർമ്മർഷണനോ മററു വല്ലവരുമോ സംസാരിക്കുമോ? (എന്നു കരയുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ—

അനുജരുടെ വിനാശം ദുസ്സഹം ചെയ്തു ഞാനി-
ജ്ജനകജനനിമാൎക്കുള്ളത്തലിൻ ഹേതുവായേൻ;
അനഘഭരതവംശംതന്നിൽ വല്ലാതെതീൎന്നി-
ടിന സുതമൃതികൃത്താം ഞാൻ ഭവത്സൂനുവാമോ? ൧൨൧

ഗാന്ധാരി—മകനേ, വിലപിക്കരുതേ! കണ്ണു കാണാൻ വയ്യാത്ത ഈ രണ്ടുപേൎക്കും നീ ഒരുത്തനെങ്കിലും മാൎഗ്ഗദൎശിയായിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതിനാൽ നീ വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിക്കുക. എനിക്കു് രാജ്യംകൊണ്ടും ജയംകൊണ്ടും എന്തുവേണം?

ദുര്യോധനൻ—

ചൊന്മേ പാൎത്ഥാലതികൃപണമീ-
വാക്കു യോജിച്ചിട്ടുന്നി-
ല്ലമ്മേ, സൂക്ഷത്രിയതയെവിടെ
ത്തുച്ഛമീദൈന്യമെങ്ങോ?
വന്മോഹത്താൽ സുതശതവിനാ-
ശത്തെയോൎക്കാതെ നീയി-
ദ്ദുൎമ്മാത്സൎയ്യംതടവുമിവനേ-
ക്കാത്തിടാനോൎത്തിടുന്നോ? ൧൨൨

നിശ്ചയമായിട്ടു് ഇതു പുത്രശോകത്തിന്റെ വിചേഷ്ടിതമാണു്.

സഞ്ജയൻ—മഹാരാജാവേ, കുടം കിണററിൽ വീണാൽ കയറുകൂടി ഇടരുതു് എന്നുള്ള ലോകവാദം അസത്യമാകുമോ?

ദുൎയ്യോധനൻ—ഇതത്ര യോജിക്കുന്നതല്ല; ഉപകരിക്കുന്നതായിട്ടുള്ളതു് ഇല്ലാത്തപക്ഷം ഉപകരണംകൊണ്ടു് എന്തു ഫലമാണുള്ളതു്? (എന്നു കരയുന്നു.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—(ദുൎയ്യോധനനെ ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ടു്) മകനേ, സമാശ്വസിക്കുക. എന്നെയും അതിദീനയായ ഈ മാതാവിനേയും സമാശ്വസിപ്പിക്കയും ചെയ്യുക.

ദുൎയ്യോധനൻ—താതാ, നിങ്ങൾക്കിപ്പോൾ സമാശ്വാസം ലഭിക്കാൻ പ്രയാസമാണു്; പിന്നെയോ—

ഇക്കാലമെന്നാൽ ഹതപുത്രയാകു-
മക്കുന്തിയോടൊത്തിഹ നിങ്ങൾ നന്നായ്
ദുഃഖത്തിലും തൃപ്തികലൎന്നു പുത്ര-
വൎഗ്ഗത്തെയോൎത്തശ്രുപൊഴിച്ചുകൊൾക. ൧൨൩

ഗാന്ധാരി—പുത്രാ, നിന്നേ ഒരുത്തനേക്കുറിച്ചെങ്കിലും അനുശോചിക്കാതെയിരിക്കാമെന്നുള്ളതുതന്നേ ഇപ്പോൾ ധാരാളം മതിയാകുന്നു. അതിനാൽ മകനേ, നീ പ്രസാദിക്കണം. ഇതാ ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു. യുദ്ധവ്യാപാരത്തിൽ നിന്നു് നീ നിവൎത്തിക്കണം. അച്ഛന്റെ വാക്കിനേ നിസ്സാരമാക്കരുതു്.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—മകനേ, നിന്റെ അമ്മയുടേയും, സകലബന്ധുക്കളും നശിച്ചിരിക്കുന്ന എന്റേയും വാക്കിനേ നീ അനുസരിക്കണം. നോക്കുക:—

ആരേച്ചിന്തിച്ചുറച്ചാനരിജയ,മടരിൽ
 ചത്തിതദ്രോണഭീഷ്മ-
ന്മാരും; കണ്ണന്റെ മുന്നിൽ തനയനെ നിഹനി-
 ച്ചുജ്ജ്വനൻ പാരിനെല്ലാം
പാരം ഭീചേൎത്തു; മൽബാലകരിപുവിനു നീ
 ബാക്കി വേലാരപ്രതിജ്ഞാ-
ന്ന്യോൎത്തുമ്പോളേളുകൊണ്ടും മതിമതി രണ-
 മീയന്ധരേ ക്കാക്കണേ നീ. ൧൨൪

ദുൎയ്യോധനൻ—യുദ്ധത്തിൽ നിന്നു തിരിച്ചുപോന്നിട്ടു് ഞാനെന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതു്?

ഗാന്ധാരി—നിന്റെ അച്ഛനും വിദുരനും പറയുന്നതു കേൾക്കണം.

സഞ്ജയൻ—ദേവാ, അങ്ങനെയാണ് വേണ്ടതു്.

ദുര്യോധനൻ—സഞ്ജയാ, ഇപ്പോഴും ഉപദേശിക്കേണ്ടതുണ്ടോ?

സഞ്ജയൻ—ദേവാ, എത്രകാലംവരെ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നോ അതുവരെ ജയേച്ഛുക്കൾ അറിവുള്ളവരുടെ ഉപദേശത്തിനു് അർഹരാണു്.

ദുര്യോധനൻ—(ക്രോധത്തോടുകൂടെ) ആകട്ടേ, അറിവുള്ളവനായ ഭവാനിൽ നിന്നുതന്നേ ഞങ്ങളേക്കുറിച്ചു് അനുകൂലമല്ലാത്ത ഉപദേശത്തേ കേൾക്കാം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—മകനേ, യുക്തവാദിയായ സഞ്ജയനിൽ നീ എന്തിനാണു് കോപിക്കുന്നതു്? നീ അടങ്ങിയിരിക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻതന്നേ വേണ്ടതു പറയാം; കേൾക്കുക.

ദുര്യോധനൻ—അച്ഛൻ പറയണം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—എന്തിനു വിസ്തരിക്കുന്നു? അങ്ങു് ഇനിയെങ്കിലും അഭിപ്രായംപോലുള്ളതിനേ കൊടുത്തു് യുധിഷ്ഠിരനുമായി സന്ധിചെയ്യണം.

ദുര്യോധനൻ—താതാ, പുത്രവാത്സല്യപാരവശ്യത്താൽ അമ്മയും, വിവരമില്ലായ്കയാൽ സഞ്ജയനും ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടേ. അങ്ങേയ്ക്കുംകൂടി ഇങ്ങനെ വ്യാമോഹം വന്നുപോയല്ലോ; അല്ലെങ്കിൽ പുത്രനാശത്താലുണ്ടാകുന്ന ഹൃദയജ്വരം വലുതാണല്ലോ. അതുമല്ല; താതാ, തെറ്റുകൂടാതേ നൂറനുജന്മാരോടു കൂടിയിരുന്ന ഞാൻ അന്നു് വാസുദേവൻ വന്നു സന്ധിയാലോചന ചെയ്യപ്പോൾ അതിനേ വകവെച്ചില്ല. ഇപ്പോഴാകട്ടേ, പിതാമഹന്റേയും, ആചാര്യന്റേയും, അനുജന്മാരുടേയും മരണത്തേക്കണ്ടതുകൊണ്ടു് തന്റെ ശരീരത്തേമാത്രം സ്നേഹിച്ചു് ദുര്യോധനൻ, യോഗ്യപുരുഷന്മാർക്കു ലജ്ജാകരവും അസുഖപര്യവസാനവുമായ, പാണ്ഡവന്മാരുമായിട്ടുള്ള സന്ധി എങ്ങനെചെയ്യും? അതുമല്ല; അല്ലയോ, നയവേദിയായ സഞ്ജയാ,—

കുറവേറെററു മന്നരാണു ഭേരി-
ട്ടരിവൃന്ദത്തൊടു സന്ധി ചെയ്‌വതോർത്താൽ;
പാരമെൻ സഹജൻ മരിക്കവേ സാ-
വരജന്മാരിഹ പാർത്ഥർ വാഴുകെന്നോ? ൧൦.൨

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—ഇത്രയൊക്കെയായി എങ്കിലും ഞാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചാൽ യുധിഷ്ഠിരൻ പിന്നെയൊന്നും ചെയ്കയില്ലെന്നില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല; നാം ഉപദ്രവിച്ചതൊന്നും അദ്ദേഹം വിചാരിക്കയുമില്ല.

ദുര്യോധനൻ—എന്തുകൊണ്ടു്?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—മകനേ, യുധിഷ്ഠിരന്റെ പ്രതിജ്ഞ കേൾക്കുക:—"ഒരനുജനെങ്കിലും മരിച്ചാൽ ഞാൻ പിന്നെ ജീവിച്ചിരിക്കയില്ല." യുദ്ധത്തിനു് പല കപടങ്ങളുമുള്ളതിനാൽ അനുജന്മാരെ ഭയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന അദ്ദേഹം എപ്പോൾ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നോ അപ്പോൾ തന്നേ സന്ധിക്കൊരുക്കമായിരിക്കും.

സഞ്ജയൻ—അതങ്ങനേയാണു്.

ഗാന്ധാരി—മകനേ, യുക്തിയുക്തമായ അച്ഛന്റെ വാക്കിനേ നീ അനുസരിക്കണേ.

ദുര്യോധനൻ—അച്ഛാ, അമ്മേ, സഞ്ജയാ,—

ഭ്രാതാവേകൻ മരിച്ചീടിലുമുടൽവെടിയാൻ
ധർമ്മജൻ തീർച്ചചെയ്താൻ;
പ്രേതത്വം സോദരന്മാർ ശതവുമണയവേ
ദേഹബന്ധേച്ഛുവോ ഞാൻ?
ഭീതിട്ടീടാതെ ദുശ്ശാസനരുധിരമശി-
ച്ചുള്ള ഭീമന്റെ ദേഹം
ഹാ! തല്ലെങ്ങും പൊഴിക്കാതെയുമിവനധുനാ
ചെന്നു സന്ധിക്കുമെന്നോ? ഫ വ ന്ന

ഗാന്ധാരി—ഹാ! പുത്രദുശ്ശാസനാ, ഹാ! എന്റെ ഉത്സംഗത്തിൽ കിടന്നു വിഹരിച്ചവനേ, ഹാ! യുവരാജാ, ലോകത്തിൽ, ഒരുത്തനും ഈ മാതിരി ആപത്തു് കേട്ടിട്ടുകൂടിയില്ല. കഷ്ടം! നൂറു വീരന്മാരേ പ്രസവിച്ച ഭാഗ്യംകെട്ട ഗാന്ധാരി നൂറു ദുഃഖത്തേയാണു് ജനിപ്പിച്ചതു്; അല്ലാതേ നൂറു പുത്രന്മാരേയല്ല.

(എല്ലാവരും കരയുന്നു.)

സഞ്ജയൻ—(കണ്ണുനീരു തുടച്ചു കളഞ്ഞിട്ടു്) താതാ, അമ്മേ, നിങ്ങൾ മഹാരാജാവിനേ പ്രതിബോധിപ്പിക്കാനായിട്ടാണല്ലോ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു്; അതിനാൽ ആത്മാവിനേത്തന്നെയും അടക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സ ദുര്യോധനാ, ഈ വിധത്തിൽ ഭാഗ്യങ്ങൾ മറിഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ നീയും ശത്രുക്കളിൽ സഹജമായ അഭിമാനത്തെ ഉപേക്ഷിക്കാതെയിരുന്നാൽ നീയൊരുവൻെറമാത്രം ജീവിതത്തെ ആശ്രയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന തപസ്വിനിയായ ഈ ഗാന്ധാരിയും ഞാനും ആരെയാണ് ശരണം പ്രാപിക്കേണ്ടതു്?

ദുര്യോധനൻ—ഈ അവസരത്തിൽ എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നു കേൾക്കുക:—

സർവം സാധിച്ചു, സൌഖ്യവ്രജവുമനുഭവി-
ച്ചസ്തശത്രുക്കളായി,-
ട്ടുർവീനാഥേന്ദ്രരെല്ലാമടിയിൽ മുടിപതി-
പ്പിച്ചു കുപ്പീടുവോരായ്,
ഗർവത്തോടാശു നേരിട്ടിടുമരികളെയും
കൊന്നൊരങ്ങേസ്സുതന്മാർ
സർവന്മാരും തുലഞ്ഞു; സഗരനുകിടയായ്
വാഴ്ക മാതാവുമായി. ൧൨൧

അല്ലെങ്കിൽ ഈ അധിപതി ക്ഷാത്രധർമ്മത്തെ ഉല്ലംഘിച്ചതായി വരും,

(അണിയറയിൽ വലുതായ കോലാഹലം)

ഗാന്ധാരി—(കേട്ടു് ഭയത്തോടുകൂടെ) മകനേ, എവിടെനിന്നാണ് ഹാഹാകാരത്തോടുകൂടിയ തൂര്യശബ്ദം കേൾക്കുന്നതു്?

സഞ്ജയൻ—അമ്മേ, ഈ ഭൂമി ഈ മാതിരിയുള്ള മഹാനിനാദങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഭീരുജനങ്ങൾക്ക് ഭയത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതാണ്.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സസഞ്ജയാ, പോയി അറിയുക. ഈ ഹാഹാരവം വളരെ ഭയങ്കരമായും മഹത്തായും ഇരിക്കുന്നല്ലോ; ഇതിനു തക്കതായ കാരണമുണ്ടായിരിക്കണം.

ദുര്യോധനൻ—അച്ഛാ, പ്രസാദിക്കണേ! ഞങ്ങൾക്കു ദൈവം വിപരീതമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. ഇനിയും വേറെയൊരത്യാപത്തു കേൾക്കുന്നതിനു മുമ്പിൽതന്നെ എന്നെ യുദ്ധത്തിലേയ്ക്കു് പുറപ്പെടുന്നതിന് അനുവദിക്കണം.

ഗാന്ധാരി—മകനേ, മുഹൂർത്തനേരമെങ്കിലും മന്ദഭാഗ്യയായ എന്നെ സമാശ്വസിപ്പിക്കണേ.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—പുത്രാ, നീ യുദ്ധത്തിനായി തീർച്ചപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഗൂഢമായി ശത്രുക്കളെ നശിപ്പിക്കാനുള്ള ഉപായം ആലോചിക്കുക.

ദുര്യോധനൻ—

നേരേവെച്ചു സ്വഹസ്തപാലാതമെങ്ങും
ശത്രുക്കളെക്കൊല്ലുവാൻ
പോരേ മദ്രപ-മുഖ്യധാരികൾവിധം
കാപട്യമെന്തിനുമേ?

ഗാന്ധാരി—പുത്രാ, നീ തനിച്ചേ ഉള്ളല്ലോ; ആരാണ് നിന്നെ സഹായിക്കുക?

ദുര്യോധനൻ—

വീരൻ ഞാനൊരുവൻ, തവാത്മജവിപ-
ദ്ഭ്രാതാവു; ശത്രുക്കൾനി-
സ്സാരന്മാർ; ലഘുദൈവമെന്തിന;—ധുനാ,
നിഷ്പാർത്ഥമിപ്പാർത്തലം. ഫവൃ

(അണിയറയിൽ കളകള ശബ്ദത്തിന്റെശേഷം,)

അല്ലയോ, യോധന്മാരേ, ഈ വലുതായ സങ്കടം നേരിട്ടതിനെ നിങ്ങൾ കൌരവേശ്വരനെ ധരിപ്പിക്കണം. അപ്രിയം പറയുന്നതിൽ മടിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല. എന്തെന്നാൽ ഇനിയും കാലത്തിനനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിക്കണമല്ലോ; എങ്ങനെ എന്നാൽ,—

വെടിഞ്ഞു കടിഞാണു,—മത്തനവി-
ലജ്ജുനാസ്ത്രങ്ങളേ-
റ്റുടൻ തനിയെ വാജിതൻ ഗതിപെ-
ട്ടും വെറും തേരുമായ്,
പടന്നമിഴിനീരിനാൽ സ്ഫുടമു-
രച്ചു കർണ്ണാത്യയം,
പടക്കുടിയിലേയ്ക്കിതാ ബത! വ-
രുന്നു മദ്രാധിപൻ. ഫവൻ

ദുര്യോധനൻ—(കേട്ടിട്ട് ശങ്കയോടുകൂടെ) എന്ത്! ആരാ

ണിങ്ങനെ അസ്പഷ്ടമായി ഇടിത്തീ വീഴുന്നതുപോലെ കഠോരമായിട്ടുള്ള വാക്യത്തെ ഉൽഘോഷിച്ചതു്? ആരവിടെ?

(പ്രവേശിച്ചു സംഭ്രമത്തോടുകൂടി.)

സൂതൻ—കഷ്ടമേ! ഞങ്ങൾ ഹതന്മാരാകുന്നു.—(എന്നു താനേ വീഴുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ—എന്തെടാ, പറയൂ.

ധൃതരാഷ്ട്രസഞ്ജയന്മാർ—പറയണം പറയണം.

സൂതൻ—ആയുഷ്മൻ, വേറിട്ടെന്താണു്!

മനോരഥത്തിൻപടി ശൂന്യമായ
മനസ്വികർണ്ണന്റെ രഥത്തിലേറി
തനിച്ചുണർത്തീടിന ശല്യനിപ്പോൾ
ജനത്തിലും ശല്യമിയറ്റിയേറ്റം. ൧൩൦

ദുര്യോധനൻ—അയ്യോ! സ്നേഹിതനായ കർണ്ണാ, (എന്നു മൂർച്ഛിച്ചു വീഴുന്നു.)

ഗാന്ധാരി—മകനേ സമാശ്വസിക്കു് സമാശ്വസിക്കു്.

സഞ്ജയൻ—ദേവൻ സമാശ്വസിക്കണം സമാശ്വസിക്കണം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—കഷ്ടം! കഷ്ടം!!

വീരൻ ഭീഷ്മൻ ദ്രോണനും ചത്തവാറി-
ങ്ങാരോ നമ്മൾക്കാശ്രയസ്ഥാനമായോൻ,
ശൂരൻ മൽപുത്രനുമേറ്റം സുഹൃത്താ-
മാരാധേയൻകൂടിയാഹാ! മരിച്ചോ! ൧൩൧

വത്സാ, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക. അല്ലയോ, ഹതവിധേ,—

സുതശതമൃതിദുഃഖം, കർണ്ണകാണായ്കു, യീമ-
ട്ടതികഠിനമിയന്നപ്പത്നിയോടൊത്തൊരീഞാൻ,
ഹതസകലസുഹൃത്താമിബ്ഭുജംഗദ്ധ്വജൻതൻ
ഹിതതനുവിലുമാശിക്കേണ്ടയെന്നാക്കിയല്ലോ. ൧൩൨

മകനേ സുയോധനാ, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക. വ്യസനിച്ചിരിക്കുന്ന അമ്മയേയും സമാശ്വസിപ്പിക്കുക.

ദുര്യോധനൻ—(ബോധം പ്രാപിച്ചു്)

അയി കണ്ണ, കണ്ണസുഖമേകിടുന്നവാ-
ങ്മയമുഗ്ദ്ധമാദ്ധ്വീ ചെവിയിൽ പൊഴിക്കനീ
പിഴചെററുമററ ചിരമിത്രമെന്നെയും
വൃഷസേനവത്സല, വെടിഞ്ഞുപോകയോ? ൧൩൩

(പിന്നെയും മൂർച്ഛിക്കുന്നു)

(എല്ലാവരും സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ—

ഗുണജലധി മദീയജീവനേക്കാൾ
പ്രണയമിയന്നൊരു കണ്ണനും മരിക്കേ
ഖലുണ ജനക,വിമൂർച്ഛതന്നിലും വ-
ന്നണയുമെനിക്കു സമാശ്വസിക്കിലെന്താം? ൧൩൪

അത്രയുമല്ല;—

ഹാ! ദുഃഖത്തിനു ഹേതുവാകില്ല,-മരാ-
തിക്ലിഷ്ടനെൻ വത്സനാ-
മാത്മസ്ഥാസന,നാസ്സുഖാക്ക-ളിവരിൽ
താപം വഹിപ്പില്ലഞാൻ;
ഖേദം എത്തിലുദിക്കുമാറു കഠനം
കർണ്ണനുമാരേകിയോ,
വാദം വിട്ടവനുള്ള വംശവുമുടൻ
ഭസ്മീകരിച്ചീടുവൻ. ൧൩൫

ഗാന്ധാരി—മകനേ, ക്ഷണനേരം ബാഷ്പമോചനം കുറയ്ക്കണേ.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സാ, അല്പനേരം അശ്രുക്കളെ അടക്കുക.

ദുര്യോധനൻ—

എന്നേക്കുറിച്ചു തനുത്ര വെടിഞ്ഞ വീരൻ
തന്നേത്തടുപ്പതിനൊരുത്തരുമെത്തിയില്ല;
ഇന്നേരമായവനെയോർത്തു വിഷണ്ണനെന്നിൽ
വന്നേറുമക്ഷിസലിലം തടയുന്നതെന്തേ? ൧൩൬

സൂതാ, ഒരിക്കലും സംഭവിക്കാൻ പാടില്ലാത്തതായും ഞങ്ങളുടേ വംശത്തിനു നാശകരമായുമുള്ള ഈ കൃത്യം ചെയ്തതാരാണ്?

സൂതൻ—ആയുഷ്മൻ, ഇങ്ങനെയാണ് ജനങ്ങൾ പറയുന്നതു്:—

“കുരുവരരുനാനാന്തകന-
ഗ്രുരുബലവാനജ്ജുനൻ, ശരൌഘത്താൽ
വീരുതൊട്ട കർണ്ണനെയരുത്ത-
രുരുളിലയിൽ താണിരിക്കെ നിഹനിച്ചു.” ൧൩൭

ദുര്യ്യോധനൻ—

കർണ്ണമുഖേന്ദുസ്മൃതിയാൽ
തിണ്ണന്നിളകുന്ന ശോകവാരിധിയെ
ചണ്ഡൻ ബാഡവശിഖിപോൽ-
ത്തൂർണ്ണം മൽക്രോധവഹ്നി തടയുന്നു. ൧൩൮

അച്ഛാ, അമ്മേ, നിങ്ങൾ പ്രസാദിക്കണേ.

സങ്കടഭവമാം ദുസ്സഹ-
വൻകനലെങ്കൽ പ്പടൎന്നു കത്തുന്നു;
ശങ്ക കലൎത്തും രണമിതു
വൻകടനം തന്നിൽ നന്നിതെന്മട്ടും. ൧൩൯

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—(ദുര്യ്യോധനനേ ആലിംഗനം ചെയ്തു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്)

ഉണ്ടായിട്ടും തനയ, ജയമീ-
സ്സാഹസംകൊണ്ടു; പക്ഷേ
രണ്ടായ്പൊട്ടുന്നിതു മമ മനം
ഭീമനേപ്പാൎത്തിടുമ്പോൾ;
കൊണ്ടാട്ടമ്മാറനികൃതി പരം
മാനി നിൻ ചേഷ്ടിതം, ഹൃൽ-
ത്തണ്ടാട്ടും വൻചതിയരടരിൽ
പാൎത്ഥ,—നിഞ്ഞാൻ ഹതാശൻ. ൧൪൦

ഗാന്ധാരി—മകനേ, നൂറു പുത്രന്മാരേയും കൊന്നിരിക്കുന്ന ആ ഭീമനോടായിട്ടുതന്നെയാണോ നീ യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെടുന്നതു്?

ദുര്യ്യോധനൻ—ഭീമൻ അവിടെ നിൽക്കട്ടെ;—

എൻമനസ്സിനു വരിഷ്ഠതുഷ്ടിയരുളട്ടു-
വോ;-നടഹിനൊക്കെയും

നന്മനോജ്ഞനവചന്ദനം; വിമലചന്ദ്ര
മസ്സു മിഴികൾക്കമേ;
അംബ, നിൻതനയനച്ഛനുള്ള നയശിഷ്യ-
മൌലിമണി കർണ്ണനാ-
മമ്മഹാനെ നിഹനിച്ചൊരാക്ഷലനിലെൻ ശ-
രങ്ങൾ നിപതിച്ചിടും. ൬൰൬

സൂതാ, ഇനിയും താമസിക്കാൻ പാടില്ല. എൻെറ തേരു സജ്ജമാക്കിക്കൊണ്ടു വരൂ. പാണ്ഡവന്മാരേ ഭയമുള്ള പക്ഷം നീ അവിടെ നിന്നോ; ഗദമാത്രം എടുത്തുകൊണ്ടു യുദ്ധഭൂമിയിലേയ്ക്കു ഞാൻ പോകുന്നു.

സൂതൻ—മററു വിധത്തിൽ വിചാരിക്കേണ്ട. ഇതാ ഞാൻ വന്നുകഴിഞ്ഞു. (എന്നു പോയി.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സ ദുര്യോധനാ, ഞങ്ങളുടേ മനസ്സു ഉരുക്കുന്നതിനായിട്ടുള്ള ഈ നിൻെറ വ്യവസായം സ്ഥിരം തന്നേ എങ്കിൽ ഇവിടെ കൂടിയിട്ടുള്ള വീരന്മാരിൽ ഒരുവനേ സേനാപതിയാക്കി അഭിഷേകം ചെയ്യുക.

ദുര്യോധനൻ—അഭിഷേകം ചെയ്തു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഗാന്ധാരി—മകനേ, ആരേയാണഭിഷേകം ചെയ്തതു്? അദ്ദേഹത്തിൽ ജയാശ ചേർത്തുകൊള്ളാം.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ— ശല്യനേയോ അശ്വത്ഥാമാവിനേയോ അഭിഷേകം ചെയ്തതു്?

സഞ്ജയൻ—ഹാ! കഷ്ടം!!

ഭീഷ്മനും ദ്രോണനും പോയി-കർണ്ണനും മൃതിയേൽക്കവേ,
ശല്യൻ പാർത്ഥരെ വെന്നീടു-മെന്നമോഹം മഹത്തുതാൻ. ൬൰൭

ദുര്യോധനൻ—ശല്യനേക്കൊണ്ടും അശ്വത്ഥാമാവിനേക്കൊണ്ടും എന്തു പ്രയോജനമാണു്?

കർണ്ണനേപ്പുണരുമൊന്നുകിൽ സഖ്യം;
പാണ്ഡവർക്കു മൃതിചേർക്കമന്യഥാ;
തൂർണ്ണമിങ്ങനെ നിനച്ചു മുന്നമേ
കണ്ണുനീരിലഭിഷിക്തനായി ഞാൻ. ൬൰൮

(അണിയറയിൽ കലകലശബ്ദം ചെയ്തിട്ടു)

അല്ലയോ, കൌരവബലത്തിലേ പ്രധാനയോധന്മാരേ, ഞങ്ങളേക്കണ്ടു ഭയപ്പെട്ടു് അങ്ങുമിങ്ങുമോടിപ്പോകണ്ട; സുയോധനൻ എവിടേ നിൽക്കുന്നുവെന്നു പറയുവിൻ.

(എല്ലാവരും പരിഭ്രമത്തോടുകൂടി കേൾക്കുന്നു.)

(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചു്)

സൂതൻ—ആയുഷ്മൻ,

തിരുമേനിയെയും തിരഞ്ഞുകൊണ്ടി-
ട്ടൊരു തേരേറി വരുന്നു രണ്ടുപേരും;

എല്ലാവരും—ആരെല്ലാമാണു്?

സൂതൻ—

വിരുതേറിയ കുന്തിമാധിയും തൽ-
ക്കരുവിദ്വേഷികരോരവായുഭ്രുവും. ൧൪൪

ഗാന്ധാരി—(പേടിച്ചുകൊണ്ടു്) മകനേ, ഇവിടേച്ചെയ്യേണ്ടതെന്താണു്?

ദുര്യോധനൻ—ഈ ഗദ അടുത്തുതന്നേ ഇരിക്കുന്നു.

ഗാന്ധാരി—കഷ്ടമേ! മന്ദഭാഗിനിയായ ഞാൻ നശിച്ചു.

ദുര്യോധനൻ—അമ്മേ, ഇപ്പോൾ വ്യസനിക്കേണ്ടതില്ല. സഞ്ജയാ, അച്ഛനമ്മമാരേ തേരിൽ കയററി ശിബിരത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകുക. നമ്മുടേ ശോകത്തേക്കളയുന്ന ജനം അടുത്തുവന്നിരിക്കുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സാ, ഒരുനിമിഷം അടങ്ങി നിൽക്കു; ഞാൻ ഇവരുടേ അഭിപ്രായമൊന്നറിയട്ടേ.

ദുര്യോധനൻ—അച്ഛാ, ആ അറിവുകൊണ്ടെന്താണു പ്രയോജനം?

(അനന്തരം ഭീമാർജ്ജുനന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഭീമൻ—അല്ലയോ, സുയോധനപക്ഷക്കാരേ, നിങ്ങൾ എന്തിനായി പരിഭ്രമിച്ചു് അങ്ങുമിങ്ങും സഞ്ചരിക്കുന്നു? ഞങ്ങൾ വന്നിരിക്കുന്ന വിവരം കുരുപതിയായ സ്വാമിയുടേ അടുക്കൽ പറയുക, ഞങ്ങളേ ശങ്കിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല.

കള്ളച്ചൂതുകളിച്ചുമാജ്ജതുഗൃഹം
തീവെച്ചുമപ്പാർഷതി-
ക്കുള്ള കേശവുമുത്തരീയവുമഴി-
ച്ചാത്തും, പൃഥാ പുത്രരേ

തള്ളിട്ടാസ്യമണച്ചു,-മാന്ന ശതസോ-
ദര്യുക്കമദ്ധ്യക്ഷനാം
രക്ഷേറും പ്രഭു കർണ്ണമിത്രമെവിടെ?
ക്കാണാനിവക്കാഗ്രഹം. ൮൫

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—സഞ്ജയാ, ഈ പാപിയുടേ ആക്ഷേപം ഭയങ്കരമായിരിക്കുന്നു.

സഞ്ജയൻ—താതാ, പ്രവൃത്തികൊണ്ടു് സകല വിപ്രിയവും ചെയ്തിരിക്കുന്ന ഇവർ ഇപ്പോൾ വാക്കുകൊണ്ടും അതു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ—സൂതാ, ഞാൻ ഇവിടെ നിൽക്കുന്നു എന്നു് രണ്ടുപേരോടും ചെന്നു പറയൂ.

സൂതൻ—കല്പനപോലെ. (അവരുടെ അടുത്തു ചെന്നിട്ടു്) അല്ലയോ, ഭീമാർജ്ജുനന്മാരേ, ആ മഹാരാജാവു് താതനോടും അമ്മയോടുംകൂടി ആൽത്തറയിലിരിക്കുന്നു.

അർജ്ജുനൻ—ജ്യേഷ്ഠാ, പ്രസാദിക്കണേ; പുത്രശോകത്താൽ വ്യസനിച്ചിരിക്കുന്ന അച്ഛനമ്മമാരെ പിന്നെയും നമ്മൾ ചെന്നു ഭയപ്പെടുത്തുന്നതു ശരിയല്ല, അതിനാൽ നമുക്കു പോകാം.

ഭീമൻ—മൂഢാ, സദാചാരത്തെ ലംഘിക്കാമോ? ഗുരുക്കന്മാരെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യാതെ പോകുന്നതു യുക്തമല്ല. (അടുത്തുചെന്നു്) സഞ്ജയാ, അച്ഛനമ്മമാരെ വന്ദിക്കുന്നു എന്നു പറയൂ. അല്ലെങ്കിൽ നിൽക്കുക; ഞങ്ങൾതന്നെ നാമകന്മങ്ങൾ കേൾപ്പിച്ചു് ഗുരുക്കന്മാരെ വന്ദിച്ചുകൊള്ളാം.

അർജ്ജുനൻ—(അടുത്തു ചെന്നിട്ടു്) അച്ഛാ, അമ്മേ,—

ആരിൽ ജയാശ ഭവദാത്മജർ വെച്ചു; ലോക-
മാരിൽപ്പെട്ടും പടുതയാൽ തൃണമെന്നുമോർത്തു;
പോരിൽ തദംഗപതിയേക്കൊലചെയ്ത പാർത്ഥൻ
നേരിട്ടു മാതൃപിതൃവന്ദനചെയ്തിടുന്നു. ൮൬

ഭീമൻ—പൊടിച്ചു കൌരവ്യരെയൊക്കെ; നന്നായ്
ക്കുടിച്ചു ദുശ്ശാസനരക്തപൂരം;
പൊടിച്ചു, ദുര്യോധനദുർഗ്ഗോരു
പൊടിപ്പവൻ ഭീമനിതാ തൊഴുന്നേൻ. ൮൭

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—ദുഷ്ടവൃകോദരാ, നീ തന്നേയല്ല, ശത്രുക്കളേ കൊന്നിട്ടുള്ളതു്; ക്ഷത്രിയന്മാരെന്നുണ്ടായോ അന്നുമുതൽ സമരവിജയികളായ വീരന്മാർ ജയിക്കയും മരിക്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. അതിനാൽ ഈ മാതിരി വികത്ഥനങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഞങ്ങളേ എന്തിനു നീ ഭയപ്പെടുത്തുന്നു?

ഭീമൻ—അച്ഛാ, ദേഷ്യപ്പെടേണ്ട;—

എന്തെല്ലാം നൃപർ നോക്കിനിൽക്കുമളവിൽ
പാഞ്ചാലി നിൻമുന്നിലായ്
ജാതക്ലേശമുഴന്നി;-തന്നൃപകുലം
പാർത്ഥാഗ്ര്യകോപാഗ്നിയിൽ
ഭീതട്ടി സ്ഥലഭേദമാന്ന ബലദ-
ർപ്പംകൊണ്ടു ചൊല്ലുന്നത-
ല്ലേതൽ ദുഷ്ക്രിയകൾക്കു സാക്ഷി തനയ-
ന്മാരൊത്തൊരങ്ങുന്നുതാൻ. ൧൮

ദുര്യോധനൻ—എടാ എടാ, കാററിന്റെ മകനേ, വൃദ്ധനായ രാജാവിന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു് നിന്ദിക്കേണ്ടതായ തന്റെ പ്രവൃത്തിയെ എന്തിനിങ്ങനെ ശ്ലാഘിക്കുന്നു? അത്രയുമല്ല;—

തിങ്ങിബ്ഭൂപർ വസിച്ചൊരാസ്സഭയിൽവെ-
ച്ചേററം പശുപ്രായരാം
നിങ്ങൾക്കുള്ള വധൂടിതൻ പടമഴി-
ച്ചെന്നുള്ളതെൻ വാക്കിനാൽ
ഇങ്ങോർത്താലതിലെന്തു തെററു ഹതരാ-
മബ്ഭൂമിപർക്കുള്ളു? നീ
യുംഗോത്ര്യൽ ബലമാന്നൊരെന്നെ വിജയി-
ച്ചീടാതെ ദപ്പിക്കയോ? ൧൯

ഭീമൻ—(ക്രോധം നടിക്കുന്നു.)

അർജ്ജുനൻ—ആര്യ, പ്രസാദിക്കണേ! ഇവിടെ എന്തിനു കോപിക്കുന്നു?

ഭ്രാതാക്കൾ നൂറും ഹതരാകുമീയാൾ
സ്ത്രീതാത്തിയായ് ദുമ്മൊഴിതൂകിടുന്നു;
ഏതാന്നമന്യത്തിനു ശക്തിയററി-
ട്ടോതാൻ തുടന്നാലതിലെന്തു ഖേദം? ൨൦

ഭീമൻ— എടാ എടാ, ഭരതകുലത്തിന്നു കളങ്കമായിത്തീൎന്നോനേ,—

ഇപ്പോൾത്തന്നെ കട്ടപ്രലാപമിതുമ-
ട്ടോതുന്ന നിന്നെത്തട-
ഞ്ഞപ്പോരിൽ ഖലസോദരൎക്കു തുണയായ്
തെല്ലൊട്ടയക്കില്ലയോ?
ഉത്ഭേദിച്ചു നഖങ്ങളസ്ഥികളിലായ്
തട്ടുമ്പൊഴുള്ളുന്നമാ-
മച്ചപ്ഛാനമെഴുന്ന നിന്നുടൽ തട-
ഞ്ഞീടായ്കിലിന്നീള്ളുത. ൧൭൧

അത്രയുമല്ല; മൂഢാ,—

കണ്ണീൎത്തുള്ളിക്കമനികൾവിധം
സങ്കടം കൈവിടാനും,
ഖണ്ഡിച്ചേററം തകരുമനുജാ-
താംഗമീക്ഷിക്കുവാനും,
തിണ്ണെന്നുന്നവം കുരുകുലസരഃ-
കുംഭീയാം ഭീമനത്യു-
ച്ചണ്ഡം കോപിപ്പുളവിലയി,നീ
മൂഢ, ജീവിച്ചിരിപ്പൂ? ൧൭൨

ദുൎയ്യോധനൻ—ദുരാത്മൻ, ഭരതകുലാധമനായ പാണ്ഡവപശോ, ഞാൻ നിന്നെപ്പോലെ ഉള്ളു പറയുന്നതിൽ സമൎത്ഥനല്ല; എന്നാൽ—

കട്ടിക്കൂട്ടുമൊരു മൽഗദ മാറിൽ-
ത്തട്ടിയെല്ലുകൾ പൊടിഞ്ഞുടൻതന്നിൽ
ഒട്ടിടയ്ക്കുകമയേ, ശവമായ് നീ
പെട്ടിടുന്നതു സുഹൃത്തുകൾ കാണും. ൧൭൩

ഭീമൻ—(ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു്)ഇങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അങ്ങേക്കവിച്ചും ശ്രദ്ധിക്കേണ്ടതാണല്ലോ; എന്നാൽ അടുത്തുണ്ടാവാനിരിക്കുന്നതുതന്നെ പറയാം.

നാളെക്കാലത്തു കയ്യിൽ പ്പെട്ടുമെരുഗദയാ-
ലൂരുതട്ടിത്തകൎത്തി-
ട്ടാളെല്ലാം നോക്കിനിൽക്കെ കഠിനത കലരും
നിൻശിരസ്സിൽ ചവിട്ടി,

ഛാലേ നീ മുമ്പരാകും സഹജരുടെ കടും
ചോരയാം ചന്ദനത്താൽ
കോലം കാണാതെ കേശം മുതലടിവരെയും
ധാടിയിൽ പൂശുവൻ ഞാൻ. ൱൫൪

(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ, ഭീമാർജ്ജുനന്മാരേ, സകല വൈരികളേയും ശമിപ്പിച്ചവനായി പരാക്രമിയായ പാരശുരാമനേപ്പോലെ മനോഹരയശസ്സാട്ടക്കുടിയവനായി പ്രതാപത്താൽ താപിതമായ അശേഷലോകത്തിലും സജ്ജനങ്ങളേ സ്ഥാപിപ്പിക്കുന്നവനായി ശ്രീമാനായിരിക്കുന്ന അജാതശത്രുവാകുന്ന യുധിഷ്ഠിര മഹാരാജാവ് ആജ്ഞാപിക്കുന്നു:—

രണ്ടുപേരും—ആര്യ്യൻ എന്തരുളിച്ചെയ്യുന്നു-

(പിന്നെയും അണിയറയിൽ)

"പോരിൽ ചത്തവർ തൻ വപുസ്സുകൾ ദഹി-
പ്പിക്കട്ടെ; ബന്ധുക്കൾ കൺ-
നീരോടൊത്തു തിലോദകം മൃതനര-
ൎക്കേകട്ടെ മിത്രങ്ങളും;
നേരേ പാൎത്തു തിരഞ്ഞിടട്ടെ കഴുകൻ
കൊത്തും സുഹൃത്തിൻകുലം;
സൂരൻ മാഞ്ഞു, രിപുക്കളൊത്തുടനട-
ക്കിടട്ടെ സൈന്യത്തെയും. ൱൫൫

രണ്ടുപേരും—ആര്യ്യന്റെ കല്പനപോലെ. (എന്നു പോകുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

എടാ എടാ, ഗാണ്ഡീവത്തെ ക്ഷലച്ചതുകൊണ്ടു പരാക്രമശാലിയായ അൎജ്ജുനാ, അൎജ്ജുനാ, ഇപ്പോൾ നീ എവിടെപ്പോകുന്നു?

കോപം കണ്ണിൽ വാച്ചൂ യാലിതുവരെ-
ക്കൈവെട്ടിയുൾക്രുഷ്ടമെൻ-
ചാപം; നിങ്ങൾ മരിച്ചുപോയ് ബലികളി-
ല്ലാതുള്ള വൻപോരിതിൽ;
താപത്തോടു ധനസ്സുവിട്ടമരുമ-
ത്താതന്റെ കേശഗ്രഹാ-

ക്ഷേപത്താലണയുന്ന പാണ്ഡവചമൂ—
കാലാഗ്നിയാം ദ്രൗണി ഞാൻ. ൱൫൩

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—(കേട്ടിട്ടു സന്തോഷത്തോടെ) വത്സ ദുര്യോധനാ, ദ്രോണവധത്താൽ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ക്രോധവഹ്നിയോടുകൂടി അസ്ത്രങ്ങൾക്കാൾ അധികബലവാനായി അഭ്യാസകുശലനായി അമരതുല്യനായ ഈ അശ്വത്ഥാമാവു വന്നിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ചെന്നു എതിരേററു ആ വീരനെ ബഹുമാനിക്കണം.

ഗാന്ധാരി—മകനേ, ആ മഹാപുരുഷനെ ചെന്നെതിരേൽക്കുക.

ദുര്യോധനൻ—താതാ, അമ്മേ, കർണ്ണൻെറ വധം കാംക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഇവൻെറ വ്യർത്ഥമായിട്ടുള്ള യൌവനംകൊണ്ടും ശസ്ത്രബലംകൊണ്ടും എന്താണു പ്രയോജനമുള്ളതു്?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സാ, ഈ സമയത്തിൽ ഇതുപോലെയുള്ള പരാക്രമികൾക്കു് വാക്കുകൊണ്ടെങ്കിലും നീരസമുണ്ടാക്കുന്നതു ഭംഗിയല്ല.

(പ്രവേശിച്ചു്)

അശ്വത്ഥാമാവു്—കൌരവരാജാവു വിജയിക്കട്ടെ.

ദുര്യോധനൻ—(എഴുന്നേററു്) ഗുരുപുത്രാ, ഇവിടെ ഇരിക്കാം (എന്നു് ഇരുത്തുന്നു.)

അശ്വത്ഥാമാവു്—രാജൻ ദുര്യോധനാ,-

ശ്രുതിസുഖദമനേകം വാക്കുരച്ചുള്ള കർണ്ണൻ
ക്ഷിതിപ! സമരഭൂവിൽ ചെയ്തതീക്ഷിച്ചുവല്ലോ,
ധൃതിയൊടു സധനുസ്സിദ്രൌണി ശത്രുവ്രജത്തോ-
ടെതിരിടുവതിനെത്തീ; ചിന്തയൊക്കെ ത്യജിക്കാം. ൱൫൪

ദുര്യോധനൻ—(അസൂയയോടുകൂടി) ആചാര്യപുത്രാ,

മൂതി; കർണ്ണനണഞ്ഞതശേഷമേ നീ
ധൃതിയൈക്കൊണ്ടടർചെയ്യയുള്ളുവല്ലോ;
മതി മന്മൃതിയും കഴിഞ്ഞിടട്ടേ;
മതിമൻ, ഞങ്ങളിലില്ല ഭേദമേതും. ൱൫൫

അശ്വത്ഥാമാവു്— (ഉള്ളിൽ വിചാരിക്കുന്നു.) ഇപ്പോഴും ആ കർണ്ണൻെറ പേരിൽ തന്നെയോ പക്ഷപാതം; പരിഭവം

ങ്ങളിലും. (നേരിട്ട്) രാജൻ, കൌരവശ്രേഷ്ഠാ, അങ്ങനെയാകട്ടെ.

(എന്നു പോയി.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സാ, നിനക്ക് ഇതെന്തു ഭ്രമമാണ്? ഈ കാലത്തിൽക്കൂടി ഇതുപോലെയുള്ള മഹാപുരുഷനാകുന്ന അശ്വത്ഥാമാവിനും പരുഷവാക്കുകൊണ്ട് നീരസമുണ്ടാക്കുന്നുവല്ലോ.

ദുര്യോധനൻ—ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനോട് അപ്രിയമായിട്ടോ വ്യാജമായിട്ടോ വല്ലതും പറഞ്ഞോ? അല്ലെങ്കിൽ ഇതിൽ കോപിക്കാനുള്ളതല്ലയോ? നോക്കുക:—

വില്ലാളിശ്രേഷ്ഠരാകും നൃപതികളഖിലം
പാർത്തു വാഴ്ത്തീടവേനായ്,
വല്ലാതെ കണ്ടു ധൃഷ്ടദ്യുമ്നന്റെ പിഴയാൽ
പോരിലാപത്തു പററി,
പുല്ലായ് ജീവൻ വെടിഞ്ഞുള്ളോരു സഖിമണിയാം
കർണ്ണനെക്കൊണ്ടു ദോഷം
ചൊല്ലാനെൻമുന്നിലോക്കുന്നവനു വിജയനേ-
ക്കാളുമുണ്ടോ വിശേഷം? ഫലൻ

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—വത്സാ, ഇതിൽ നിനക്കെന്താണു ദോഷമുള്ളത്? ഇപ്പോൾ ഭരതകുലത്തിന്റെ അവസാനമായി. സഞ്ജയാ, ഭാഗ്യം കെട്ടവനായ ഞാൻ ഇപ്പോഴെന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു? (ആലോചിച്ചിട്ട്) ഇങ്ങനെയാകട്ടെ; സഞ്ജയാ, ഞാൻപറഞ്ഞതായി ഭാരദ്വാജനായ അശ്വത്ഥാമാവിനോടു പറയൂ—

ഇശ്ശരങ്ങളോടൊരുമിച്ചു നമ്മുലപക-
ത്തൊപ്പം കടിച്ചുള്ളതും,
നീയെൻമുണ്ടിലണഞ്ഞുരുണ്ടനിലയും,
ബാല്യത്തിലോർക്കുന്നുവോ?
സ്ഥായിക്കൊത്ത സഗർഭ്യർതൻ മൃതിവശാ-
ലുത്താപമാന്നപ്രിയം
പ്രേയാനായ ഭവാനൊടിത്ഥമുരചെ-
യ്തേനോർത്തു കോപിക്കൊലാ. ഫന്നം

സഞ്ജയൻ—താതന്റെ കല്പനപോലെ ചെയ്യാം. (എന്ന് എഴുന്നേൽക്കുന്നു.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—അത്രയുമല്ല; വേറെ ഒന്നുകൂടി പറയേണ്ടതുണ്ട്;—

ശസ്ത്രം താതൻ വെടിയുവതിനായ്
കൈതവം ചൊന്നതും; ദു-
ഷ്കൃത്യം ഹാ! ഹാ!! പിതൃവധമതേ-
മട്ടിചൊല്പിച്ചതും; നീ
ചിത്തം തന്നിൽ കരുതിടിഹ തോ-
ടാത്മശക്തിക്കിണങ്ങും
യുദ്ധം നാഗദ്ധ്വജമൊഴിഗണി-
ക്കാതെ ചെയ്യേണ-മെന്നായ്. ൬൩

സഞ്ജയൻ—താതാ, കല്പിക്കുന്നതുപോലെ. (എന്നു പോകുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ—സൂതാ, യുദ്ധത്തിലേയ്ക്കുള്ള എൻെറ തേരു ശരിയാക്കിക്കൊണ്ടുവരിക.

സൂതൻ—തിരുമനസ്സിലെ കല്പനപോലെ. (എന്നു പോയി.)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ—ഗാന്ധാരീ, നമുക്കും ഇവിടെനിന്ന് മദ്രരാജാവായ ശല്യൻെറ ശിബിരത്തിലേയ്ക്കു തന്നെ പോകാം. വത്സാ, നീയും ഇപ്രകാരം ചെയ്യുക.

(എന്നു ചുററിനടന്ന് എല്ലാവരും പോയി.)

അഞ്ചാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

ആറാമങ്കം.

(അനന്തരം ഇരുന്നുകൊണ്ട് യുധിഷ്ഠിരനും പാഞ്ചാലിയും തക്ഷനം ചേടിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—(ആലോചിച്ചിട്ട് ദീർഘശ്വാസം വിട്ടുകൊണ്ട്)

ഉരുക്കാളും ഭീഷ്മനാകുന്നൊരു കടൽ തരണം
ചെയ്തു; വൻദ്രോണനാം തീ
നിൽക്കാതെ കെട്ടു; കർണ്ണോരഗപതി ഹതനായ്;
ശല്യരും പൂകി നാകം;
മുക്കാലും സിദ്ധമായീ വിജയമിഹ മരുൽ-
സൂനുതൻ സാഹസത്താൽ;-

ലിക്കാണും ഞങ്ങളെല്ലാവരുമിനിയുമഹോ!
സംശയത്തിംകലായി.

ഫന്ന

പാഞ്ചാലി—(കണ്ണീരോടുകൂടെ) മഹാരാജാവേ, പാഞ്ചാലിയാൽ എന്ത് എന്തു കൊണ്ടാണ പറയാത്തതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—പാഞ്ചാലീ, എന്നാൽതന്നെ. (പുരുഷനെ നോക്കീട്ടു്) ബുധകാ,—

പുരുഷൻ—തിരുമേനി കല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—സഹദേവനോടു പറയണം—"ക്രുദ്ധനായ ഭീമന്റെ ഇന്നുതന്നെ നടത്തേണ്ടതായ പ്രതിജ്ഞയെ അറിഞ്ഞിട്ടു് ഒളിച്ചുപോയിരിക്കുന്ന അഭിമാനിയായ കൌരവനാഥന്റെ സ്ഥാനം കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിന്നു് അതിസമർത്ഥന്മാരും പരമാർത്ഥവേദികളും ഭക്തിമാന്മാരുമായ ചാരന്മാരേയും സചിവന്മാരേയും, സുയോധനന്റെ വഴി അറിഞ്ഞുവരുന്നതായാൽ വലിയ സ്ഥാനവും ധനങ്ങളും തരുകൊള്ളാമെന്ന കരാറോടുകൂടി സമന്തപഞ്ചകത്തിന്റെ ചുററും പെരുമ്പറയടിച്ചു ഘോഷിച്ചുകൊണ്ടു് സഞ്ചരിക്കുന്നതിലേയ്ക്കു് ഏർപ്പാടു ചെയ്യണം. അത്രയുമല്ല;

ഇന്നു മുക്കവർ മണപ്പുറം ചളിക-
ളെന്ന ദിക്കുകളിലൊക്കെയും
ചെന്നു നോക്കുക; തിരക്കിടട്ടെ തരു-
വല്ലരീപദവി ഗോപരും;
പന്നിപാമ്പുകൾപെട്ടുന്ന കാട്ടുകളി-
ലൂടറിഞ്ഞവർ കിരാതരു-
തന്നിലും; ചതുരചാരരാൻ തിരയട്ടെ
താപസഗൃഹത്തിലും.

പുരുഷൻ—കല്പനപോലെ ചെയ്യാം.

ഫന്ന

യുധിഷ്ഠിരൻ—നിൽക്കു്; ഇങ്ങനെകൂടി സഹദേവനോടു പറയണം:—

"അറിയണമൊളിവായിരുന്നുകൈക്കൊണ്ടു ലോകം
പറയുവതു; മുറങ്ങീടുന്നവൻ-രോഗി-മത്തൻ
ഇവരുമൊരു വചസ്സും; ജന്തുസന്ത്രാസ,-മവീ-
വരുടെ പദചിഹ്നം, പക്ഷി...

പുരുഷൻ—കല്പനപോലെ. (എന്നു പോയിട്ട് പിന്നെയും തിരിച്ചുവന്ന് സന്തോഷത്തോടെ) ദേവാ, പാഞ്ചാലകൻ വന്നിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—വേഗത്തിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരൂ.

പുരുഷൻ—(പോയി പാഞ്ചാലകനോടുകൂടി പ്രവേശിച്ച്) സ്വാമി ഇവിടെയാണ്; പാഞ്ചാലകാ, അങ്ങോട്ടു ചെല്ലണം.

പാഞ്ചാലകൻ—സ്വാമീ, ജയിക്കണം ജയിക്കണം. മഹാരാജാവിനും ദേവിക്കും ഞാൻ പ്രിയത്തെ അറിയിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—പാഞ്ചാലകാ, ദുർബ്ബുദ്ധിയായ ആ കൗരവാധമന്റെ സ്ഥാനം ഇന്നതെന്നു മനസ്സിലായോ?

പാഞ്ചാലകൻ—കേവലം സ്ഥാനം തന്നെയല്ല; ദേവിയുടെ കേശപാശസ്പർശമാകുന്ന പാതകത്തിനു പ്രധാനഹേതുവായ ആ ദുർബ്ബുദ്ധിയെത്തന്നെ കണ്ടുകിട്ടി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—നല്ലതു ഭദ്രാ, നീ പ്രിയമാണ് ധരിപ്പിച്ചത്. ആഹാ! അവനെ കണ്ടുകിട്ടിയോ?

പാഞ്ചാലകൻ—യുദ്ധസ്ഥിതിയെക്കുറിച്ചു ചോദിക്കുക

പാഞ്ചാലി—(ഭയത്തോടുകൂടെ) എന്ത്! എന്റെ ഭർത്താവ് യുദ്ധത്തിലെപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞോ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—(ശങ്കയോടുകൂടെ) വാസ്തവമായി എന്റെ വത്സൻ അവനുമായിട്ടു യുദ്ധം തുടങ്ങിയോ?

പാഞ്ചാലകൻ—വാസ്തവം തന്നേ; മഹാരാജാവിനോടു മറെറാരുവിധത്തിലറിയിക്കുമോ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—

വല്ലാതെ നല്ലൊരു വിവേകമകന്നു, ഹേതു-
വില്ലാതെയും മമ മനസ്സു ഭയന്നിടുന്നു;
ചൊല്ലാർന്ന വിക്രമി വൃകോദരനുള്ള വീര്യ-
മെല്ലാം ധരിച്ചിടുകിലും ശരി; ശങ്ക വീണ്ടും. എന്നു

(പാഞ്ചാലിയെ നോക്കി) അയി സുക്ഷത്രിയേ,

ഗുരുക്കളുമസംഖ്യരാം ക്ഷിതിപരും സുഹൃൽസംഘവും
നിരക്കവെ നമുക്കു, മുമ്പുദിതമായ മാനക്ഷയം
ഹരിക്കുമിവ; രണ്ടിലൊന്നു,ടനിവർക്കെഴും മൃത്യുവോ,
കുരുക്കളിലധീശനാം പശുവിനേശിടും നാശമോ? എന്നു

അല്ലെങ്കിൽ സംശയിക്കേണ്ടതില്ല:

സത്യഭംഗഭയമാൎന്നിടാത്തൊരാ-
സ്സത്യവീൎയ്യനിധിമാരുതാത്മജൻ
അത്രപം വിനകൾ ചെയ്യുവോനെ വെ-
ന്നത്ര നിൻ കചമതല്ലികെട്ടിടും. ൧൩൭

പാഞ്ചാലകാ, പറയുക പറയുക; ദുരാത്മാവായ അവൻ ഏതു ദേശത്തിലായിരുന്നു? എങ്ങനെയാണ് കണ്ടുകിട്ടിയതു്? ഇപ്പോൾ എന്തു പ്രവൎത്തിക്കുന്നു?

പാഞ്ചാലി—ഭദ്രാ, പറയുക പറയുക.

പാഞ്ചാലൻ—ദേവനും ദേവിയും കേട്ടാലും; മദ്രാധിപതിയാകുന്ന ശല്യർ, സ്വാമിയാൽ ഹതനായതിന്റെശേഷം ഗാന്ധാരരാജകുലത്തിൽ ശലഭമാകുന്ന ശകുനി, സഹദേവന്റെ ശസ്ത്രാഗ്നിയിൽ പ്രവേശിച്ചു ഭസ്മമായപ്പോൾ, സേനാപതിയുടെ നാശത്താൽ നഷ്ടശിഷ്ടന്മാരായ അല്പയോധന്മാർ ആക്രന്ദനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് സമരഭൂമിയെ ഉപേക്ഷിച്ചതിൽ പിന്നീട്ടു് ശത്രുസൈന്യങ്ങളുടെ പരാജയം കൊണ്ടു് മദിച്ചു പുളച്ചു് പരാക്രമപ്രൌഢിയാൽ പാമരരെ നിശ്ശേഷം അടിച്ചോടിച്ചവരായ തിരുമനസ്സിലെ സൈന്യങ്ങൾ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നനാൽ ഭരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കവേ, കൃപ-കൃതവൎമ്മാ-ശ്വത്ഥാമാക്കളും എവിടെയോ ഓടിപ്പോയ സമയത്തിൽ, കുമാരഭീമസേനൻ ഇന്നു തന്നെ നടത്തുമെന്നായിട്ടു് അപ്രകാരം ക്രൌൎയ്യത്തോടുകൂടി ചെയ്തിരിക്കുന്ന പ്രതിജ്ഞയെ അറിഞ്ഞിട്ടു് ദുരാത്മാവായ ആ കൌരവാധമൻ എവിടെയോ പോയി ഒളിച്ചു. ആ സ്ഥലം അറിയാൻ പാടില്ലായിരുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—പിന്നെ പിന്നെ—

ദ്രൌപദി—ശേഷം പറയുക.

പാഞ്ചാലകൻ—ദേവനും ദേവിയും മനസ്സിരുത്തി കേൾക്കുക; പിന്നീട്ടു് ഭഗവാൻ വാസുദേവൻ എഴുന്നെള്ളിയിരിക്കുന്ന ഒരു തേരിൽതന്നെ കുമാരഭീമാൎജ്ജുനന്മാർ കയറി സമന്തപഞ്ചകത്തിന്റെ ചുറ്റും അന്വേഷിക്കാനായി തുടങ്ങി. അവനെ കണ്ടുകിട്ടിയതുമില്ല. പിന്നീട്ടു് എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഭൃത്യജനങ്ങൾ ദൈവത്തെ അനുശോചിക്കയും, കുമാരപാൎത്ഥൻ ഉഷ്ണമായ ദീൎഘശ്വാസംവിടുകയും, വൃകോദരൻ വൎഷകാല

ത്തിലെ രാത്രികളിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ഖദ്യോതങ്ങളെപ്പോലെ പിംഗളവർണ്ണങ്ങളായ നോട്ടങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഗദയേ ദീപിപ്പിക്കയും, ഭഗവാൻ നാരായണൻ വിധിയുടെ വല്ലതുമൊന്നു ചെയ്യുക എന്നുള്ളതിനെ അധിക്ഷേപിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, കാര്യത്തെ മനസ്സിലാക്കിക്കൊണ്ടു് ഒരു പുരുഷൻ മാംസഭാരത്തെ ദൂരെ വലിച്ചെറിഞ്ഞു് പുത്തനായി കൊന്നിട്ടുള്ള മൃഗങ്ങളുടെ ചോരയാൽ ചുമന്നിരിക്കുന്ന വസ്ത്രപാദങ്ങളോടുകൂടെ പരിഭ്രമിച്ചു് കുമാരഭീമസേനന്റെ അടുത്തു വന്നിട്ടു് ശ്വാസവേഗത്താൽ കേൾക്കാൻ പാടില്ലാത്ത പകുതി അക്ഷരങ്ങളേയും ഊഹിച്ചറിയത്തക്ക വിധത്തിൽ പറഞ്ഞു:— "ഈ വലുതായ തടാകത്തിന്റെ കരയിൽ രണ്ടാളുകളുടെ കാൽച്ചുവടുകൾ വെള്ളത്തിലേയ്ക്കു് ഇറങ്ങിയതായും അതിൽ ഒന്നു കരയ്ക്കു കയറിപ്പോയതായും കാണുന്നു. രണ്ടാമത്തേതു കാണുന്നില്ല. ശേഷം കുമാരൻതന്നെ തീർച്ചപ്പെടുത്തുക." അനന്തരം ഞങ്ങളെല്ലാവരും സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പുറപ്പെട്ടു് അയാളെത്തന്നെ മുൻനിറുത്തിക്കൊണ്ടു് ആ സരസ്തീരത്തിൽ ചെന്നിട്ടു് ചുവടുകൾ പതിഞ്ഞു കിടക്കുന്ന മാർഗ്ഗത്തെ നോക്കി അതു് സുയോധനന്റേതുതന്നെ എന്നു മനസ്സിലാക്കി ഭഗവാൻ വാസുദേവൻ ഇങ്ങനെ അരുളിച്ചെയ്തു. "അല്ലയോ വീരനായ വൃകോദരാ, സുയോധനൻ ജലസ്തംഭമുണ്ടാക്കുന്ന വിദ്യയെ അറിഞ്ഞിട്ടുള്ളവനാണു്. അതിനാൽ അവൻ നിശ്ചയമായിട്ടും നിന്നെ ഭയപ്പെട്ടു് ഈ സരസ്സിൽ കിടക്കുകയായിരിക്കണം." ഇങ്ങനെ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ വാക്കുകേട്ടിട്ടു് എല്ലാടിക്കിലുമുള്ള നികുഞ്ജങ്ങളിൽ കയറി തിങ്ങിപ്പൊങ്ങിയും ഉൽഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ജലചാരപക്ഷികളുടെ കൂട്ടത്തോടുകൂടിയും ഭയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള നക്രം മുതലായ ജലജന്തുക്കളോടു ചേർന്നും ഇരിക്കുന്ന സരസ്സലിലത്തെ കണ്ടിട്ടു് ഭയംകരമാകുംവണ്ണം അട്ടഹാസിച്ചുകൊണ്ടു് കുമാരവൃകോദരൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—"എടാ എടാ, വെറുതെ പുകഴ്ത്തിപ്പറയുന്ന വ്യാജപൌരുഷത്താൽ ഞെളിയുന്നവനേ, പാഞ്ചാലിയുടെ കേശാംബരങ്ങളെ പിടിച്ചു വലിച്ച മഹാപാപീ,—

നന്നായ് നൈർമ്മല്യമാളും വിധുവിനുടെ കുലം
തന്നിൽ നീ ജാതനല്ലേ?

ചൊന്നാലും കയ്യിലില്ലേ ഗദ? സഹജനെഴും
 ചോര ഭക്ഷിച്ചോരിഞാൻ
മുന്നേ നിൻവൈരിയല്ലേ? മധുമഥനനൊട്ടം
 നീ കയർത്തതില്ലേ?
ചൊന്നേ! പങ്കത്തിലിപ്പോൾ ചപല, രണതലം
 വിട്ടു പേടിച്ചൊളിച്ചോ?
അത്രയുമല്ല; അല്ലയോ മൂഢാഭിമാനീ, ഫന്ദവ

പാഞ്ചാലിക്കുള്ള കോപം, ഹതദയിതകളാം
 കൌരവസ്ത്രീകൾതൻ നൽ-
പൂഞ്ചായൽക്കെട്ടു പെട്ടെന്നഴിവതിനിടചേ-
 ർത്തിട്ടു ഞാനൊട്ടൊതുക്കി;
ഞാൻ ചാടിച്ചെന്നു ദുശ്ശാസനരുധിരമശി-
 ക്കുന്നതും കണ്ടു കഷ്ടം!
വഞ്ചാപല്യത്തോടെന്തേ തുടരുവതഭിമാ-
 നത്തെ നീ വിററുതിന്നോ? ഫന്ദൻ

പാഞ്ചാലി—നാഥാ, അങ്ങയേ ഒന്നുകൂടി എനിക്കു കാണാൻ ഇടയായാൽ എൻെറ കോപമൊക്കെപ്പോയിക്കഴിഞ്ഞു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണേ, ഈ കാലത്തിൽ അമംഗളവാക്കുകളൊന്നും പറയരുത്. ഭദ്രേ, പിന്നെ പിന്നെ—

പാഞ്ചാലകൻ—അനന്തരം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് വലിയ ഗദയും കയ്യിലെടുത്തു് ഭീമസേനൻ ക്രോധത്തോടുകൂടി വേഗത്തിൽതന്നെ ചാടിയിറങ്ങി തീരത്തേയും തകൎത്തു്, നളിനീവനത്തേയും നശിപ്പിച്ചു്, മൂർച്ഛിച്ചു കിടക്കുന്ന നക്രങ്ങളേയും വലിച്ചെറിഞ്ഞു്, മത്സ്യങ്ങൾ പക്ഷികൾ ഇവറെറയും സംഭ്രമിപ്പിച്ചു്, വാരിപൂരത്തെയും അതിഘോരശബ്ദത്തോടുകൂടി ഇളക്കിമറിച്ചു് ആ വലിയ തടാകത്തെക്കൂടി ആകപ്പാടെ ഒന്നു കലക്കി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—എന്നിട്ടും അവൻ എഴുന്നേററു വന്നില്ലയോ?

പാഞ്ചാലകൻ—ദേവാ,

ജലനിധിമഥനത്തിലുഗ്രഘോഷാ-
ഹലമമൃതപോലെയിളക്കി ബാഹുമന്ഥം;

സലിലമുടനവൻ വെടിഞ്ഞു കോപ-
ജചലനവിഷങ്ങൾ വമിച്ചു തീരമാന്നാൻ. ൧൭൦

യുധിഷ്ഠിരൻ—നല്ലതു സുക്ഷത്രിയാ, നല്ലതു്.

പാഞ്ചാലി—യുദ്ധം തുടങ്ങിയോ?

പാഞ്ചാലകൻ—ആ തടാകത്തിൽ നിന്നു കരയ്ക്കു കയറീട്ടു് രണ്ടു കൈകളെക്കൊണ്ടും ഗദ പൊക്കിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു് ദുര്യോധനൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—"എടാ എടാ, മാരുതേ, ദുര്യോധനൻ ഭയംകൊണ്ടു് ഒളിച്ചു കിടക്കുകയാണെന്നാണോ നീ വിചാരിക്കുന്നതു്? മൂഢാ, പാണ്ഡുപുത്രന്മാരേ കൊല്ലായ്കയാൽ വെളിക്കു വരുന്നതിനു ലജ്ജിച്ചു് ഒന്നു വിശ്രമിക്കുന്നതിനു പാതാളത്തിൽ പോയിരുന്നതാണു്." ഇത്രയും പറഞ്ഞപ്പോൾ വാസുദേവനും അർജ്ജുനനും വെള്ളത്തിൽ നിന്നു യുദ്ധം ചെയ്യാൻ ഭാവിക്കുന്ന ആ രണ്ടുപേരേയും തടഞ്ഞു് കരയ്ക്കു കയററി. കൌരവരാജനും ഗദയേ താഴേ വെച്ചുകൊണ്ടു് നിലത്തുതന്നെ ഇരുന്നിട്ടു് അനേകം തേരുകൾ തകൎന്നു കിടക്കുന്നതായും, ചത്തുകിടക്കുന്ന കുരുക്കളുടെ അസംഖ്യം ഹസ്ത്യശ്വപദാതികളാകുന്ന ശവശരീരങ്ങൾ കൂടി കൂടിക്കിടക്കുന്നതിൽ ചാടിയെത്തുന്ന പരുന്തു്, കഴുകൻ, കാക്ക, കുറുക്കൻതുടങ്ങിയ ജന്തുക്കളോടുകൂടിയതായും, ഞങ്ങളുടെ വീരപുരുഷന്മാർ ചെയ്യുന്ന സിംഹനാദത്തോടു ചേൎന്നതായും, മിത്രബന്ധുക്കളോടും കൌരവന്മാരോടും കൂടാത്തതായും ഇരിക്കുന്ന രണസ്ഥാനത്തെ നോക്കി ഉഷ്ണമായിട്ടുള്ള ഒരു ദീർഘശ്വാസത്തെ ചെയ്തു. ഉടനെ ഭീമസേനൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—"അല്ലയോ, കൌരവരാജാവേ, ബന്ധുനാശത്തെക്കണ്ടിട്ടുകൊണ്ടു് പരിഭവിക്കേണ്ട; പാണ്ഡവന്മാർ അക്ഷതന്മാരായിരിക്കുന്നുവെന്നും യുദ്ധത്തിനു് ഞാൻ ഒരുത്തൻ മാത്രമേ ഉള്ളു എന്നും അങ്ങു വിഷാദിക്കേണ്ട;—

ഞങ്ങളഞ്ചുജനമുള്ളതിലാരോ
സംഗരത്തിനുതകുന്നവനെന്നായ്
മങ്ങൽവേണ്ട; ദൃഢമോൎത്തവനോടൊ-
ത്തങ്ങു നേരിടുക ശസ്ത്രവുമെന്തി. ൧൭൧

ഇങ്ങനെ കേട്ടിട്ടു് ദുര്യോധനൻ അസൂയയോടുകൂടിയ നോട്ടത്തെ കുമാരന്മാരിൽ ചേൎത്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

സമർത്ഥരുള്ളോരസനകണ്ണനിഗ്രഹം
നിമിത്തമായ് നിങ്ങളെനിക്കു തുല്യർ താൻ;
അമിത്രമാണെങ്കിലുമിഷ്ടസാഹസ-
പ്രമത്തനാം നിന്നോടുതന്നെ നേരിടാം. ൧൪.

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞ് എഴുന്നേററിട്ട് പരസ്പരം ക്രോധത്തോടു കൂടി അധിക്ഷേപിച്ച് പരുഷമായ വാക്കുകളും ചെയ്തുകൊണ്ട് ഘോരസമരത്തിനൊരുങ്ങി ഭുജദണ്ഡങ്ങളാൽ പലവിധത്തിൽ ഭംഗിയോടുകൂടി ഗദയെ ചുഴററിക്കൊണ്ട് ഭീമദുര്യോധനന്മാർ വട്ടം ചുററി നടന്നു തുടങ്ങി. ചക്രപാണിയാകുന്ന ദേവൻ, തിരുമനസ്സിലെ അടുക്കൽ എന്നെയും പറഞ്ഞയച്ചു. ശ്രീകൃഷ്ണസ്വാമി അരുളിച്ചെയ്തതിങ്ങനെയാണ്:— "ഭീമസേനൻ ഇന്നുതന്നെ കൊന്നുകളയാമെന്നു പ്രതിജ്ഞചെയ്കയും കൌരവരാജൻ ഒളിച്ചുപോകയും ചെയ്തപ്പോൾ നമുക്ക് വലുതായ വിഷാദമുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ഭീമസേനനോടുകൂടി സുയോധനൻ നേരിട്ടതിനാൽ ഭൂതലത്തെ ശത്രുക്കൾ ഒഴിഞ്ഞതായിത്തന്നെ അവിടന്നു വിചാരിക്കാം. അഭ്യുദയകാലത്തിൽ ഉചിതങ്ങളായ പ്രവൃത്തികളൊക്കെയും ആചരിച്ചു തുടങ്ങിക്കൊള്ളുക. സംശയിക്കേണ്ട.

പൊൻകുംഭത്തിൽ നിറച്ചിടട്ടെ സലിലം
രാജ്യാഭിഷേകത്തിനായ്;
പങ്കം പററിയഴിഞ്ഞ വാർമുടിയുടൻ
കെട്ടട്ടെ പാഞ്ചാലിയും;
തൻകൈകൊണ്ടു കഠാരമേന്തി നൃവരം-
പ്രദ്വേഷിയാം രാമനും
വൻകോപത്തൊടു ഭീമനും പടനിലം
പ്രാപിക്കിലാശങ്കയോ? ൧൫.

പാഞ്ചാലി—(കണ്ണീരോടുകൂടി) ത്രിഭുവനനാഥനായ ദേവൻ പറയുന്നതു മറെറാരു വിധത്തിൽ വരുന്നതല്ലല്ലോ.

പാഞ്ചാലകൻ—ഇതു് ആശിസ്സുതന്നെയല്ലാ. അസുരവൈരിയുടേ ആദേശം കൂടിയാകുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഭഗവാൻ കല്പിച്ചതു തെററിനടക്കുന്നതാരാണ്? ആര്? ആരവിടേ?

(പ്രവേശിച്ചിട്ട്)

കഞ്ചുകി—തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു് കല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ— ദേവകീനന്ദനനായ ഭഗവാൻെറ കല്പന യനുസരിച്ചു് എൻെറ വത്സൻെറ വിജയമംഗളത്തിനു വേണ്ട തായ ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

കഞ്ചുകി—കല്പനപോലെ. (എന്നു് ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി പുറത്തിറങ്ങിട്ടു്) അല്ലയോ പുരോഹിതപ്രധാനികളേ, അന്ത സ്സിനനുസരിച്ചുള്ള അന്തഃപുരചാരികളേ, ദൌവാരികന്മാരേ, കൌരവപരിഭവമാകുന്ന സാഗരത്തെ ഭുജബലത്താൽ നീന്തി കടന്നവനായും ദുർവ്വഹമായ പ്രതിജ്ഞാഭാരത്തെ നിവൎത്തിച്ച വനായും സുയോധനൻെറ നൂറനുജന്മാരെയും നശിപ്പിച്ചവനാ യും ദുശ്ശാസനൻെറ മാറിടത്തെ കീറുന്നതിൽ നരസിംഹമാ യും സുയോധനൻെറ ഊരുസ്തംഭഭംഗത്തിൽ വിനിശ്ചിതമായ വിജയത്തോടുകൂടിയവനായും പരാക്രമിയായും ഇരിക്കുന്ന വൃ കോദരനിൽ സ്നേഹപക്ഷപാതത്തോടുകൂടെ മംഗളങ്ങളേ ചെ യ്‌വാനായിക്കൊണ്ടു് യുധിഷ്ഠിരനാകുന്ന മഹാരാജാവു കല്പി ക്കുന്നു. (ആകാശത്തിൽ) നിങ്ങൾ എന്തു പറയുന്നു? "എല്ലാദി ക്കിലും കൂട്ടതലായി പ്രവൎത്തിച്ചിരിക്കുന്നതിനേ അങ്ങു് എന്തു കൊണ്ടു കാണുന്നില്ല?" എന്നോ? നല്ലതു് പുത്രകന്മാരേ, ന ല്ലതു്. പറയാതെതന്നെ ഹിതത്തെ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതു് മന സ്സിലുള്ള സ്വാമിഭക്തിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കയാണല്ലോ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ആൎയ്യ ജയന്ധരാ,—

കഞ്ചുകി—തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു കല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—നീ പോയി പ്രിയത്തെ ധരിപ്പിച്ചു പാ ഞ്ചാലകനെ സമ്മാനങ്ങൾ കൊടുത്തു സന്തോഷിപ്പിക്കുക.

കഞ്ചുകി—കല്പനപോലെ. (എന്നു് പാഞ്ചാലകനോടു കൂ ടി പോയി.)

പാഞ്ചാലി—മഹാരാജാവേ, നാഥനാകുന്ന ഭീമസേനൻ ദുരാചാരനായ ദുൎയ്യോധനനോടായി, ഞങ്ങൾ അഞ്ചാളുകളിൽ ആരോടെങ്കിലും ഇഷ്ടം പോലെ യുദ്ധം ചെയ്യാമെന്നു് എന്തി നായിട്ടാണു് പറഞ്ഞതു്? നകുലസഹദേവന്മാരിൽ ഒരാളോടു യുദ്ധത്തിനു് അവൻ പ്രാൎത്ഥിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ വലിയ തെററാ യി തീരുമായിരുന്നല്ലോ,

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണ, ജരാസന്ധഘാതിയായ ഭീമൻ സകല സുഹൃത്തുകളും ബന്ധുക്കളും വീരന്മാരായ അനുജന്മാരും രാജശ്രേഷ്ഠന്മാരും മരിച്ച് പതിനൊന്നക്ഷൗഹിണി സൈന്യത്തിൽ കൃപൻ-കൃതവർമ്മാവ്-അശ്വത്ഥാമാവ് ഇവർ മാത്രം ശേഷിച്ചവനായി ശരീരമാത്രവിഭവനായ ആ ധാർത്തരാഷ്ട്രൻ ഒരുവേള വിജാഭിമാനത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച് ആയുധത്തെ വെടികയോ തപോവനത്തിലേയ്ക്ക് പുറപ്പെട്ടു പോകയോ അച്ഛൻ മുഖാന്തരം സന്ധിയേ യാചിക്കയോ ചെയ്യുമെന്നു വിചാരിച്ചിരിക്കണം. അങ്ങനെയാകുന്ന പക്ഷം സകല രിപുക്കളേയും ജയിക്കാമെന്നുള്ള പ്രതിജ്ഞാഭാരം വളരെ ലഘുവായിട്ടു തീരുകയും ചെയ്യും. പഞ്ചപാണ്ഡവന്മാരിൽ ഒരുത്തനെങ്കിലും യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതിന് ദുര്യോധനൻ തക്കവനല്ല. ഇവനോടുകൂടി വൃകോദരൻ തന്നേ ഗദായുദ്ധംചെയ്യുന്നു എന്നാണ് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നത്. അല്ലയോ സുക്ഷത്രിയേ, നോക്കു:—

പോരിൽ കോപിച്ചു ഭീമൻ ഗുരുഗദയൊടണ-
ഞ്ഞീടിലാരുണ്ടെതിർപ്പാൻ?
സീരിക്കെന്നാണമിന്നാക്കുരുവരനുഗദാ-
ഭ്യാസസാമർത്ഥ്യമേറും;
പൂരിച്ചീടട്ടെ ഭവ്യം കുരുകുലനളിനീ-
കംഭിയാം മാരുതിക്കി;-
ന്നേരം ഞാനോർപ്പു സപ്ഘ്ജജനൊടവനെതി-
ർക്കുന്നു മററാരുമല്ല. ൨൮

(അണിയറയിൽ)

എനിക്കു ദാഹിക്കുന്നു എനിക്കു ദാഹിക്കുന്നു. വെള്ളമോ തണുപ്പുള്ള സ്ഥലമോ തന്ന് ആരെങ്കിലുമെന്നേ സഹായിക്കേണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കേട്ടിട്ട്) ആര്? ആരവിടേ?

(പ്രവേശിച്ചിട്ട്)

കഞ്ചുകി—അവിടന്ന് കല്പിച്ചാലും.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഇതെന്താണെന്നറിയുക.

കഞ്ചുകി—കല്പനപോലെ. (എന്നു പോയി തിരികെ പ്രവേശിച്ചു്) ദേവി, വിശപ്പുള്ള ഒരു വഴിപോക്കൻ വന്നുനില്ക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—വേഗത്തിൽ ഇങ്ങോട്ടുവിടട്ടെ.

കഞ്ചുകി—കല്പനപോലെ. (എന്നുപോയി.)

(അനന്തരം മാനുഷവേഷത്തെ ധരിച്ചുകൊണ്ടു് ചാർവാകൻ എന്നൊരു രാക്ഷസൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാക്ഷസൻ—(ആത്മഗതം) സുയോധനന്റെ മിത്രമായ ചാർവാകരാക്ഷസനാകുന്ന ഈ ഞാൻ പാണ്ഡവന്മാരെ ചതിക്കുന്നതിനു ചുററിത്തിരിയുകയാണു്. (പ്രകാശം) എനിക്കു ദാഹിക്കുന്നു. ആരെങ്കിലും വെള്ളമോ തണുപ്പുള്ള സ്ഥലമോ തന്നു് എന്നെ സഹായിക്കണേ. (എന്നു് രാജാവിന്റെ സമീപത്തേയ്ക്കു അടുത്തുചെല്ലുന്നു.)

(എല്ലാപേരും എഴുന്നേല്ക്കുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—മുനേ, ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

രാക്ഷസൻ—ആചാരങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിനു ഇതു് അവസരമല്ല. വെള്ളംതന്നു് എന്നെ സഹായിച്ചാൽ മതി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—മുനേ, ഇതാ ആസനം; ഇവിടെ ഇരിക്കുക.

രാക്ഷസൻ—(ഇരുന്നിട്ടു്) ഭവാനും ആസനത്തിലിരിക്കുക.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(ഇരുന്നിട്ടു്) ആരു്? ആരവിടെ? വെള്ളം കൊണ്ടുവരിക.

(സജലകിണ്ടിയോടുകൂടി പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

കഞ്ചുകി—(അടുത്തുചെന്നു്) മഹാരാജാവേ, തണുപ്പും സൌരഭ്യവുമുള്ള വെള്ളം ഈ കിണ്ടിയിൽ നിറച്ചുകൊണ്ടു വന്നിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—മുനേ, ദാഹശമനം വരുത്തുക.

രാക്ഷസൻ—(കാലുകഴുകി ആചമിച്ചു് അല്പം ആലോചിച്ചിട്ടു്) അല്ലയോ, അങ്ങു് ക്ഷത്രിയനാണെന്നു് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഭവാൻ വിചാരിക്കുന്നതു ശരിയാണു്.

രാക്ഷസൻ—യുദ്ധങ്ങളിൽ ദിവസംതോറും സ്വജനവിനാശം ധാരാളമായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണല്ലൊ; അതിനാൽ ഭവാന്മാ

രിൽനിന്നു് ജലം തുടങ്ങിയതു വാങ്ങാൻ പാടില്ല. ആകട്ടെ, ഈ നിഴലുള്ള സ്ഥലംകൊണ്ടും സരസ്വതീനദിയിലേ തണുത്ത വെള്ളത്തുള്ളികളോടുകൂടിയ കാറ്റുകൊണ്ടും ഞാൻ ക്ഷീണം തീർത്തുകൊള്ളാം.

പാഞ്ചാലി—ബുദ്ധിമതികേ, മഹർഷിയെ ഈ വിശറികൊണ്ടു വീശുക.

(ചേടി അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

രാക്ഷസൻ—അല്ലയോ ഭവതി, ഞങ്ങളിൽ ഈ ഉപചാരം ആവശ്യമില്ലാത്തതാണു്.

യുധിഷ്ഠിരൻ—മുനേ, അങ്ങു് എന്തുകൊണ്ടാണു് ഇത്രയും ക്ഷീണിച്ചിരിക്കുന്നതു്? പറയുക.

രാക്ഷസൻ—മനുഷ്യർക്കു് സാധാരണയായി സംഭവിക്കാവുന്ന കൌതുകംകൊണ്ടു് മഹാക്ഷത്രിയന്മാരുടെ ദ്വന്ദ്വയുദ്ധത്തെ കാണുന്നതിനായി സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ ചുറ്റിനടക്കുകയായിരുന്നു. ഇപ്പോഴാകട്ടെ, ശരൽകാലത്തിലെ ആതപത്തിന്റെ കാഠിന്യംകൊണ്ടു് പരവശനായ ഞാൻ തീരെ യോജിപ്പില്ലാത്തതായ അർജ്ജുനദുര്യോധനന്മാരുടെ ഗദായുദ്ധത്തെ കണ്ടുംവെച്ചു വരികയാണു്.

(എല്ലാവരും വിഷാദത്തെ നടിക്കുന്നു.)

കഞ്ചുകി—മുനേ, ഇതങ്ങനെയല്ല; ഭീമസുയോധനന്മാരുടേ എന്നു പറയുക.

രാക്ഷസൻ—ആഹാ! കാര്യമറിയാതെതന്നെ നീ എന്താണു് എന്നേ ആക്ഷേപിക്കുന്നതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—മഹർഷേ, പറയുക പറയുക.

രാക്ഷസൻ—ക്ഷണനേരം വിശ്രമിച്ചിട്ടു് സകലവും ഭവാനോടു പറയാം. അല്ലാതെ ഈ വൃദ്ധനോടു പറയാൻ പ്രയാസമാണു്.

യുധിഷ്ഠിരൻ—പറയുക; എന്തു്! അർജ്ജുനസുയോധനന്മാർക്കെന്നോ?

രാക്ഷസൻ—അർജ്ജുനസുയോധനന്മാർ ഗദായുദ്ധം തുടങ്ങിയെന്നു് മുൻപിൽതന്നെ ഞാൻ പറഞ്ഞതല്ലോ;

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഭീമസുയോധനന്മാർക്കില്ല എന്നോ?

രാക്ഷസൻ—അതു നടന്നു.

(യുധിഷ്ഠിരനും പാഞ്ചാലിയും മൂർച്ഛിച്ചുവീഴുന്നു.)

കഞ്ചുകി—(വെള്ളംതളിച്ചിട്ട്) ദേവിയും ദേവനും സമാശ്വസിക്കണം.

ചേടി—ദേവീ, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക.

(രണ്ടുപേരും ബോധം പ്രാപിക്കുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—മഹർഷേ, അങ്ങെന്താണു പറയുന്നത്! ഭീമദുര്യോധനന്മാരുടെ ഗദായുദ്ധം നടന്നു എന്നോ?

ദ്രൗപദി—ഭഗവൻ, പറയുക പറയുക. എന്ത്! നടന്നു എന്നോ?

രാക്ഷസൻ—കഞ്ചുകീ, ഇവർ ആരാണ്?

കഞ്ചുകി—ഇദ്ദേഹം യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവാണ്. ദേവി പാഞ്ചാലപുത്രിയുമാണ്.

രാക്ഷസൻ—കഷ്ടം! ഞാൻ പറഞ്ഞുതുടങ്ങിയതു കഠിനമായി.

ദ്രൗപദി—ഹാ! നാഥ ഭീമസേനാ, (എന്ന് മൂർച്ഛിക്കുന്നു.)

കഞ്ചുകി—എന്ത്! പറഞ്ഞു എന്നോ?

ചേടി—ദേവീ, സമാശ്വസിക്കുക സമാശ്വസിക്കുക.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കണ്ണുനീരോടുകൂടി) ബ്രഹ്മൻ,

ശങ്കചെന്ന മൊഴിതന്നെ നമുക്കാ-
തങ്കമേററമരുളുന്നു മനസ്സിൽ;
എൻകുമാരനുടെ വസ്തുത ബോധി-
ച്ചെങ്കിലിത്തനു വെടിഞ്ഞു സുഖിക്കാം. ൧൭.

രാക്ഷസൻ—(ആനന്ദത്തോടുകൂടി വിചാരിക്കുന്നു.) ഇതിനു തന്നേയാണ് എന്റെ ശ്രമം. (പ്രകാശം) തീച്ചയായും പറഞ്ഞു കഴിയു എങ്കിൽ ചുരുക്കിപ്പറയാം. ബന്ധുവ്യസനത്തെ വിസ്തരിച്ചു പറയുന്നതു യുക്തമല്ലല്ലോ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കണ്ണുനീരു പൊഴിച്ചുകൊണ്ട്)

വാസ്തവം ചൊൽക ഹേ, ബ്രഹ്മൻ,
വിസ്തരിച്ചോ ചുരുക്കിയോ;

അത്ര വത്സനിലാനുള്ള—
തത്വം കേൾപ്പാനൊരുങ്ങിഞാൻ. ൧൭൩.

രാക്ഷസൻ—കേട്ടാലും—

കൌരവേശ്വരനും വൃകോദരനുമായ്
ഘോരാജിചെയ്തുംവിധൌ—

പാഞ്ചാലി—(വേഗത്തിൽ എഴുന്നേററു്) പിന്നെ പിന്നെ.

രാക്ഷസൻ—(സ്വഗതം) എങ്ങിനെയാണു് ഇവരുടെ ചൈതന്യത്തെ നശിപ്പിക്കേണ്ടതു്? (പ്രകാശം)

സീരംപൂണ്ടൊരു ദേവനെത്തിയവിടെ;-
ഷ്ഷിന്നീട്ടമുണ്ടായ്‌രണം;
സൈ്വരം തൻപ്രിയശിഷ്യനോടു ഹലിയും
സംസ്ഥാപനം ചെയ്കയാൽ
ക്രൂരൻ പന്നഗകേതു ചെയ്തു പകരം
ദുശ്ശാസനദേഹത്തിൽ. ൧൭൪.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഹാ! വത്സ വൃകോദരാ, (എന്നു മോഹിക്കുന്നു.)

പാഞ്ചാലി—ഹാ! നാഥ ഭീമസേനാ, ഹാ! എന്റെ പരിഭവപ്രതീകാരത്തിനുവേണ്ടി ജീവനെ ഉപേക്ഷിച്ചവനേ, ജടാസുരൻ- ബകൻ–ഹിഡിംബൻ–കിമ്മീരൻ–കീചകൻ ജരാസന്ധൻ ഇവരെ ഒക്കെയും നിഗ്രഹിച്ചവനേ, കൽഹാരപുഷ്പാഹരണത്താൽ എന്റെ പ്രിയത്തെ അനുഷ്ഠിച്ചവനേ, എന്നോടു് ഉത്തരം പറയണമേ. (എന്നു മോഹിക്കുന്നു.)

കഞ്ചുകി—(കണ്ണുനീരോടുകൂടെ) ഹാ! കുമാര ഭീമസേനാ, ധാർത്തരാഷ്ട്രവംശമാകുന്ന താമരപ്പൊയ്കക്കു് ഹിമവർഷമായിത്തീർന്നവനേ. (സംഭ്രമത്തോടുകൂടി) മഹാരാജാവു സമാശ്വസിക്കണം, ഭദ്രേ, സ്വാമിനിയെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുക. മഹർഷേ, അങ്ങും രാജാവിനെ സമാശ്വസിപ്പിക്കണം.

രാക്ഷസൻ—(സ്വഗതം) പ്രാണനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനു വേണ്ടി ഇപ്പോൾ ആശ്വസിപ്പിക്കാം. (പ്രകാശം) അല്ലയോ ഭീമാഗ്രജാ, ഒരുക്ഷണംകൂടി ആശ്വസിച്ചിരിക്കുക. കുറച്ചുകൂടി പറയേണ്ടതുണ്ടു്.

യുധിഷ്ഠിരൻ–(ആശ്വസിച്ചിട്ടു്) കഥാശേഷംകൂടി ഉണ്ടോ?

പാഞ്ചാലി— (പ്രതിബുദ്ധയായിട്ട്) ഭഗവൻ, കഥാശേഷമെങ്ങനെയുള്ളതെന്നു പറയുക.

കഞ്ചുകി—പറയുക പറയുക.

രാക്ഷസൻ—പിന്നീട് ഹതനായ ആ സുക്ഷത്രിയൻ വീരന്മാക്കു സുലഭയായ സൽഗതിയെ പ്രാപിച്ചശേഷം, ഭ്രാതൃവധശോകത്താൽ കൂടക്കൂടെ പ്രവഹിച്ചതായ കണ്ണുനീരിനെ മുഴക്കെത്തുടച്ചുകളഞ്ഞു് പുത്തനായ കൊഴുത്ത ചോര പററിയിരിക്കുന്ന ആ ഗദയെത്തന്നെ ഭ്രാതൃഹസ്തത്തിൽനിന്നു വലിച്ചെടുത്തു് സന്ധിചെയ്യുന്നതിനു താല്പര്യപ്പെട്ട് വാസുദേവൻ തടഞ്ഞിട്ടുകൂടിയും വരിക വരിക എന്നു് ഉപഹാസത്തോടുകൂടി ഗദയെ ചുററിത്തിരിക്കുന്നതിനാലുള്ള ഝംകാരശബ്ദത്താൽ മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഗംഭീരവചനധ്വനിയോടുകൂടിയ കൌരവരാജനാൽ ആഹൂതനായ നിന്റെ തൃതീയാനുജനാകുന്ന കിരീടി യുദ്ധത്തിനാരംഭിച്ചു. അസമർത്ഥനായ അവന് ഗദാഘാതത്താൽ മൃത്യുവിനെ ശങ്കിച്ചിട്ടുള്ളവനായ ബലഭദ്രൻ അർജ്ജുനപക്ഷപാതിയായ ശ്രീകൃഷ്ണനെ വളരെ പണിപ്പെട്ട് തേരിൽ കയററി ദ്വാരകയിലേക്കു കൊണ്ടുപോയി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—നന്നായി. അല്ലയോ അർജ്ജുനാ, ഗാണ്ഡീവത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു നീ ആ വൃകോദരപദവിയെത്തന്നെ പിന്തുടന്നു. ഞാൻ ഇനിയും എന്തുപായം കൊണ്ടാണു് പ്രാണത്യാഗംചെയ്തു് ഹൃദയത്തെ ഉത്സാഹിപ്പിക്കേണ്ടതു്?

പാഞ്ചാലി—ഹാ! നാഥ ഭീമസേനാ, ഗദയിൽ അഭ്യാസമില്ലാതെ ക്രൂരനായ ശത്രുവിന്റെ നേരിട്ടു ചെല്ലുന്ന അങ്ങയുടെ അനുജഭ്രാതാവിനെ ഇപ്പോൾ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. (എന്നു മോഹിക്കുന്നു.)

രാക്ഷസൻ—പിന്നീട് ഞാൻ—

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഇരിക്കട്ടെ; മുനേ, ഇതിൽ കൂടുതൽ കേട്ടുകൊണ്ടു് എന്തുപ്രയോജനമാണു്? ഹാ! വത്സ ഭീമസേനാ, വനത്തിൽവെച്ചു് വ്യസനിക്കുന്ന സമയം എനിക്കു സഹായമായിത്തീന്നവനേ, ഹാ! എന്റെ ശരീരസ്ഥിതിഭേദത്തിൽ സങ്കടപ്പെടുന്നവനേ, ജതുഗൃഹവിപത്തിയാകുന്ന സമുദ്രത്തെ തരണം ചെയ്യുന്നതിൽ കപ്പലായിട്ടുതീന്നവനേ, ഹാ! കിമ്മീര-ഹിഡിംബാസുര-ജരാസന്ധവിജയമല്ലാം, ഹാ! കീചക-ദുശ്ശാസനന്മാരാകുന്ന കദലികൾക്കു് കുഞ്ജരമായിട്ടുള്ളവനേ,—

ചൂതാട്ടം മടിവിട്ടു ഞാൻ തുടരവേ
മത്തഭക്തിക്കൈക്കൊണ്ടു നീ
മാതംഗായുതവീര്യമേറുകിലുമ-
ട്ടാസത്വമാന്നില്ലയോ?
ഏതോ ഞാനതിലപ്പുറം പിഴനിന-
ക്കിന്നേകിയെന്നേസ്സഹോ-
ദ്രാതത്തോടു മടൻ വെടിഞ്ഞിതധുനാ
തൽപ്രീതി പൊയ്പോയിതോ? ഫവ്വെ

പാഞ്ചാലി—(ബോധംപ്രാപിച്ച് എഴുന്നേററിട്ട്) മഹാരാജാവേ, ഇതെന്തു വത്തമാനമാണ്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണേ, മറെറന്താകുന്നു?
വീരകീചകവിമാഥിയായ് ബക-ഹിഡിംബ-
മുഖ്യമദമർദ്ദിയായ്
ഘോരമാഗധമദാന്ധഹസ്തിയുടെ സന്ധി-
പാടനസമത്ഥനായ്
ഭാരമുള്ള ഗദ നീണ്ടുരുണ്ട ഭുജതല്പ-
ജത്തിന്നു വിഭൂഷയായ്
ത്തീരുമെന്നനുജനജ്ജുനന്റെ ഗുരു ചന്ദ്ര
പോലുമയി, നിൻപ്രിയൻ. ഫൻ

പാഞ്ചാലി—നാഥ ഭീമസേനാ, അങ്ങ് എന്റെ തലമുടി കെട്ടിക്കേണ്ടതാണല്ലോ; വീരനായ ക്ഷത്രിയന്ന് പ്രതിജ്ഞയേ ലംഘിക്കുന്നതു് യുക്തമല്ല. അതിനാൽ എന്നേ രക്ഷിക്കണം, ഞാൻ അടുത്തുവരുന്നു. (എന്നു മോഹിച്ചുവീഴുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ— (ആകാശത്തിലേക്കായി) അല്ലയോ, കുന്തിയാകുന്ന മാതാവേ, പുത്രനാകുന്ന ഭീമന്റെ സ്ഥിതികേട്ടിരിക്കുമല്ലോ. തനിയേ, അനാഥനായി വിലപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ച് അയാൾ എവിടെയൊ പോയി. അല്ലയൊ ജരാസന്ധാജതാവേ, അല്പായുസ്സായി തീന്ന നിങ്കൽ ഇക്കാലത്തിനിടക്ക് എപ്പോഴെങ്കിലും എന്തുതെററാണ് ജനങ്ങൾ കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുള്ളതു്? അല്ലെങ്കിൽ—ഞാൻതന്നെ വളരെ കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുണ്ട്.

രാജാക്കന്മാരെയെല്ലാം കരമിവനു തരാൻ
തക്കതായ്ത്തീത്തു നീ നി-

വ്യാജം ലജ്ജിപ്പൂ; ചൂതിൽ പണയനിലയിലും
കോപമെന്യേ രസിപ്പൂ;
സൌജന്യത്താൽ വിരാടക്ഷിതിപതിപുരിയിൽ
സൂതനായ് വാണതും; സ-
ത്തേജസ്സാം വത്സ, നാശംതടവിയ തവ ചി-
ഹ്നങ്ങളായ് കണ്ടതത്രേ. ൧൮൦

മൂഢ, അങ്ങ് എന്തുപറയുന്നു? "കൌരവ്യേശപരന്തം വൃകോദരനുമായി" എന്നോ?

രാക്ഷസൻ—ഇതു് അങ്ങിനെയാണ്.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഞങ്ങളുടെ ഭാഗ്യങ്ങളെ നിന്ദിക്കണം. ഭഗവൻ കാമപാലാ, കൃഷ്ണാഗ്രജനായ സുഭദ്രാഭ്രാതാവേ,
ജ്ഞാതിപ്രീതിഗണിച്ചതില്ല; നൃപധ—
ർമ്മം തെല്ലുമോർത്തില്ല; നിൻ-
ഭ്രാതാവർജ്ജുനനോടുചേർന്ന നിലയും
ചിന്തിച്ചതില്ലേതുമേ;
ഭേദം ശിഷ്യരിലില്ല; തുല്യനിലയാ-
ണങ്ങേയ്ക്കു; താകട്ടെ നി
ർവ്വാദം ഭാഗ്യമകന്നൊരെങ്കലവിടെ-
യ്ക്കേന്ത വിരോധോദയം? ൧൮൧

(പാഞ്ചാലിയുടെ അടുത്തുചെന്നിട്ടു്); അല്ലയോ പാഞ്ചാലീ, എഴുന്നേൽക്ക; നമ്മൾ ഒരുപോലെ ദുഃഖമുള്ളവരാകുന്നുവല്ലോ. മൂർച്ഛകൊണ്ടു് നീ എന്താണ് എന്നെ അതിക്രമിക്കുന്നതു്?

പാഞ്ചാലി—(ബോധംവന്നിട്ടു് നാഥൻ ദുര്യോധനന്റെ ചോരയാൽ നനഞ്ഞിരിക്കുന്ന കൈകൊണ്ടു് ദുശ്ശാസനൻ അഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന എന്റെ തലമുടി കെട്ടിക്കട്ടെ, എടീ ബുദ്ധിമതികേ, നിന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചല്ലയോ നാഥൻ പ്രതിജ്ഞചെയ്തിട്ടുള്ളതു്? (കഞ്ചുകിയുടെ അടുത്തുചെന്നിട്ടു്) ആര്യാ, ദേവകീനന്ദനനായ ഭഗവാൻ എന്റെ അടുക്കൽ എന്താണ് സന്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതു്? പിന്നെയും കേശബന്ധത്തെ ആരംഭിക്കാമെന്നല്ലയോ? അതിനാൽ പൂമാലകൾ കൊണ്ടുവരിക; നീ തലമുടി നന്നാക്കുക; ഭഗവാനായ നാരായണന്റെ വാക്കിങ്ങനെയാണ്

പ്രവർത്തിക്കേണ്ടത്. അദ്ദേഹം എനിക്കു വ്യാജത്തെ സന്ദേശിക്കയില്ല. അല്ലെങ്കിൽ വ്യസനിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഞാൻ എന്താണു പറയുന്നത്? ഇപ്പോൾതന്നെ മൃതനായ ആര്യപുത്രനെ ഞാൻ അനുഗമിക്കുന്നുണ്ട്. (യുധിഷ്ഠിരന്റെ അടുത്തുചെന്നിട്ട്) മഹാരാജാവേ ചിതക്കൂട്ടുകതന്നെ. അങ്ങും ക്ഷാത്രധർമ്മത്തെ അനുസരിച്ചുതന്നെ, നാഥന്റെ ജീവിതാപഹാരിയായ ശത്രുവിനോടെതിർക്കുക; അല്ലെങ്കിൽ അവിടത്തെ ഇഷ്ടംപോലെ ചെയ്യാം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—പാഞ്ചാലി പറയുന്നത് ശരിയാണ്. കഞ്ചുകീ, നീ ചിതയുണ്ടാക്കി തപസ്വിനിയായ ഇവളെ സഹ്യവേദനയാക്കിത്തീർക്കണം. എന്റെ വില്ലിനേയും ശരിയാക്കിക്കൊണ്ടുവരു. അല്ലെങ്കിൽ വില്ലുവേണ്ട.

ആ വായുപുത്രനുടെ ചോരപുരണ്ടു ശോണ-
ശ്രീവാച്ചോരഗ്ഗദയെടുത്തു വെടിഞ്ഞു ചാപം
ഹാ! വാസവാത്മജനടുത്തടർ ചെയ്തപോലെ-
യാവാമെനിക്കുമതുനാനു, ജയേച്ഛയില്ല. ൧൮൫

രാക്ഷസൻ,—രാജൻ, അങ്ങയുടെ മനസ്സിൽ രിപുജയത്തിന് താല്പര്യമില്ലെങ്കിൽ വല്ലടിക്കിലുംവെച്ച് പ്രാണത്യാഗം ചെയ്കയാണ് നല്ലത്. അവിടെ പോകുന്നതു വെറുതെയാണ്.

കഞ്ചുകി—മൂഢനേ, ധിക്കരിക്കണം. അങ്ങേ മനസ്സ് രാക്ഷസന്മാരുടേതുപോലെ ഇരിക്കുന്നു.

രാക്ഷസൻ—(ഭയത്തോടുകൂടി വിചാരിക്കുന്നു.) എന്ത്! ഇയ്യാൾ എന്നെ മനസ്സിലാക്കിയോ? (പ്രകാശമായിട്ട്) ഭോ, കഞ്ചുകീ, ആ ദുര്യോധനാർജ്ജുനന്മാർ ഗദകൊണ്ടാണല്ലോ യുദ്ധംതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നത്; അവർക്കു ഗദയിലുള്ള ഭുജപാടവം എനിക്കറിയാം. ദുഃഖിതനായ ഈ രാജർഷിക്ക് പിന്നെയും വേറെയൊരനിഷ്ടത്തെ കേൾക്കുന്നത് പരിഹരിക്കണമെന്നുദ്ദേശിച്ചാണ് ഞാനിങ്ങനെ പറഞ്ഞത്.

യുധിഷ്ഠിരൻ;- (കണ്ണുനീരു തുടച്ചുകൊണ്ട്) നല്ലത് മഹർഷേ, നല്ലത്. സ്നേഹത്തോടുകൂടിയാണ് അങ്ങുപറയുന്നത്.

കഞ്ചുകി—മഹാരാജാവേ, ദേവതുല്യനായ അവിടന്നും പ്രാകൃതനെപ്പോലെ ശോകാന്ധത്വംകൊണ്ട് ക്ഷാത്രധർമ്മത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതെന്താണ്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—ആര്യ്യേ ജയന്ധരാ,

തടിച്ച ഭുജദണ്ഡമാൎന്നളകതന്നിലും നിൎഭരം
ചൊടിച്ചു സുരപൂരിലും നിജബലങ്ങൾ കാണിച്ചവർ
പടക്കൾ പവനാത്മജാജ്ഞ്യാരുടഞ്ഞു വീണുള്ളതും
കടപ്പമതിനാൽ പരോദയവുമീക്ഷ ചെയ്യാൻ പണി.

അല്ലയോ പാഞ്ചാലീ, എന്റെ ദുൎന്നയത്താൽ കഷ്ടത അനുഭവിക്കുന്നവളായ നിന്നോടുകൂടി ഒരുമിച്ചുതന്നേ കത്തി ജ്വലിക്കുന്ന പാവകനിൽ ചാടി ബന്ധുജനത്തെ സംഭാവനം ചെയ്യുന്നുണ്ട്.

പാഞ്ചാലി—ആര്യ്യാ, വിറകുകൾ വെട്ടിക്കൂട്ടി ചിതയെ ജ്വലിപ്പിക്കട്ടെ. എന്റെ മനസ്സു നാഥനെ കാണുന്നതിനു ബദ്ധപ്പെടുന്നു. (പുറവും നോക്കിയിട്ട്) ഇതു എന്താണ്! എന്റെ നാഥനില്ലാതെ ആയപ്പോൾ ഒരുത്തനും മഹാരാജാവു പറയുന്നതു കേൾക്കുന്നില്ലല്ലോ. ഹാ! നാഥ ഭീമസേനാ, അങ്ങയോടുകൂടാതെ ഇരിക്കുന്ന ഈ രാജകുലത്തെത്തന്നെ ഇപ്പോൾ പരിജനവും വകവെയ്ക്കുന്നില്ല.

രാക്ഷസൻ—ഭരതകുലത്തിലുള്ള വധുക്കൾക്ക് പതിയോടുകൂടി മരിക്കുന്നതു യുക്തമായിട്ടുള്ളതുതന്നെ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—മഹൎഷേ, ഒരുത്തനും ഞങ്ങൾ പറയുന്നതു കേൾക്കുന്നില്ല. അതിനാൽ വിറകുകൾ തരുന്നതിനു അങ്ങ് പ്രസാദിച്ചാൽ കൊള്ളാം.

രാക്ഷസൻ—ഇതു മുനിജനങ്ങൾക്കു ചേരാത്തതാണ്. (സ്വഗതം) എന്റെ ആഗ്രഹം സഫലമായി; മറഞ്ഞുനിന്ന് ചിതയുണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കാം. (പ്രകാശം) രാജൻ, ഞങ്ങൾക്ക് ഇവിടെത്തന്നെ നിൽക്കാൻ സാധിക്കയില്ല. (എന്നു പോകുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണേ, ഒരുത്തനും നമ്മൾ പറയുന്നതു കേൾക്കുന്നില്ലല്ലോ; ആകട്ടെ; ഞാൻതന്നെ വിറകുകൾ കൊണ്ടുവന്നു കൂട്ടി ചിതയെ ഉണ്ടാക്കുന്നുണ്ട്.

പാഞ്ചാലി—മഹാരാജാവേ, വേഗത്തിലാകട്ടെ വേഗത്തിലാകട്ടെ.

(അണിയറയിൽ കളകളശബ്ദം കേൾക്കുന്നു.)

ദ്രൌപദി—(ഭയത്തോടുകൂടി കേട്ടിട്ട്) മഹാരാജാവേ, ബലദൎപ്പിതനായ ആരുടേയോ വിഷമമായ ശംഖനിൎഘോഷം

കേൾക്കുന്നു, വേറെ ഒരപ്രിയംകൂടി കേൾക്കുന്നതിനു നിർബ്ബന്ധമുള്ള പക്ഷം പറയുകെ മതി.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഒട്ടും താമസിക്കുന്നില്ല. എഴുനേൽക്കുക.

(എന്നു് എല്ലാവരും പുറത്തിറങ്ങുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—അല്ലയോ പാഞ്ചാലീ, അമ്മയ്ക്കും സപത്നീജനത്തിനും എന്തെങ്കിലും സന്ദേശത്തെപ്പറഞ്ഞുകൊടുത്തു് പരിജനങ്ങളെ തിരിച്ചയക്കുക.

ദ്രൗപദി—മഹാരാജാവേ, അമ്മയ്ക്കു് ഇങ്ങിനെ സന്ദേശം പറഞ്ഞയക്കാം.—“ബകൻ, കിമ്മീരൻ, ജടാസുരൻ, ജരാസന്ധൻ ഇവരെയൊക്കെയും നിഷ്പ്രയാസം ജയിച്ചവനായ ദേവിയുടെ ആമദ്ധ്യമപുത്രൻ ഹതാശയായിരിക്കുന്ന എന്റെ പേരിലുള്ള പക്ഷപാതംകൊണ്ടു് പരലോകത്തിലേയ്ക്കു പോയി.” എന്നു്,

യുധിഷ്ഠിരൻ— ഭദ്രേ, ബുദ്ധിമതികേ, ഞാൻ പറഞ്ഞതായി അമ്മയോടു പറയണം:—

അരക്കില്ലം തീവെച്ചുളവിപദിവരെല്ലാമെവനെഴും
സ്സുരിക്ഷം വീര്യത്താലയി ജനനി, ജീവിച്ചനിഭൃതം;
തെരിക്കെന്നാവിരപ്രിയസുതനെ നേരിട്ടു മൃതി ഞാ-
നരസ്സൂന്നോൻ; ഹാ! ഹാ! ഭവതിയോടിതാരോതുമപരൻ.

ആര്യ്യ ജയന്ധരാ, നീ സഹദേവന്റെ അടുക്കൽ പോകണം; പൂജ്യനായ മാദ്രിയുടെ ഒടുവിലത്തെ പുത്രനോടു ഇങ്ങനെ പറയുകയും ചെയ്യണം. “സകല കുരുകുലമാകുന്ന കമലാകരത്തിന്നു് കാട്ടുതീയായിത്തീൎന്ന യുധിഷ്ഠിരൻ പരലോകത്തേയ്ക്കു പുറപ്പെടുവാനായിട്ടു് പ്രിയാനുജനായും, എല്ലായ്പോഴും ആശംസിക്കത്തക്കവനായും, വ്യസനത്തിലും അഭ്യുദയത്തിലും വ്യാമോഹമില്ലാത്തവനായും ഇരിക്കുന്ന ഭവാനേ ദൃഢമായി ആലിംഗനംചെയ്തു് ശിരസ്സിൽ ചുംബിക്കയും ചെയ്തിട്ടു് ഇങ്ങനെ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു.

പ്രായംകൊണ്ടുപരംചെറുപ്പ;-മിഹമ-
ത്തുല്യൻ ശ്രുതത്താൽ ദൃഢം;
ജ്യായാൻ ബുദ്ധികൃപാദിയാ;-ലറിവുകൊ-
ണ്ടൊത്തീടിലഞ്ഞെൻഗുരു;

സ്വീയം പാണി ശിരസ്സിൽവെച്ചു ചിലത-
ത്ഥിക്കുന്നിതക്കാരണം;
ലീയെങ്കൽ പ്രിയമററിടാതെ പിതൃപി-
ണ്ഡാധായിയായ് വാഴ്കനീ. ഫവ്വത

അത്രയുമല്ല; വലിയ ആലോചനകൂടാതെ പ്രവത്തിക്കുന്ന വനാണെങ്കിലും നിത്യാഭിമാനിയായി ഞങ്ങൾക്കു തുല്യമായ ഹൃദയസാരത്തോടു കൂടിയ നകുലന്റെ വാക്കും എന്റെ ആജ്ഞയെ അനുസരിച്ചു് തെററിക്കാതെ നടക്കണം. ഞങ്ങളുടെ പ്രവൃത്തിയെ പിൻതുടരരുതു്. അല്ലയോ വത്സ, നീയാകട്ടെ,—

സത്താം മേന്മഷികൊണ്ടു സാധുസഹജ-
ന്മാരൊത്തൊരീയെന്നെയി-
ന്നോത്തീടാതെ സബാഷ്പപിണ്ഡസലിലം
താതന്നു നൽകീടുവാൻ
മിത്രക്ഷ്മാപപുരത്തിലോ യദുവര-
ന്മാക്കുള്ള സത്മത്തിലോ
വത്തിച്ചീടുക, വൻവനസ്ഥലിയിലോ;
സ്വാത്മാവു സൂക്ഷിക്കണേ." ഫവ്വന

ജയന്ധരാ, നീ പോവുക. എന്റെ ശരീരത്തെ തൊട്ടു ഞാ നാണയിടുന്നു. കാലമൊട്ടും കളയാതെ നിശ്ചയമായിട്ടും ഈ കാര്യം അറിയിക്കേണ്ടതാണു്.

പാഞ്ചാലി—എടീ ബുദ്ധിമതികേ, ഞാൻ പറഞ്ഞതായിട്ടു് പ്രിയസഖിയായ സുഭദ്രയോടു് നീ ചെന്നു പറയുക. "ഇപ്പോൾ വത്സയാകുന്ന ഉത്തരയ്ക്കു് നാലുമാസം ഗർഭമായിരിക്കുന്നു. എല്ലാപ്രകാരത്തിലും അവളെ പിതൃകുലത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി സൂക്ഷിക്കണം. ഇവിടെനിന്നു് പരലോകത്തിലേയ്ക്കു് പോയിരിക്കുന്നശ്വശുരകുലത്തിനും ഞങ്ങൾക്കും ഒരിക്കൽ സലിലദാനം ചെയ്യുന്നവൻ ഉണ്ടാകുമല്ലോ;" എന്നു്.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കണ്ണുനീരോടുകൂടി) അഹോ! കഷ്ടം!!

വിതതവിടപജാലം ഭംഗിയിൽ തിങ്ങിയെങ്ങും
ചിരമൊടടിയുറച്ചുള്ളൊക്കനാം ശ്ലാഘ്യവൃക്ഷം
ഹതദവശിഖിതന്നിൽ ഭസ്മമായ്; തൽകരുന്നിൽ
കൊതി ബത! തണചാശിച്ചീടുമീ മത്ത്യരോർപ്പു.

നല്ലതു്. ഇപ്പോൾ തീൎച്ചപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളതിനേ തന്നെ ചെയ്യണം. (കഞ്ചുകിയേനോക്കി) ആൎയ്യ ജയന്ധരാ; എന്റെ ശരീരത്തേ ആണയിട്ടു് ഞാൻ പറഞ്ഞല്ലോ. എന്നിട്ടും നീ പോകുന്നില്ലയോ?.

കഞ്ചുകി—കഷ്ടം! പാണ്ഡുമഹാരാജാവേ, അങ്ങേ പുത്രന്മാരാകുന്ന യുധിഷ്ഠിര-ഭീമാ-ൎജ്ജുന-നകുല-സഹദേവന്മാൎക്കു് ഇങ്ങിനെ ദാരുണമായ ഒരവസാനം വന്നുവല്ലോ!. ഹാ! ഭോജഭവനത്തിന ലക്ഷ്മിയായ ദേവി കുന്തീ,

ഭ്രാതാവിൻപുത്രനിന്ദ്രാവരജസഹജനാ-
ജ്ജിഷ്ണുവിൻ സ്യാലനായോൻ,
ജേതാവായ്ക്കൌരവാംഭോനിധിയുടെ മഥന-
ത്തിങ്കൽ മത്തേഭമായി
ശ്രീതാവും വാതജൻതൻ ഗുരുഹചി വെളിവി-
ല്ലാതെ വല്ലാതെ മോഹാൽ
ചെയ്യാനിബ്ഭൂകളിപ്പിപ്പൊരു തവ തനയ-
ന്മാൎക്കഹാ! ഹാ!! വിനാശം.

(എന്നു് കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു പോയി.) ഫ്ലവൃ

യുധിഷ്ഠിരൻ—ജയന്ധരാ ജയന്ധരാ,

(പ്രവേശിച്ചിട്ടു്)

കഞ്ചുകി—തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു കല്പിക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—പറയേണ്ടതാണെന്നു വിചാരിച്ചു് ഞാൻ പറയുകയാണു്; അല്ലാതെ അത്രമാത്രം ഭാഗ്യം ഞങ്ങൾക്കില്ല. ഒരു പക്ഷേ വത്സനായ അൎജ്ജുനൻ ജയിച്ചു എങ്കിൽ ഞാൻ പറഞ്ഞതായിട്ടു് അങ്ങു് അയാളോടു് ഇങ്ങനെ പറയണം.

വത്സൻതന്റെ മൃതിക്കു ഹേതു പരമ-
ത്താലാകുമെന്നാകിലും
നിസ്സന്ദേഹമവൻ തവാത്മസഹനാം
ശൌരിക്കെഴും സോദരൻ;
ഭേദിച്ചീടരുതാകയാൽ ചെറുതുമേ
ജീവിക്കിൽ നീ പിന്നെയും;
നിസ്സംഗത്തൊടു കാട്ടിൽ വാഴ്ക നൃപതി-
സ്ഥാനത്തിൽ വൎത്തിക്കൊലാ. ഫ്ലവൻ

കഞ്ചുകി—അവിടത്തേ കല്പനപോലെ. (എന്നുപോയി)

യുധിഷ്ഠിരൻ— (അഗ്നിയെകണ്ടിട്ടു് സന്തോഷത്തോടെ) കൃഷ്ണേ, ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന ജ്വാലകളാകുന്ന കൈകളാൽ ഞങ്ങളേ പ്പോലെയുള്ള വ്യസനിജനങ്ങളേ വിളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അ ഗ്നിഭഗവാൻ ഇതാ കത്തി പ്രകാശിക്കുന്നു. ഇതിൽ ആത്മാവി നേക്കൂടി ഇന്ധനമാക്കാം.

പാഞ്ചാലി—വാസ്തവമായ പ്രണയത്തോടുകൂടിയ മഹാരാ ജാവു പ്രസാദിക്കണേ! പ്രസാദിക്കണേ! ഞാൻ തന്നെ മുമ്പിൽ അഗ്നിപ്രവേശം ചെയ്യാം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—നമുക്കു് ഒരുമിച്ചുതന്നെ അഭ്യുദയത്തെ അനുഭവിക്കാം.

ചേടി—കഷ്ടം! ലോകപാലന്മാരായ ഭഗവാന്മാരേ, നി ങ്ങൾ രക്ഷിക്കണേ. ഇദ്ദേഹം സോമവംശത്തിലെ രാജർഷി യും രാജസൂയത്താൽ അഗ്നിയേ തൃപ്തിപ്പെടുത്തിയവനും ഖാണ്ഡ വദാഹം കൊണ്ടു് കൃശാനുവിനു സംതൃപ്തിചേൎത്തവനായ അൎജ്ജു നന്റെ ജ്യേഷ്ഠഭ്രാതാവും സ്വഗൃഹീതനാമത്തോടുകൂടിയവനു മായ യുധിഷ്ഠിരമഹാരാജാവാകുന്നുവല്ലൊ. ഇദ്ദേവിയും പാ ഞ്ചാലരാജപുത്രിയായി വേദിമദ്ധ്യത്തിൽ നിന്നു സംഭവിച്ചവളാ യ യാജ്ഞസേനിയാകുന്നു. ഈ രണ്ടുപേരും നിഷ്കരുണനായ അഗ്നിയിൽ ചാടി ദഹിക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു. അതിനാൽ നിങ്ങൾ രക്ഷിക്കണേ രക്ഷിക്കണേ! എന്തു്! ഒരുത്തരും രക്ഷിക്കാൻ പുറപ്പെടുന്നില്ലല്ലോ: (അവരുടെ മുമ്പിൽ കടന്നുചെന്നിട്ടു്) ദേവിയും ദേവനും എന്തുചെയ്യനാണു് ഭാവിക്കുന്നതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ— അല്ലയോ ബുദ്ധിമതികേ, വത്സനായ പ്രിയാനുജനോടു കൂടാതെ ഇരുന്നാൽ എന്താണോ യുക്തമാ യിട്ടുള്ളതു്, അതുതന്നെ. ഭദ്രേ, വേഗത്തിൽപോയി വെള്ളം കൊണ്ടുവരിക.

(ചേടി അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—(കാലുകഴുകി ആചമിച്ചിട്ടു്) ഇതാ ഈ ഉദകതൎപ്പണം ഗാംഗേയനായും ഭീഷ്മനായും ഗുരുവായും ശന്ത നപുത്രനായും ഇരിക്കുന്ന പ്രപിതാമഹനായിക്കൊണ്ടാകുന്നു. ഇതു് വിചിത്രവീൎയ്യനാകുന്ന പിതാമഹനു വേണ്ടിയാകുന്നു. (കണ്ണുനീരോടുകൂടി) ഇനി അച്ഛന്റെ അവസരമായല്ലോ;

ഇതു് സപദ്മസ്ഥിതനായി സുഗ്രഹീതനാമാവായ പാണ്ഡുവാകുന്ന അച്ഛനായിക്കൊണ്ടാകുന്നു.

ഇന്നുതൊട്ടിനിയീവാരി-
യെന്നിൽനിന്നതിദുർല്ലഭം;
മാദ്രിയാമമ്മയൊത്തച്ഛൻ
മട്ടത്തമിതശിക്കുക. ൧൪൦

ഇതപ്പ്ണാംബുനളിനേക്ഷണനായവായു-
പുത്രനു നൽകുവതിലദ്യമെനിക്കുമാട്ടേ;
അല്പം ക്ഷമിക്കുക പിപാസിതനെങ്കിലും നീ;
ഒപ്പം ഭുജിപ്പതിനു ഞാനുമിതാവരുന്നു. ൧൪൧

അല്ലെങ്കിൽ സുക്ഷത്രിയന്മാരുടെ ഗതിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആ വത്സനെ കാണുന്നതിന് ഞാൻ പോയാലും സാധിക്കുകയില്ല. വത്സ ഭീമസേനാ,—

ഞാനാദ്യത്തിൽ കുടിക്കും ജനനിയുടെ മുല-
പ്പാലു പിന്നിട്ടതാൻ നീ;
നാനാഭോജ്യൌഘമെല്ലാം പ്രണയമൊടുമട്ട-
ച്ഛിഷ്ടമേ നീ ഭുജിക്കൂ;
ഈ നാം ചെയ്യുന്ന യാഗാദിയിലു മതുവിധം
തന്നെവത്തിച്ചു; പൂവ്-
സ്ഥാനാവേശം നിവാപാംബുവിലിഹപിടിപെ-
ട്ടെന്തു നീ ഹന്ത! കാണ്മൂ? ൧൪൨

കൃഷ്ണേ, നീയും തപ്പ്ണംചെയ്യുക.

ദ്രൌപദി—എടീ ബുദ്ധിമതികേ, എനിക്കു വെള്ളംകൊണ്ടുവരൂ.

(ചേടി അപ്രകാരംചെയ്യുന്നു.)

ദ്രൌപദി—(അടുത്തുചെന്ന് കയ്യിൽ വെള്ളംനിറച്ചിട്ട്) മഹാരാജാവേ, ആക്കാണ് ഞാൻ വെള്ളംകൊടുക്കേണ്ടതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—

ആരോഗാന്ധാരിയമ്മയ്ക്കു-
മാരോദനമിയററിയോൻ
ആ വീരൻദ്യോവിലെത്തുന്നു;-
നീ വാരിയവനേകുക, ൧൪൩

പാഞ്ചാലി—നാഥ ഭീമസേനാ, പരിജനത്താൽ ദത്തമായ ഈ ജലം സപദ്യത്തിലെത്തിയിരിക്കുന്ന അങ്ങേയ്ക്കു കാലുകഴുകുന്നതിനായി തീരട്ടെ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—അജ്ജുനാഗ്രജാ,

ഭവാൻ സത്യം നടത്താതെ ജവാൽ വാനാന്നുപോകിലും
തവാത്മപ്രിയനൽകുന്ന നിവാപം മുക്തകേശിയാം.

൧൬൨

പാഞ്ചാലി—മഹാരാജാവു് എഴുന്നെൽക്കുക; അങ്ങേ ഭ്രാതാവു് ദൂരത്തിൽ കടന്നുപോയിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(വലത്തേക്കണ്ണു് ഇളകുന്നതായി നടിച്ചിട്ടു് പാഞ്ചാലീ നീ വൃകോദരനെ സംഭാവനം ചെയ്യുമെന്നു് നിമിത്തങ്ങൾ എന്നോടു പറയുന്നു.

പാഞ്ചാലി—നല്ലനിമിത്തമുണ്ടാകട്ടെ.

(അണിയറയിൽ കോലാഹലശബ്ദം.;
(പ്രവേശിച്ചിട്ടു് സംഭ്രമത്തോടുകൂടി)

കഞ്ചുകി—മഹാരാജാവു രക്ഷിക്കണം രക്ഷിക്കണം. ഈ ദുർബുദ്ധിയായ കൌരവാധമൻ രക്താഭിഷേകത്താൽ ചുകന്നിരിക്കുന്ന വസ്ത്രശരീരങ്ങളോടുകൂടിയവനായി ഭയങ്കരമായ വലിയ ഗദയുമെടുത്തുകൊണ്ടു് കാലദണ്ഡത്തോടുകൂടിയ കൃതാന്തനെപ്പോലെ അത്ര ഭവതിയാകുന്ന പാഞ്ചാലരാജപുത്രിയെ അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു് ഇവിടേയ്ക്കുതന്നെ വരുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—കഷ്ടമേ! ഇപ്പോൾ തീൎച്ചയായി, ഗാണ്ഡീവധാരിൻ!—(എന്നു മോഹിക്കുന്നു.)

ദ്രൌപദി—ഹാ! ആൎയ്യപുത്രാ, ഹാ! എന്റെ സ്വയംവരത്തിനുവേണ്ടിതാനേ പരാക്രമത്തെ പ്രവൎത്തിച്ചവനേ, അങ്ങും പ്രിയഭ്രാതാവിനെ അനുകരിച്ചുവല്ലോ. അല്ലാതെ മഹാരാജാവിനെയും ഈ ദാസജനത്തെയും അനുവൎത്തിച്ചില്ല. (എന്നു മൂൎച്ഛിച്ചുവീഴുന്നു.)

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഹാ! വത്സ സവ്യസാചിൻ, ഹാ ത്രിലോചനന്റെ ദേഹത്തെക്കൂടി തകൎത്ത പരാക്രമശാലിൻ, ഹാ! നിവാതകവചന്മാരെ നിഗ്രഹിച്ചു് അമരലോകത്തെ നിഷ്കണ്ടകമാക്കിത്തീൎത്തവനേ! ഹാ! ബദൎയ്യാശ്രമത്തിലെ രണ്ടാമത്തെ താപസനായുള്ളോവേ, ഹാ! ദ്രോണാചാൎയ്യപ്രിയശിഷ്യാ, ഹാ! അസ്ത്രശിക്ഷാബലംകൊണ്ടു് ഭീഷ്മനേക്കൂടി സന്തോഷിപ്പി

ച്ചവനേ, ഹാ! രാധേയകചമാകുന്ന കമലിനിക്ക് പ്രാലേയവ
ഷമായിട്ടുള്ളവനേ, ഹാ! ഗന്ധവഹനിൽ നിന്നു ദുൎയ്യോധനനേ
വീണ്ടെടുത്തവനേ ഹാ! പാണ്ഡവകുലമാകുന്ന നളിനിയിൽ
രാജഹംസമായിത്തീൎന്നവനേ,

വന്ദിച്ചിടാതെ ജനയിത്രിയെയാത്തഹാട്ട്-
മെന്നെപ്പുണൎന്ന മദനജ്ഞയുമാൎന്നിടാതെ
ഇന്നീസമയം വരവധൂടിയെയും വെടിഞ്ഞു
തന്നിചരപാവകലെയെങ്ങനെ നീമറഞ്ഞു.? ൧൯൫

(മോഹിക്കുന്നു)

കഞ്ചുകി—(ചേടിയോടായിട്ട്) ഇപ്പോഴാണു വളരെ കഷ്ടമായിട്ടുതീൎന്നതു്. ഈ കൌരവാധമൻ ഇതുപോലെ ഇവിടെത്തന്നെ വൎത്തിക്കുന്നു. ഏതു വിധത്തിലും അവർ ഇവിടേയ്ക്കു വരേണ്ടതായ സമയമായി. പാഞ്ചാല രാജപുത്രിയാകുന്ന തത്രഭവതിയെ ഞാൻ ചിതാസമീപത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകാം ഞാനും ആ പ്രവൃത്തിയെത്തന്നെ പിന്തുടരുന്നു. ഭദ്രി നീയും ദേവിയുടെ ഭ്രാതാവായ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നനോടോ നകുലസഹദേവന്മാരുടേയോ അടുത്തു ചെല്ലുക. മഹാരാജാവു ഈ നിലയിലായിരിക്കെ, ഭീമാൎജ്ജുനന്മാരും അസ്തമിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ പിന്നെ പരിത്രാണത്തിനുള്ള ആശ എവിടെയാണ്?

ചേടി—ആൎയ്യന്മാരേ നിങ്ങൾ രക്ഷിക്കണേ രക്ഷിക്കണേ,

(അണിയറയിൽ കലകലശബ്ദത്തിന്റെ ശേഷം)

അല്ലയോ സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവരായി രക്തമാംസങ്ങളെക്കൊണ്ടു മദിച്ചവരായ യക്ഷന്മാർ-രാക്ഷസന്മാർ-പിശാചുക്കൾ-കഴുകൻ-കാകൻ-ക്രോഷ്ടാക്കൾ ഇവരേക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞതായ അല്ലയോധഭടന്മാരേ, എന്നേക്കണ്ടു ഭയപ്പെടേണ്ട. പാഞ്ചാലി ഏതു സ്ഥലത്തിൽ സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നു എന്നു നിങ്ങൾ പറയുവിൻ. അവൾ എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു എന്നും പറയുക.

ഉത്തരസമൊട്ടുകൈ കൊണ്ടുരുവിൽ കൊട്ടിവാഴും
കുരുപതിയുടെ മുന്നിൽത്തന്നെ ദുശ്ശാസനാഖ്യൻ
പൂരികുഴൽ പിടികൂടിച്ചുലച്ചാക്കെന്നൊഴിച്ചു-
ള്ളോരുകുല വധുവാമക്കൃഷ്ണയെങ്ങാണുരപ്പിൻ. ൧൯൬

കഞ്ചുകി—ഹാ! ദേവീ, യജ്ഞവേദിയിൽ സംഭവിച്ചവളേ, ഇപ്പോൾ അനാഥയായിത്തീൎന്ന നീ കുരുകുലത്തിന്റെ കളങ്കമായിട്ടുള്ളവനാൽ പരിഭവിക്കപ്പെടുന്നല്ലോ!

യുധിഷ്ഠിരൻ—(വേഗത്തിൽ എഴുന്നേററിട്ട്) പാഞ്ചാലീ, ഭയപ്പെടേണ്ട ഭയപ്പെടേണ്ട. (സംഭ്രമത്തോടുകൂടി) ആരു് അവിടെ? ആവനാഴിയോടുകൂടി എന്റെ വില്ലു കൊണ്ടുവരട്ടേ. ദുരാത്മാവായ ദുൎയ്യോധനഹതകാ, വരിക വരിക. നിന്റെ ഗദാകൌശലംകൊണ്ടു സംഭരിച്ചിട്ടുള്ള ഭുജദൎപ്പത്തെ ഈ ഞാൻ ശരങ്ങളേക്കൊണ്ടു കളയുന്നുണ്ടു്. അത്രയുമല്ലാ, എടാ കുരുകുലാധമാ,

ഹിതമുടയ ജരാസന്ധാരിയേയും കിരാതാ-
കൃതിയൊടു കലഹിച്ചോൻ തന്നെയും കണ്ടിടാതെ
ക്ഷിതിയിലിവനെ നിന്മട്ടാളുവാൻ ശേഷിപോരാ;
ഹരി തവ വിശിഖത്താൽ ചെയ്‌വാൻ പോരുമീ ഞാൻ
൬൭

അനന്തരം ഗദാപാണിയായി സൎവാംഗത്തിലും ചോരപിരണ്ടവനായ ഭീമസേനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.

ഭീമസേനൻ—അല്ലയോ സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നവരേ

രക്ഷസ്സല്ല പിശാചുമല്ല രിപുരാ-
ക്തത്തിൽ കുളിച്ചാൎത്തുടൻ
രൂക്ഷക്രോധമൊടും പ്രതിജ്ഞയെ നിവ-
ൎത്തിച്ചോരു ഞാൻ ക്ഷത്രിയൻ
ഉൽക്ഷോഭത്തൊടു നഷ്ടശിഷ്ടനൃവര-
ന്മാർ നിങ്ങൾ പേടിച്ചുകൊ-
ണ്ടീക്ഷിച്ചെന്നെ മറഞ്ഞിടേണ്ട മൃതമാ-
തംഗാശ്വപാൎശ്വങ്ങളിൽ.
൬൮

നിങ്ങൾ പറയുക; ഏതുദേശത്തിലാണു് പാഞ്ചാലി ഇരിക്കുന്നതു്?

പാഞ്ചാലി— (ബോധം വന്നവളായിട്ടു്) മഹാരാജാവു് രക്ഷിക്കണേ രക്ഷിക്കണേ;

കഞ്ചുകി—ദേവീ പാണ്ഡുസ്നുഷേ, എഴുന്നേൽക്കുക എഴുന്നേൽക്കുക. ഇപ്പോൾ വേഗത്തിൽ അഗ്നിപ്രവേശം തന്നെയാണു് ശ്രേയസ്സായിട്ടുള്ളതു്.

ദ്രൗപദി—(വേഗത്തിൽ എഴുന്നേറ്റിട്ട്) എന്ത്! ഇപ്പോഴും ഞാൻ ചിതാസമീപത്തിലല്ലയോ?

യുധിഷ്ഠിരൻ—ആരാ ആരവിടെ? ആവനാഴിയോടുകൂടിയ വില്ലുകൊണ്ടുവരിക. പരിജനങ്ങളാരുമില്ലയൊ? ഇരിക്കട്ടെ; ബാഹുയുദ്ധംകൊണ്ട് ഇവനെ പരാജിതനാക്കി മുറുക്കെക്കെട്ടി പിടിച്ചു തീയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടു ചാടിക്കാം. (മുണ്ടും മറ്റും മുറുക്കെ കെട്ടിയൊരുങ്ങുന്നു)

കഞ്ചുകി—ദേവി, പാണ്ഡുസ്നുഷേ, ഇപ്പോഴും നയനപഥത്തെ തടയുന്നതായി ദുശ്ശാസനൻ അഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന തലമുടികൾ കൂട്ടിക്കെട്ടിയാലും. ഇപ്പോഴും പ്രതികാരബുദ്ധിയില്ലാതെയായല്ലൊ. വേഗത്തിൽ ചിതാസമീപത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ അടുത്തുപോകുക.

യുധിഷ്ഠിരൻ—കൃഷ്ണേ, ദുർബുദ്ധിയായ ആ ദുര്യോധനനെ കൊല്ലാതെ ഇരിക്കുമ്പോഴും തലമുടി കെട്ടിക്കൂടാത്തതാകുന്നു.

ഭീമൻ—പാഞ്ചാലീ, ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ദുശ്ശാസനൻ അഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന തലമുടി ആത്മപാണികൊണ്ടു കെട്ടിക്കൂടാത്തതുതന്നെയാണ്. നില്ക്കുക നില്ക്കുക. ഞാൻ തന്നെ കെട്ടുന്നുണ്ട്.

(പാഞ്ചാലി ഭയത്തോടുകൂടി പുറകോട്ടുമാറുന്നു.)

ഭീമൻ—ഭീരു, നില്ക്കുക നില്ക്കുക. ഇപ്പോൾ എവിടേക്കു പോകുന്നു? (എന്നു തലമുടികളിൽ പിടിക്കാനായി ഭാവിക്കുന്നു)

യുധിഷ്ഠിരൻ—(വേഗത്തിൽ ഭീമനെ കടന്നുപിടിച്ചിട്ട്) ദുരാത്മൻ, ഭീമാർജ്ജുനശത്രുവായ ദുര്യോധനഹതകാ,

അനുദിനമപരാധം ശൈശവംതൊട്ടുചെയ്തു-
ന്നനുജഹതിബലത്താൽ മത്തനായ് ചെയ്തവൻനീ;
കനമുടയൊരുമൽക്കൈ പഞ്ജരത്തിൻ കുടുങ്ങി-
ട്ടിനിയുമൊരടിമാറിപ്പോയിടാ ജീവനോടും. ൧൯൯

ഭീമൻ—ഇതെന്താണ് ആര്യൻ ദുര്യോധനനാണെന്നു ശങ്കിച്ച് കോപത്തോടുകൂടെ എന്നെ നിർദ്ദയമായി കടന്നുപിടിച്ചിരിക്കുന്നല്ലൊ. ദേവ, ഭീമാർജ്ജുനഗുരുവായ അജാതശത്രോ, അങ്ങ് എങ്ങിനെ ആജ്ഞാപിക്കുന്നുവോ ഇത് അങ്ങനെയല്ല.

കഞ്ചുകി—(അടുത്തുചെന്നിട്ടു സന്തോഷത്തോടെ) മഹാരാജാവേ, അവിടുന്നു വർദ്ധിക്കുന്നു. ഇദ്ദേഹമാകട്ടെ, ദുര്യോധനന്റെ രക്തത്താൽ ചുവന്നിരിക്കുന്ന സകലാംഗങ്ങളോടുകൂടിയവനാകയാൽ വ്യക്തി തിരിച്ചറിവാൻ പാടില്ലാത്തവനായി ആര്യപുത്രനായ ഭീമസേനനാകുന്നു. ഇപ്പോൾ സംശയിക്കേണ്ട.

ചേടി—ദേവീ, നിവൃത്തിയുടുക്കുക നിവർത്തിക്കുക. പ്രതിജ്ഞാഭാരത്തെ പൂരിപ്പിച്ചവനായ ഈ നാഥനാകട്ടെ ദേവിയുടെ വേണീസംഹാരത്തെ ചെയ്യാനായിട്ട് ഭവതിയെത്തന്നെ അന്വേഷിക്കുകയാണ്.

പാഞ്ചാലി—എടീ, നീ എന്തിനാണ് വ്യാജവാക്കുകളെക്കൊണ്ട് എന്നെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നത്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—അങ്ങ് എന്താണു പറയുന്നത്? ഇവൻ അനുജദ്വേഷിയായ ദുര്യോധനഹതകനല്ലയോ?

ഭീമൻ—ദേവാ അജാതശത്രോ, ഇപ്പോഴും ദുര്യോധനഹതകൻ എവിടെയാകുന്നു? ഞാനാകട്ടെ, ആ ദുർബുദ്ധിയുടെ:—

വാരിക്കാത്തചതാഴെവീഴ്ത്തിയുടലിൽ
    തള്ളക്തമാം ചന്ദനം
പൂശി; വാരിധിചൂഴുമൂഴിയൊട്ടുമാ
    ശ്രീയാർന്നിൽ കൂടിനാൻ;
നാശംപൂണ്ടു സഭൃത്യമിത്രഭടരാം
    കൌരവ്യരെല്ലാവരും;
ഓ, ശബ്ദിപ്പൊരുധാത്തരാഷ്ട്രനുടെയ-
    ദ്ദേഹമൊന്നു താൻ ബാക്കിയാം. ൨൦൦

(യുധിഷ്ഠിരൻ സാവധാനമായി വിട്ടിട്ട് ഭീമനെനോക്കി കണ്ണീരുതുടയ്ക്കുന്നു)

ഭീമസേനൻ—(പാദത്തിൽ നമസ്കരിച്ചിട്ട്) ആര്യൻ ജയിക്കുക.

യുധിഷ്ഠിരൻ—വത്സാ, കണ്ണുനീരുവന്നു തടയുന്നതുകൊണ്ടു നിന്റെ മുഖചന്ദ്രനെ കാണുന്നില്ല. പറയുക; ഭവാൻ അർജ്ജുനനോടുകൂടി ജീവിക്കുന്നോ?

ഭീമൻ—നരാധിപനായ ഭവാൻ സകലശത്രുക്കളേയും ജയിച്ചവനായിരിക്കുമ്പോൾ ഭീമനും അർജ്ജുനനും ജീവിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(പിന്നെയും ഗാഢമായിട്ട് ആലിംഗനം ചെയ്തുകൊണ്ട്) വത്സ ഭീമാ,

അരിയുടെ ഹതിപോട്ടെ, നൂറുവട്ടം
പറയുക വാസ്തവമബ്ബകാരിയോ നീ?

ഭീമൻ—ജ്യേഷ്ഠ, അതേ ഞാൻതന്നെയാണ്.

യുധിഷ്ഠിരൻ—

പാരമടരിലടുത്ത മാഗധക്ഷ്മാ-
വരനുടെ മാറു മഥിച്ചതങ്ങു താനോ? ൨൦൭

ഭീമൻ—ജ്യേഷ്ഠ, ആ പ്രവൃത്തി ചെയ്തവൻ ഞാൻതന്നെയാകുന്നു. അതിനാൽ ആര്യൻ ഒരുക്ഷണം എന്നെ വിട്ടയയ്ക്കണം.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഇനിയും വല്ലതും പ്രവർത്തിക്കേണ്ടതുണ്ടോ?

ഭീമൻ—വലുതായ കാര്യം ചെയ്യേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. സുയോധനന്റെ രക്തത്താൽ നനഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഈ കൈകൊണ്ട് ദുശ്ശാസനൻ പിടിച്ചഴിച്ചിട്ടുള്ള പാഞ്ചാലിയുടെ തലമുടികെട്ടിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—അങ്ങു പോകുക. തപസ്വിനി വേണീസംഹാരത്തെ അനുഭവിക്കട്ടെ.

ഭീമസേനൻ—(പാഞ്ചാലിയുടെ അടുത്തുചെന്നിട്ട്) ദേവി പാഞ്ചാലരാജപുത്രി, ദൈവാധീനത്താൽ ശത്രുകുലം നശിച്ചതുകൊണ്ട് നീ വർദ്ധിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെയിരിക്കുന്ന എന്നെക്കണ്ടിട്ട് ഒട്ടും ഭയപ്പെടരുത്.

ഭൂപന്മാർ തൻസദസ്സിൽ ഭവതിയുടെ കചം
തച്ചഴിച്ചിട്ടവനാം
പാപൻ ദുശ്ശാസനൻ തൻ ചുടുനിണമശനം
ചെയ്തോരിക്കൈകൾ കാൺക;
കോപത്താലൂരുപൊട്ടിച്ചൊരു കുരുപതിതൻ
ചോരദേഹത്തിലെല്ലാം
ലേപം കൂടാതെ തേച്ചേൻ സതി, തവ രിപുസ-
ന്താപശാന്തിക്കുവേണ്ടി. ൨൦൮

ബുദ്ധിമതികേ, പാണ്ഡവദാരങ്ങളെ പരിഹസിച്ച ആ ഭാനുമതി എവിടെയാണ്? അല്ലയൊ യാജ്ഞസേനി,

ദ്രൌപദി—നാഥൻ ആജ്ഞാപിച്ചാലും.

ഭീമസേനൻ—ഞാൻ പറഞ്ഞതു ഭവതി ഓൎമ്മിക്കുന്നോ? (തിരിച്ചു പലവട്ടവും ബഹുമിയുന്ന ഭീമൻ) എന്നുള്ള ശ്ലോകത്തെ പഠിക്കുന്നു.

ദ്രൌപദി—നാഥാ, കേവലം സ്മരിക്കയല്ല; നാഥന്റെ പ്രസാദംകൊണ്ടു് അനുഭവിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ഭീമസേനൻ—(തലമുടി തട്ടികുടഞ്ഞിട്ടു്) ദുശ്ശാസനൻ അഴിച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന ധാൎത്തരാഷ്ട്രകുലത്തിനു കാളരാത്രിയാകുന്ന ഈ വേണി ഭവതി കെട്ടുക.

ദ്രൌപദി—നാഥാ, ഈ പ്രവൃത്തി ഞാൻ മറന്നുപോയിരിക്കുന്നു. നാഥന്റെ പ്രസാദത്താൽ ഇനിയും അഭ്യസിക്കാം.

(ഭീമസേനൻ തലമുടികെട്ടിക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

വലുതായ യുദ്ധാഗ്നിയിൽ ദഹിച്ചു ശേഷിച്ചിട്ടുള്ളതായ രാജശ്രേഷ്ഠകുലത്തിനു നല്ലതുവരട്ടെ.

ഏതുവാൎമ്മുടിയഴിക്കയാൽ കുപിതപാൎത്ഥർ
ചെയ്തവതപാൎത്ഥിവ-
വ്രാതനാശമവനീശപത്നികളെ മുക്ത
കേശകളുമാക്കിനാർ;
വാതസൂനു യമതുല്യനക്ഷതകുലാന്ത
കാരിനിജപത്നിതൻ
സ്ത്രീതമക്കചമതല്പ് കെട്ടിയിനി നല്ല
താക്കുമരചക്കുമേ. ൨൦൩

യുധിഷ്ഠിരൻ—ദേവീ, ഭവതിയുടെ ഈ കേശബന്ധത്തെ ആകാശചാരികളായ സിദ്ധന്മാർകൂടി അഭിനന്ദിക്കുന്നു.

(അനന്തരം കൃഷ്ണാൎജ്ജുനന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ—(ധൎമ്മപുത്രന്റെ അടുത്തുചെന്നിട്ടു്) സകല ശത്രുക്കളേയും നിഗ്രഹിച്ചവനായി സാമ്രാജനായ മഹാരാജാവു ജയിക്കട്ടെ.

അൎജ്ജുനൻ—ആൎയ്യൻ ജയിക്കട്ടെ.

യുധിഷ്ഠിരൻ—(നോക്കീട്ട്) അല്ലാ! പുണ്ഡരീകാക്ഷനാകുന്ന ഭഗവാനും വത്സനാകുന്ന കിരീടിയുമോ? ഭഗവൻ പുരാണപുരുഷനായി നാരായണനാകുന്ന ഭവാൻകൂടി മംഗളമാശംസിച്ചിരിക്കുന്നയാളിന് വിജയമല്ലാതെ മറ്റെന്താണുണ്ടാകുന്നതു?

മഹൽ സ്ഥൂലഭേദാദി സംഖ്യാക്ഷനായി-
ജ്ജഗൽസൃഷ്ടി രക്ഷാന്തകൃത്താം ഭവാനേ
അജ്ഞാനന്ത, ചിന്തിച്ചിരിപ്പോർക്കുമാപ-
ത്തുടിക്കില്ല; ഹാ! പിന്നെയെന്തിക്ഷ ചെയ്താൽ? ൨൦൧

(അർജ്ജുനനെ ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്) വത്സാ, നീ എന്നെ പരിഷ്വജിക്കുക.

കൃഷ്ണൻ—മഹാരാജാവു യുധിഷ്ഠിര,
ശിഷ്ടൻ വ്യാസമഹർഷി, മററുമുനിമാർ,
വാൽമീകി, രാമാഖ്യരും,
ധൃഷ്ടദ്യുമ്നനു, മശ്വിനീതനയരോ-
ടൊത്തുള്ള സേനേശരും;
തുഷ്ട്യാ മാഗധ-മത്സ്യ-യാദവരുമായ്
വന്നെത്തി നൽതോർകളിൽ
പുഷ്പാഭകലശങ്ങളേന്തിയിഹനിൻ
രാജ്യാഭിഷേകത്തിനായ്. ൨൦൩

ഞാനാകട്ടെ, ചാർവാകനാകുന്ന രാക്ഷസൻ ഭവാനെ പരിഭ്രമിപ്പിച്ചു എന്നറിഞ്ഞു് അർജ്ജുനനോടുകൂടി വേഗത്തിൽ പുറപ്പെട്ടുകയായിരുന്നു.

യുധിഷ്ഠിരൻ—ചാർവാകനാകുന്ന രാക്ഷസൻ ഞങ്ങളെ ഇങ്ങനെ ചതിക്കയായിരുന്നോ?

ഭീമസേനൻ—(കോപത്തോടെ) ആശ്ചര്യ വലുതായ പരിഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കിയ ധാർത്തരാഷ്ട്രസഖനായ ആ രാക്ഷസാധമൻ എവിടെയാകുന്നു?

കൃഷ്ണൻ—ദുർബുദ്ധിയായ അവനെ നകുലൻ നിഗ്രഹിച്ചു കഴിഞ്ഞു. അതിനാൽ മഹാരാജാവേ, അങ്ങുപറയുക: ഇതിൽ കൂടുതലായി എന്തിഷ്ടത്തെയാണ് ഞാൻ സമ്പാദിക്കേണ്ടതു്?

യുധിഷ്ഠിരൻ—ഭഗവാൻ പ്രസന്നനായാൽ ഒന്നിനേയും കൊടുക്കാതെയില്ല. ഞാനാകട്ടെ, മനുഷ്യസാധാരണമായ ബുദ്ധികൊണ്ടു സന്തോഷിക്കുന്നു. ഇതിലധികം കൂടുതലായിട്ട് അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നതിനു ഞാൻ ശക്തനല്ല. ദേവൻ കണ്ടാലും.

വൈരിവ്രാതമശേഷവും നിഹതമാ;-
യിഞങ്ങളുഞ്ചോർക്കുമേ
പോരിൽതെററു ഭവിച്ചതില്ല; ഗതമായ്
പാഞ്ചാലിതൻ താപവും;
നേരിട്ടീശ്വരനാം ഭവാൻകുശലവാ-
ക്കെന്നോടുചൊല്ലുന്നു;ഞാൻ.
വേറിട്ടെന്തിനിയും പ്രസന്നനവിട-
ത്തോടിപ്പൊളർത്ഥിക്കണം? ൨൦൬

ഭഗവാൻ വളരെ സന്തോഷിച്ചിരിക്കുന്നു എങ്കിൽ ഇതിരിക്കട്ടേ.

ദാരിദ്ര്യവ്യാധി ബാധാരഹിത മിഹജനം
നൂറുവർഷം സഹർഷം
പാരിൽ പാർക്കട്ടെ; സാക്ഷാൽ മധുരിപുവിലുടി
ക്കട്ടെയുൽകൃഷ്ടഭക്തി,
സ്സ്വാദ്ധ്യശ്രേഷ്ഠക്കഭീഷ്ടപ്രദനരിയഗുണൌഘ-
ങ്ങളിൽ തതാവിത്താ-
യ്പൂരിപ്പിച്ചിഷ്ടമാക്കും നൃപതിസുകൃതിയായി
സന്തതം വാണിടട്ടെ. ൨൦൭

കൃഷ്ണൻ— ഇപ്രകാരം ഭവിക്കട്ടെ.

(എന്ന് എല്ലാവരും പോയി.)

(ആറാമങ്കം കഴിഞ്ഞു)

സമാപ്തം.

